

ARKINEN JÄTE

Moraalin, etiikan ja vastuun rakentuminen kodin jätekäytännöissä

Taru Lehtokunnas
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2018

Tiivistelmä

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

TARU LEHTOKUNNAS: ARKINEN JÄTE. Moraalin, etiikan ja vastuun rakentuminen kodin jätekäytännöissä

Pro gradu -tutkielma, 89 s

Sosiaalipolitiikka

Helmikuu 2018

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani, miten jäte on osana arjen sosiaalisia ja moraalisia järjestyksiä. Kotiin sijoittuvat jätteen järjestämiseen, lajitteluun, kierrättämiseen ja poisheittoon liittyvät käytännöt ovat päivittäinen itsestäänselvyys. Samalla jätteen ulossulkeminen on myös sosiaalinen prosessi, joka rakentaa moraalialueita ja hallintaa. Tutkielmassani kysyn, miten jätteeseen liittyvä arkinen toiminta rakentaa eettistä suhdettamme siihen sekä miten jätteen hallinta muodostuu päivittäisissä käytännöissä. Tämän lisäksi tarkastelen, millaisia vaihtoehtoja hallinnalle on olemassa.

Aineistoni koostuu kahdestatoista jätöpäiväkirjasta sekä päiväkirjojen pohjalta tehdyistä viidestä teemahaastattelusta. Osallistujat kirjasivat päiväkirjaan 1–2 viikon ajalta, mitä, millä tavalla ja kuinka paljon he heittivät jätettä kotonaan pois. Haastattelut kestivät puolesta tunnista tuntiin. Olen käyttänyt aineiston analyysimenetelmänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä.

Kiinnityn tutkielmassani käsitykseen, jossa moraalialueita ja sosiaalisia järjestyksiä ei tarkastella annettuina, vaan tilanteisesti rakentuvina. Tutkielmani teoreettinen tausta perustuu Steve Woolgarin ja Daniel Neylandin näkemykseen hallinnan muodostumisesta rakentamalla ontologioita ja niihin liittyviä vastuusuhteita arkisille objekteille sekä Michel Foucault'n käsitykseen eettisen subjektin muodostumisesta, jota käytän Gay Hawkinsiin tukeutuen. Lisäksi hyödynnän Hawkinsin vastavuoroisuuden näkökulmaa hallinnalle vaihtoehtoisten jättesuhteiden tarkastelussa.

Tutkielmani keskeisimmät tulokset ovat, että arkisilla kierrätyskäytännöillä on merkittävä rooli tutkittavilleni vastuuntuntoisen kansalaisuuden, ympäristöeettisen toimijuuden sekä järjestyksen ja puhtauden rakentamisessa. Aineistoni käytännöissä jäte määrittyy ontologialtaan sääntelyn ja kategorisoinnin kohteeksi, ympäristöuhkaksi sekä epäjärjestyksen objektiksi. Nämä jätteen ontologiat edellyttävät, että jätettä on hallittava arjessa. Aineistostani oli kuitenkin havaittavissa myös hallinnalle vaihtoehtoisia tapoja olla jätteen kanssa. Näitä olivat esimerkiksi askartelu tai kompostointi, jotka tuottavat iloa ja ruokkivat luovuutta sekä erilaisia taitoja. Tällöin jäte määrittyi uutta elämää tuottavaksi tai luovuuden toteuttamisen mahdollistavaksi materiaiksi.

Asiasanat: jäte, hallinta, sosiaalinen prosessi, eettinen subjektius, arjen käytännöt

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Jäte ja moraalitutkimuksen kohteena.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne.....	3
2. Jäte yhteiskunnassa ja yhteiskunnan tutkimuksessa	5
2.1 Massajätteen historia lyhyesti 1800-luvulta nykypäivään.....	5
2.2 Jätteen ja yhteiskunnan suhde tutkimuksessa	8
2.3 Yhteiskuntatieteellinen jätetutkimus.....	11
3. Arjen käytännöt, moraalit ja hallinnan materiaalisuus	17
3.1 Arki ja käytännöt tutkimuksen etualana	17
3.2 Sosiologian näkökulmia materiaalisuuteen	19
3.3 Moraalit ja eettinen subjektivuus arjen jäteikäytännöissä	21
3.4 Jätteen ontologia, vastuu ja hallinta	24
4. Aineisto ja menetelmät	25
4.1 Jätepäiväkirjat	25
4.2 Teemahaastattelut	29
4.3 Teoriaohjaava sisällönanalyysi	32
4.4 Osallistujien esittely sekä tutkimuseettiset seikat.....	33
5. Kategorisointi sekä itsen ja muiden tarkkailu vastuun rakentajina	35
5.1 Sääntöjen tietäminen ja toiminnan suhde ympäristöön	42
6. Ympäristönsuojelun mikropolitikka	46
6.1 Säästeliäisyys, kuluttaminen ja kierrätys	53
7. Järjestyksen ja puhtaanapidon etiikka	60
7.1 Esineistä luopuminen	61

7.2 Kierrätystavarat	65
7.3 Lika.....	70
8. Jätehallinnasta vastavuoroisuuteen	74
8.1 Luovuus ja tekemisen taito	76
8.2 Jätteen uusi elämä	79
9. Johtopäätökset	84
Lähteet	90
Digitaaliset lähteet	97
Liitteet.....	99
Teemahaastattelurunko.....	99
Haastattelusopimus	101
Jätepäiväkirjan ohje	101

1. Johdanto

1.1 Jäte ja moraalitutkimuksen kohteena

Suhtautuminen jätteeseen on muuttunut merkittävästi viimeisten vuosikymmenien aikana. Jäte on yksi aikamme keskeisimmistä ympäristöongelmista, eikä sitä voida enää huolettomasti sulkea kaatopaikkojen unohdukseen. Jäte kytkeytyy tiivistä keskusteluihin elämäntapamme moraalisuudesta, sillä siihen liittyy nykyisin pelko ympäristöä ja elämäämme uhkaavasta katastrofista. Tämän tiedostamiselta on lähes mahdotonta välttyä. Kaupasta kotiin kantamamme muovikassi tai sekajätteeseen heittämämme banaaninkuori eivät kumpikaan ole enää yhdentekeviä ja helposti ulossuljettavia elämämme sivutuotteita. Sen sijaan ne ovat muuttuneet elämäntapamme vastuuttomuuden ja moraalittomuuden osoittajiksi.

Materiaalisten käytäntöjen ja poliittisten prosessien yhteyttä tutkimuksissaan tarkastellut Gay Hawkins (2006) pohtii teoksensa *Ethics of Waste: How we Relate to Rubbish* johdantoluvussa eroa sanojen jäte (*waste*) ja roska (*rubbish*) välillä. Roska on hänen mukaansa jokapäiväisen elämän välttämätön ja ainakin jossain määrin harmiton sivutuote, mutta jäte on jotain paljon ongelmallisempaa, kuten esimerkiksi jätelautta tyynellä valtamerellä tai kaupungin reunamilla uhkaavasti täyttyvä kaatopaikka. Englannin kielessä sanalla *waste* on myös toinen merkitys: se tarkoittaa tuhlaamista. Tässä kielellisessä kontekstissa jäte on merkitykseltään yhtä kuin tuhlaaminen – sen voidaan ajatella olevan tiiviisti yhteydessä luonnon resursseja tuhlaavaan elämäntyyliimme.

Historiantutkija Henry Nygård (2016) sen sijaan esittää, että jätteen historia liittyy tiivistä sitä kuvaaviin sanoihin. Eri kielissä sana jäte viittaa usein häviöön, menetykseen tai hyödyttämättömyyteen. Jätettä kuvaavat sanat voidaan jakaa ainakin kolmeen kategoriaan, joista ensimmäinen kuvaa jätettä hylättyinä ja ylijäämäisenä objektina. Tähän kategoriaan kuuluu esimerkiksi edellä mainittu englannin kielen sana *waste*. Toiseen kategoriaan kuuluvat jätteen vastenmielisyyttä kuvaavat ilmaisut, kuten ranskan kielen sana *immondice*, joka pohjautuu latinan puhtautta tarkoittavaan sanaan *mundus*. Kolmas kategoria kuvaa jätettä aineena, ja tähän kategoriaan kuuluvat esimerkiksi suomen kielen sanat roska tai lika. (Nygård 2016, 17.) Näiden sanojen merkitykset avaavat tuhlauksen lisäksi myös muita jätteeseen liittyviä moraalisia

ulottuvuuksia, kuten jätteen kytkeytymisen puhtauteen ja hygieniaan: meidän on pidettävä saastainen ja kuvottava jäte itsestämme kaukana, jotta se ei häiritse olemistamme (Kristeva 1982). Roska tai lika ovat sen sijaan kumpikin ainetta, joka pakottaa meidät toimimaan, jotta totuttu järjestys ei rikkoutuisi (Hawkins 2001; 2006).

Jätettä syntyi Suomessa vuonna 2015 noin 500 kiloa jokaista asukasta kohden.¹ Tuo 500 kiloa jätettä vuodessa tarkoittaa käytännössä jatkuvaa jätteen käsittelyyn ja ulossulkemiseen kytkeytyvää työtä arjessamme. Tutkielmassani keskityn tähän liittyen kotitalouksien jäteikäntöihin. Kasvavan jäteongelman ratkaisuksi tarjotaan nykyisin kiertotaloutta, joka luo lajittelukäytäntöineen kotitalouksille jätteen käsittelyyn liittyviä vastuita ja velvollisuuksia. Kiertotalouden myötä tapahtunutta muutosta kohti kierrätyksen yleistymistä kuvastaa hyvin se, että kymmenen vuotta sitten 60% kotitalousjätteestä päätyi kaatopaikalle.² Vuonna 2016 kotitalousjätteestä kaatopaikalle päätyi enää vain 3%.³ Jätteen sijoittaminen kaatopaikoille on korvautunut jätteen uusiokäytöllä ja polttamisella.

Kiertotalous vaatii toteutuakseen ihmisten sitoutumista kierrätykäytäntöihin. Tämän vuoksi moraalinen vaatimus ja vastuu kierrättämisen toteuttamisesta kietoutuvat nykykeskustelussa ja käytännöissä oleellisesti jätteeseen. Tästä kiinnostuneena olen päätenyt tarkastelemaan pro gradu -tutkielmassani jätettä arjen materiaalista, sosiaalista ja moraalista järjestystä jäsentävänä elementtinä. Ankkuroidun tutkielmassani apulaisprofessori Olli Pyyhtisen jätettä sosiologisesta näkökulmasta tarkastelemaan tutkimushankkeeseen *From Trash to Treasure: Practices of Valuating and Reclaiming Waste*. Tarkasteluni keskiössä ovat jätteeseen liittyvän moraalin, hallinnan ja vastuun rakentuminen kodin päivittäisissä jäteikäntöissä.

¹ Suomen virallinen tilasto (SVT): Jätetilasto [verkkajulkaisu]. ISSN: 1798-3339.2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 20.6.2017].

² Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu 2015: Vain pieni osa yhdyskuntajätteestä päätyy enää kaatopaikalle. FI/Kartat_ja_tilastot/Ympariston_tilan_indikaattorit/Luonnonvarat/Vain_pieni_osa_yhdyskuntajatteesta_paaty(27828). Viitattu 24.1.2018.

³ Suomen virallinen tilasto (SVT): Jätetilasto [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-3339. Yhdyskuntajätteet 2016. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 24.1.2018]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/jate/2016/13/jate_2016_13_2018-01-15_tie_001_fi.html

Lähestyn jätteen moraalisuutta ja hallintaa tutkielmassani arjen materiaalisista käytännöistä käsin. Olen toisin sanoen kiinnostunut käytännöistä eli siitä, miten moraalit ja hallinta *rakentuvat*. Tieteen - ja teknologiantutkimukseen nojautuvat Steve Woolgar ja Daniel Neyland (2013) nostavat esille, että hallintaa tutkittaessa huomio tulisi kiinnittää tavallisiin ja jokapäiväisiin tilanteisiin. Arkisten ja tavanomaisten asioiden tarkastelu voi avata tutkimukselle merkittäviä näkökulmia siinä missä makrotason kehityskulkujen seuraaminenkin. Tutkin arjen jäteikäntäjä tutkielmassani hallinnan materiaalisesta ja ontologisen rakentumisen (Woolgar & Neyland 2013) näkökulmasta. Lisäksi hyödynnän analyysissäni filosofi Michel Foucault'n eettisen subjektin käsitettä (Foucault 2010; 1994). Tarkastelen myös hallinnalle vaihtoehtoisia jättesuhdetta Hawkinsin (2001; 2006) vastavuoroisuuden ja tulehisen politiikan näkökulmista. Avaan näitä näkökohtia tarkemmin tuonnempana.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne

Tutkimuskysymykseni on: *Miten jäte on osana arjen sosiaalisia ja moraalisia järjestyksiä?*

Tutkimuskysymykseni jakautuu kolmeksi alakysymykseksi:

1. Miten eettinen subjektius rakentuu arjen jättekäytännöissä?
2. Miten jätteen hallinta rakentuu arjessa?
3. Millaisia moraalille hallinnalle vaihtoehtoisia jätteen kanssa olemisen tapoja osallistajat ovat muodostaneet?

Ensimmäisen alakysymykseni tarkoitus on pyrkiä selvittämään eettisen subjektin käsitteen avulla, miten eettistä olemisen tapaa rakennetaan suhteessa jätteeseen. Eettisen subjektin käsite perustuu Foucault'n (2010; 1994) käsitykseen moraalin ja etiikan rakentumisesta. Toisen alakysymykseni avulla pyrin hahmottamaan, miten jätteeseen liittyvä hallinta rakentuu ontologian muodostamisen ja ontologioihin liittyvien vastuusuhteiden myötä arkisissa jätteeseen liittyvissä käytännöissä. Kiinnostukseni tähän perustuu Woolgarin ja Neylandin (2013) näkemys hallinnan rakentumisesta arkisten objektien, kuten jätteen, välityksellä. Viimeisen alakysymykseni tarkoitus on kartoittaa, millaisia hallintaan perustuvien moraalikäntöjen seuraamiselle vaihtoehtoisia eettisiä olemisen tapoja suhteessa jätteeseen aineistossani ollaan muodostettu. Tutkimuskysymyksen taustalla on Hawkinsin (2001; 2006) näkemys, jonka mukaan kestävä suhde jätteeseen ja ympäristöön voi rakentua luopumalla syyllisyydentuntoisesta jätteen

hallinnoimisesta ja hyväksymällä jäte osaksi elämää. Avaan kaikkia näitä teoreettisia näkökulmia tarkemmin luvussa kolme.

Tutkielmassani on yhdeksän lukua. Aloitan tarkasteluni tutkimusaiheeni kannalta oleellisen kirjallisuuden esittelyllä. Jätteen hallinnan ja moraalisuuden ymmärtämiseksi on tärkeää hahmottaa, miten historialliset muutokset kulutuksessa ja tuotannossa ovat johtaneet siihen, että massajätteestä on muodostunut yhteiskunnallinen ongelma. Luvussa kaksi esittelen aluksi hyvin lyhyesti massajätteen historian ja kiertotalouden muodostumisen massajäteongelman ratkaisuksi. Alaluvun 2.1 tarkoituksena on kuvata tiivistetysti sitä sosiaalista ja historiallista kontekstia, jossa kierrätyskäytännöt ja kiertotalous ovat nousseet jätehallinnan keskiöön. Tämän jälkeen alaluvussa 2.2 avaan yleisellä tasolla, miten jätteen ja yhteiskunnan suhdetta ollaan tarkasteltu yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Esittelen tässä yhteydessä Sarah A. Mooren (2012) kirjoittaman jätteen tutkimusta kartoittavan kirjallisuuskatsauksen ja siinä esitetyn jaottelun avulla neljä yhteiskuntatieteellisessä jätetutkimuksessa vallitsevaa näkökulmaa aiheen tutkimiseen. Sen jälkeen alaluvussa 2.3 esittelen hieman syvällisemmin yhteiskuntatieteellistä jätetutkimusta sekä sitä, millaisten käsitteellisten lähestymistapojen avulla jätettä ollaan siinä tutkittu.

Luvussa kolme muotoilen tarkemmin tutkielmani keskeisen teoreettisen kehyyksen ja asemoin tutkielmani jätetutkimuksen kentälle. Aloitan tämän erittelemällä alaluvussa 3.1, miten arkea ja sen käytäntöjä voidaan lähestyä sosiologisesti sekä mitä tutkielmani näkökulman kannalta tarkoittaa arjen ja arkisten käytäntöjen nostaminen tutkimuksen keskiöön. Tämän jälkeen alaluvussa 3.2 kytken teoreettisen kehyykseni materiaalisen sosiologian tutkimuskentälle. Alaluvussa 3.3. esittelen tarkemmin tarkasteluni kannalta keskeisen Foucault'n (2010; 1994) eettisen subjektuuden käsitteen. Alaluvussa 3.4 käsittelen Woolgarin ja Neylandin (2013) esitystä jätteeseen liittyvistä materiaalisen hallinnan käytännöistä.

Luvussa 4 esittelen tutkielmani sisällönanalyttisen tutkimusmenetelmän sekä aineistoni, joka koostuu kahdestatoista jätepäiväkirjasta ja viidestä teemahaastattelusta. Tämän jälkeen siirryn analyysiin luvuissa 5–8. Analyysini ensimmäisessä luvussa viisi tarkastelen, miten eettistä subjektuutta rakennetaan vastuullisuuden ja kunnan kansalaisuuden myötä, ja miten tämä

kytkeytyy jätteen hallintaan. Luvussa kuusi tarkastelen, miten lajittelukäytännöissä rakennetaan eettistä suhdetta luontoon ja pyritään vaikuttamaan poliittisesti tärkeiksi koettuihin ympäristökysymyksiin. Tämän jälkeen luvussa seitsemän analyysin keskiöön nousee järjestämisen ja puhtaanapidon merkitys eettisen olemisen ja itsen säilyttämisen kannalta. Viimeisessä analyysiluvussa kahdeksan hahmotan aineistostani esiin nousevia mahdollisuuksia hallinnalle vaihtoehdoiselle iloon ja luovuuteen perustuvalla jätesuhteella. Tutkielmani lopuksi vedän yhteen analyysini tulokset ja pohdin niiden yhteiskunnallista merkitystä sekä suhdetta aikaisempaan tutkimukseen.

2. Jäte yhteiskunnassa ja yhteiskunnan tutkimuksessa

2.1 Massajätteen historia lyhyesti 1800-luvulta nykypäivään

Yksi ensimmäisistä jätteen yhteiskunnallista ja taloudellista merkitystä tarkastelleista henkilöistä oli filosofi Georges Bataille (1897–1962), joka kirjoitti jätteestä tuhlaamisen muotona yleisen talouden teoriassaan. Kyseissä teoriassa hän esittää, että elävät organismit saavat yleensä enemmän energiaa kuin on tarpeen elämän ylläpitämiseksi. Ylimääräinen energia voidaan käyttää systeemin tai organismin kasvattamiseen, mutta jos kasvu ei ole enää mahdollista, energia täytyy kuluttaa tavalla tai toisella. Bataillen mukaan niin elävillä organismeilla kuin myös ihmisryhmillä ja yhteiskunnalla on siis aina käytössään ylimääräistä energiaa, joka niiden täytyy tuhlaata. Tuhlauksen seurauksena syntyy väistämättä jätteen kaltaista ylijäämää. Bataille esittää, että tuhlauksen kaltainen häviö ja menetys ovat aina yhteydessä ylimääräiseen energiaan eli toisin sanoen vaurauteen, joka tuhlaamisen mahdollistaa. (Bataille 1988, 21–31.) Näin on myös jätteen kohdalla: se on yhteiskunnallisen vaurauden välttämätön sivutuote.

Tämänhetkisessä jätettä koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa keskiöön nousee usein tuhlailevaksi mielletty elämäntyyliimme ja sen myötä kasvava jätteen massa. Jätettä on kuitenkin ollut aina, eikä ennen eletty välttämättä nykyistä säästeliäämmin – sen sijaan jätteen laatu, koostumus ja sitä tuottava yhteiskunta ovat kyllä muuttuneet. Ympäröivän jätteen kanssa eläminen on läpi historian vaatinut ihmisiltä erilaisten ratkaisujen ja uudenlaisten jätteen käyttötarkoitusten keksimistä. (O'Brien 2011.) Esimerkiksi vielä 1800-luvun Britanniassa jäte oli yhteiskunnallinen huolenaihe ensisijaisesti hygieniasyistä. Tähän liittyi ennen kaikkea kunnollisen jäteinfrastruktuurin puute, joka johti esimerkiksi siihen, että ihmisten ulosteet saattoivat päätyä

kaduille. Tästä seurasi tautien leviäminen. (Ks. esim. Chadwick 1842.) Kunnollisen jäteinfrastruktuurin puute on toki edelleen todellisuutta valtavalle osalle maailman väestöä, mutta hygieniangelmat eivät ole länsimaisen jätekeskustelun nykyisessä painopisteessä. Sen sijaan jätettä tarkastellaan nykyisin useimmiten ympäristöongelmana. Nykykeskustelussa sanalla jäte viitataan usein nimenomaan massajätteeseen ja sen historiaan (Reno 2014, 19).

Susan Strasser (1999) jäljittää kirjassaan *Waste and Want: A Social History of Trash* jätteen sosiaalista historiaa. Hän kuvaa teoksessaan 1800–1900-luvuille paikantuvaa siirtymää materiaalien ja esineiden uudelleenkäytön kulttuurista kertakäyttöisyyden ihannointiin. Massajätteen synty yhdistetään hänen mukaansa usein 1950-luvun Yhdysvalloissa alkunsa saaneeseen konsumerismin aatteeseen, jonka keskiössä oli tavaroiden kertakäyttöisyyteen perustuva kulutuskulttuuri. Tavaroiden kertakäyttöisyys nähdään konsumeristisessa ajattelutavassa hyödyllisenä sekä yksilölle että talouden kasvulle. Kertakäyttöisyyden kulttuuria ei kuitenkaan voida paikantaa suoraan konsumerismin syntyyn, sillä tavaroiden korvattavuuden ihanne on ollut olemassa jo 1860-luvun Yhdysvaltojen valkokaulustyöläisten parissa. (Em, 266.)

Kertakäyttöisyyden lisääntymiseen liittyi usko siihen, että kertakäyttöiset tuotteet parantavat elämänlaatua ja hygienian tasoa. Strasser esittää kertakäyttöisten terveyssiteiden tulon markkinoille 1900-luvun alussa keskeisenä esimerkkinä siitä, miten ihmiset alkoivat hiljalleen huomata esineiden korvattavuuden elämänlaatua kohentavan vaikutuksen. Esimerkiksi kertakäyttöistä terveyssidettä mainostettiin Yhdysvalloissa luomalla mielikuvia modernista naisesta, jolla on mahdollisuus liikkua kodin ulkopuolella terveyssiteen ansiosta. (Em. 168–170.) Kertakäyttöisyyden hyötyä korostettiin myös hygienian kannalta, mikä nousee esille Strasserin tutkimissa 1900-luvun kotitalousoppaissa. Kotitalousoppaissa alettiin vuosisadan alusta alkaen korostaa erityisesti keittiötarvikkeiden, kuten pullojen ja purkkien, uusiokäytön epähygieenisyyttä. Kertakäyttöisten tuotteiden ostamisesta tuli hiljalleen vaurauden merkki, ja erityisesti keskiluokka alkoi heittää yhä enemmän esineitä roskeen. (Em. 112–113.)

Kertakäyttöisten kulutustavaroiden lisääntyminen tarkoitti myös muutosta jätehuollossa ja jätteen koostumuksessa. Suomessa jätehuolto tarkoitti vielä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa lähinnä lannan siirtämistä asutuskeskuksista maatalouden käyttöön. Muut jätteet valjastettiin

hyötykäyttöön suurimmaksi osaksi kotitalouksissa. Muuttuneet kulutustottumukset alkoivat kuitenkin näkyä jätteen koostumuksessa 1800-luvun lopulta alkaen myös Suomessa. Jätteen sekaan alkoi päätyä yhä enemmän kulutustavaroita ja muuta epäorgaanista jätettä, kuten lasia ja tekstiilejä. Tämän kehityksen sekä väestönkasvun myötä syntyivät hiljalleen kasvavat kaatopaikat kaupunkien ulkopuolelle, ja kaatopaikkaamisesta tuli lopulta suunniteltua pitkäaikaisempi jätehuollon ratkaisu. (Nygård 2016.)

Kaatopaikkoja ei kuitenkaan voitu kasvattaa loputtomasti, kuten nyt tiedämme. Massakulutus, kertakäyttöisyys ja niistä aiheutuvat ympäristöongelmat ovat herättäneet kritiikkiä laajemmin 1960-luvulta alkaen. Myöhemmin kierrätysajattelu ja massakulutuksen kritiikki ovat voimistuneet, ja jätteeseen liittyviä ongelmia ollaan pyritty huomioimaan enemmän myös poliittisten päätöksien yhteydessä. (Lucas 2002, 6–15.) Euroopan Unioni laati vuonna 1989 jätestrategian, jossa luotiin pohja nykyiselle EU:n jätepolitiikalle. EU:n nykyinen jätepolitiikka perustuu tavoitehierarkiaan, jossa pyritään ehkäisemään jätteiden syntyä ja parantamaan jätteen hyödyntämisen ja kierrättämisen mahdollisuuksia. Toiminnan strategisena päämääränä on luoda EU:n jäsenvaltioista kierrätysyhteiskuntia, joissa huomioidaan jätteen elinkaari tuotantovaiheesta asti. Tavoitteeseen pyritään luomalla kansallisia jätteen ehkäisyohjelmia sekä edistämällä jätteen kierrätystä ja hyötykäyttöä. (Suvantola & Lankinen 2008, 14.)

Nykyisin jätettä pyritään hyödyntämään mahdollisimman tehokkaasti sekä välttämään uusien resurssien käyttöönottoa. Kierrätyksen toimintaperiaate on, että se palauttaa tuotteen takaisin tuotantoon ja sen välityksellä jatkuvaan poisheiton prosessiin (O'Brien 1999, 270). Tällaisesta jätteen synnyn ehkäisyyn ja jätteen taloudellisen hyödyn maksimointiin tähtäävästä talousmallista käytetään nykyisin nimitystä kiertotalous. Maailman johtavana kiertotaloustoimijana palkittu Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra on tehnyt vuonna 2014 ensimmäisenä arvioin siitä, millaiset mahdollisuudet Suomella olisi hyötyä taloudellisesti kiertotaloudesta. Sitran julkaiseman selvityksen mukaan kiertotalouteen siirryttäessä jätettä ei synny enää ollenkaan, sillä kaikki tuotettu ylijäämä siirtyy raaka-aineena seuraavalle toimijalle. Tämän lisäksi jätettä vähennetään parantamalla esineiden kierrätettävyyttä ja uudelleenkäytettävyyttä, korvaamalla tuotteita palveluilla ja jakamalla esineitä niiden yksityisen omistamisen sijaan. (Sitra 2014, 1.)

Sitran selvitystä tarkasteltaessa on kuitenkin otettava huomioon, että ainakin vielä tällä hetkellä monien materiaalien kierrättämisessä on ongelmia, sillä niille ei ole löytynyt hyödyntämismahdollisuuksia kuluttajien kierrätystoiminnasta huolimatta. Tämä käy ilmi esimerkiksi Ylen uutisesta, joka nostaa esille, että kierrätetyn tekstiilijätteen hyödyntämisessä on ollut vaikeuksia.⁴ Kierrätyksen toteuttamiseen liittyvistä tämänhetkisistä hankaluuksista huolimatta kiertotalouden potentiaaliksi Suomen kansantaloudelle esitetään ”varovastikin arvioiden 1,5-2,5 miljardia euroa” (Sitra 2014, 1). Kiertotalouden taloudellinen potentiaali on Sitran raportin perusteella siis kierrätyksen haasteista huolimatta melko merkittävä. Kiertotalouden myötä jäte ei olekaan aikanamme enää pelkästään ympäristöongelma, vaan myös taloudellinen hyödyke (Valkonen ym. 2017). Tutkielmani näkökulman kannalta on oleellista huomioida ennen kaikkea kiertotalouteen siirtymisen myötä rakentunut kuluttajille asetettu vastuu jätteen lajittelusta. Tämä pitää sisällään kiertotalouden taloudellisten edellytysten ylläpitämiseen liittyvän vastuun, mutta myös kierrätykseen liittyvän vastuun ympäristönsuojelusta.

2.2 Jätteen ja yhteiskunnan suhde tutkimuksessa

Jäte on ollut sosiologisessa tutkimuksessa pitkään melko vähäiselle huomiolle jäänyt aihe. Kulutus ja jäte liittyvät erottamattomasti toisiinsa, mutta sosiologinen kulutustutkimus on perinteisesti keskittynyt tarkastelemaan yksinomaan kuluttamista ja sen yhteiskunnallista merkitystä. Kulutukseen keskittyvässä tutkimuksessa huomio on kiinnittynyt yhtäältä useimmiten pelkästään prosessin alkupäähän, kuten ostamistilanteeseen tai tuotteiden brändäykseen. Toisaalta tutkimuksessa ollaan keskitytty myös jokapäiväisiin kulutuskäytäntöihin sekä esimerkiksi luokan ja sukupuoliroolien vaikutukseen niissä. Sen sijaan jätteen syntyä ei olla sosiologiassa perinteisesti mielletty osaksi kuluttamisen prosessia. (Hetherington 2004, 158.)

Viime vuosikymmeninä sosiologisessa tutkimuksessa ja teoriassa ollaan kuitenkin alettu korostaa jätteen merkitystä aiempaa enemmän (O’Brien 1999, 262). Viime vuosina ollaan jopa esitetty, että kulutuskeskeisyyden painottamisen sijaan tulisi alkaa puhua jäteyhteiskunnasta (O’Brien 1999; 2008; Valkonen 2015). Luon tässä alaluvussa laajan katsauksen näkökulmista, joita tähän

⁴ Yle uutiset 10.1.2017. Tekstiilijätteelle etsitään hyödyntäjiä – kuluttajat kyllä valmiita kierrättämään.

mennessä tehty yhteiskuntatieteellinen jätetutkimus tarjoaa aiheen tarkasteluun. Aloitan luomalla yleiskuvan jätteen yhteiskuntatieteellisestä tarkastelusta Mooren (2012) kirjoittaman kirjallisuuskatsauksen ja siinä luodun näkökulmien jaottelun avustuksella. Katsauksessaan Moore erittelee kattavasti erilaisia lähestymistapoja jätteen ja yhteiskunnan suhteen tarkasteluun yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa.

Jätteen tarkastelun teoreettista lähestymistapaa määrittää Mooren mukaan olennaisesti ensinnäkin, tarkastellaanko siinä jätettä dualistisesta vai relationaalisesta näkökulmasta. Dualistisessa lähestymistavassa jäte nähdään muusta yhteiskunnasta erillisenä entiteettinä, jonka kanssa ihmiset ovat kuitenkin ajoittain tekemisissä erilaisten sosiaalisten prosessien, kuten roskien viemisen, yhteydessä. Relationaalisessa näkökulmassa yhteiskunta ja jäte nähdään sen sijaan toisiaan konstituivina, eli yhteiskunnan ja jätteen suhde on vuorovaikutuksellinen. Toisekseen Moore erottelee jätteen tarkastelutavan positiiviseen ja negatiiviseen lähestymistapaan. Positiivinen lähestymistapa viittaa tässä siihen, että tarkastelutapa pyrkii jollain tapaa määrittämään jäteobjektia tai olettaa sille jonkin ennalta määritellyn olemuksen. Negatiivisessa tarkastelutavassa jäte sen sijaan pakenee sen fyysiseen olemukseen liittyviä tarkkoja määrittelyitä tai kategorisointeja. (Moore 2012, 782.)

Ensimmäisenä katsauksessaan Moore kuvaa näkökulmia, joissa jäte määrittyy positiivisesti ja dualistisesti. Toisin sanoen näissä tarkastelukulmissa jäte nähdään enemmän tai vähemmän yhteiskunnasta erilliseksi, ja sen olemus on latautunut ennako-oletuksilla. Tästä esimerkkeinä Moore mainitsee jätteen näkemisen uhkana (*hazard*), hallittavana objektina (*mangeable object*), kauppatarvarana, resurssina ja arkistona. Jäte uhkana viittaa tutkimuksiin, jotka keskittyvät jätteen sijoittamisesta aiheutuviin sosiaalisiin- ja ympäristöhaittoihin. Jäte resurssina tarkoittaa jätteen näkemistä resurssina, jolla on jokin arvo. Jätteen tarkastelu kauppatarvarana viittaa jätekauppaan keskittyvään tutkimukseen. Jätteen näkeminen arkistona tarkoittaa jätteen tarkastelua kulutukseen, tuotantoon ja jätehallintaan liittyvän informaation lähteenä. Jätteen näkeminen hallittavana objektina (*manageable object*) kytkee sen sijaan jätteen tarkastelun hallinnan kysymyksiin, jolloin se määrittyy muun muassa institutionaalisten ja teknologisten ratkaisujen kohteeksi. (Em. 783 –787.)

Toiseksi Moore kuvaa dualistisesti ja negatiivisesti jätettä tarkastelevia näkökulmia, joissa jäte määrittyy epäjärjestykseksi tai objektiksi väärässä paikassa. Epäjärjestyksen elementtinä jäte pakenee helposti määriteltävissä olevia ennako-oletuksia sen fyysisestä olemuksesta. Dualistista lähestymistapaa kuvaa jätteen määrittäminen yhteiskunnasta erilliseksi järjestystä rikkovaksi objektiksi. Tässä keskeiseksi nousee ennen kaikkea antropologi Mary Douglasin (1921–2007) alun perin vuonna 1966 englanninkielisenä ja suomennettuna vuonna 2000 ilmestyneessä klassikkoteoksessaan *Puhtaus ja vaara. Rituaalisten rajanvedon analyysi* esittämä ajatus ulossulkemisen välttämättömyydestä yhteiskunnan tai yhteisön sosiaalisen järjestyksen ylläpitämisen kannalta.

Kolmanneksi Moore esittelee jätettä positiivisesti ja relationaalisesti tarkastelevaa lähestymistapaa, jäte määrittyy fetissiksi, saastaksi tai riskiksi. Nämä määreet olettavat jätteelle jonkin lähtökohtaisen olemuksen. Lisäksi jätteellä ajatellaan tässä näkökulmassa olevan rooli yhteiskunnan rakentumisessa (Moore 2012, 788). Jätteen rooli yhteiskunnan rakentumisessa nousee esiin, kun sitä tarkastellaan saastana tai riskinä, sillä tämä tarkastelunäkökulma herättää tarpeen eliminoida jäte pois esimerkiksi ulkonäkönsä tai hajunsa vuoksi. Jätteen eliminoinnin tarpeen seurauksena viemäriverkostot ja jätehuoltojärjestelmät ovat tärkeä osa yhteiskuntaamme (Hawkins 2006, 46). Jäte fetissinä viittaa tarkastelutapoihin, joissa se nähdään objektina, jonka kautta arvo kiertää ja joka kytkeytyy tuotannon sosiaalisiin prosesseihin (Moore 2012, 789). Jäte määrittyy näissä tarkastelutavoissa ennen kaikkea objektiksi, joka kytkeytyy poliittisiin, hallinnollisiin ja sosiaalisiin prosesseihin, eli toisin sanoen se näyttäytyy osana poliittista ja yhteiskunnallista järjestystä.

Neljänneksi Moore erittelee jätettä relationaalisesta ja negatiivisesta näkökulmasta tarkastelevia lähestymistapoja, joissa jäte määritellään hallinnoitavaksi objektiksi (*governable object*), objektiksi tai vitaaliseksi aktantiksi. Tällöin jätteen olemukseen ei liitetä tarkkoja ennako-oletuksia ja se nähdään yhteiskuntaa ja taloutta konstituivaksi objektiksi (Moore 2012, 790). Jäte vitaalisena aktanttina viittaa siihen, että tutkimuksessa keskitytään jätteen ontologiaan ja sen poliittisiin kytköksiin. Tässä keskeiseksi nousee esimerkiksi näkökulma, joissa jätettä tarkastellaan politiikan, kuten esimerkiksi jätteen jatkokäytön, prosesseihin kytkeytyvänä materiaalisena objektina. (Gregson & Crang 2010, 1028.) Jätteen näkeminen objektina viittaa sen

sijaan tarkasteluun, jossa jätteestä erottautuminen on keskiössä subjektiuden muodostumisessa. Tätä voidaan tarkastella esimerkiksi filosofi Julia Kristevan (1982) näkemyksen avulla, jossa abjekti täytyy pitää itsestä erillään, mutta sen varsinaista olemusta on vaikea määritellä. Jätteen näkeminen hallittavana objektina viittaa sen sijaan jätteen ja hallinnan suhteen tarkasteluun. On tärkeää ottaa huomioon tämän näkökulman ero jätteen hallinnan (*governable object*) tarkastelussa suhteessa aiemmin esitettyyn jätteen näkemiseen hallittavana objektina (*manageable object*). Jätteen hallinnan tarkastelu *governance*-näkökulmassa tarkoittaa Mooren mukaan, että tutkimuksessa keskitytään siihen, miten jätteestä tulee hallittava objekti, toisin sanoen sen olemusta hallittavana objektina ei oteta annettuna. Tällöin jäte on objekti, jossa valtion kontrolli tulee näkyväksi, tai tarkemmin ottaen, valtion kontrolli toimii jätteen välityksellä. Jäte on *governance*-näkökulmassa vuorovaikutuksellisessa ja konstituovassa suhteessa yhteiskuntaan. Sen sijaan hallinta *management*-termin muodossa tarkoittaa jätteen tarkastelua yhteiskunnan ulkopuolisena ulossulkemisen ja hallinnan kohteena. (Moore 2012, 786–790.)

Tutkielmassani keskeisimmiksi nousevat laajasti ilmaistuna kaksi viimeksi mainittua tarkastelutapaa, joissa jätteen ja yhteiskunnan suhde mielletään vuorovaikutukselliseksi: yhteiskunnallinen yhdessä oleminen tuottaa jätettä, mutta jäte myös jäsentää arjessa tapahtuvaa hallintaa sekä sosiaalisia ja moraalisia järjestyksiä. Tutkielmassani miellän jätteeseen liittyvän hallinnan edellä esitetyn *governance*-näkökulman mukaisesti, eli en tarkastele jätteen hallintaa annettuna ja itsestään selvänä asiana. Sen sijaan pyrin avaamaan, miten jätteen hallinta rakentuu. Tarkennan hallintaan liittyviä näkökulmia tarkemmin tuonnempana. Esittelen seuraavaksi yksityiskohtaisemmin yhteiskuntatieteellistä jätetutkimusta.

2.3 Yhteiskuntatieteellinen jätetutkimus

Yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa ollaan tarkasteltu jätettä muun muassa kategorisoinnin kohteena, eettisenä ja moraalisenä kysymyksenä sekä järjestämisen, käytäntöjen, arvojen ja arvottamisen ja hallinnan näkökulmista. Lisäksi tutkimuksissa ollaan pohdittu ruokahävikin synnyn yhteyttä sosiaalisiin käytäntöihin sekä ruokajätteen vähentämisen strategioita ja mahdollisuuksia. Aloitan tarkasteluni esittelemällä kaksi yhteiskuntatieteellisen jätetutkimuksen pioneeria, jotka painottavat tarkastelussaan ennen kaikkea kategorisoinnin merkitystä jätteen määrittymisestä.

Yksi keskeisimmistä jätteen tutkimuksen klassikkoteoksista on jo aiemmin mainitsemani Douglasin teos *Puhtaus ja vaara: Ritualistisen rajanvedon analyysi* (2000). Douglasin ajattelun lähtökohtana on järjestyksen ja epäjärjestyksen yhteiskunnallinen problematiikka. Teoksessaan hän tarkastelee, miten liian kategorinen määrittely ylläpitää yhteiskunnan tai yhteisön sosiaalista järjestystä. Douglasin kuuluisa määritelmä liialle on, että se on ”ainetta väärässä paikassa”. Aine väärässä paikassa merkitsee ennen kaikkea vallitsevan järjestyksen häiriintymistä. Douglasin tarkastelussa lika on epäjärjestyksen synonyymi ja likaisuuteen liittyvät säännöt toimivat ikkunana yhteisön sosiaaliseen järjestyksen kokonaisuuteen. (Douglas 2000.)

Toinen jätetutkimuksen klassikkoteos on Michael Thompsonin (1979) kirjoittama *Rubbish Theory*, josta ilmestyi uusintapainos vuonna 2017. Teoksessaan Thompson kehittää jaottelun, jonka mukaan tavarat voidaan jakaa kolmeen eri kategoriaan niiden sen hetkisen arvon ja sen kehittymismahdollisuuksien perusteella. Ensimmäisessä kategoriassa ovat kestävät (*durable*) objektit, joiden arvo on ajan myötä kasvava tai pysyvä. Näin on esimerkiksi antiikkiesineiden kohdalla. Joidenkin esineiden arvo sen sijaan pienenee ajan kuluessa, ja tästä kategoriasta Thompson käyttää nimeä tilapäiset (*transient*) objektit. Tähän kategoriaan kuuluvat yleensä kuluvat käyttöesineet, kuten autot ja tietokoneet. Viimeinen Thompsonin jaottelema kategoria on roska (*rubbish*), joka on täysin arvotonta, sillä se on ei-toivottua sekä käyttökelvotonta. (Thompson 1979, 8–9.)

Jätteen kategorisointien ohella moraaliin liittyvät näkökulmat ovat olleet yksi keskeinen huomion aihe yhteiskuntatieteellisessä jätetutkimuksessa. Moraaliin keskittyvä näkökulma pitää sisällään esimerkiksi hygieniakysymysten moraalisuuden, joita aiemmin mainittu Douglaskin teoksessaan tarkastelee, mutta myös ympäristönsuojeluun liittyvät moraaliset kysymykset. Hawkins (2006) on tutkinut jätteen käsittelyn moraalista merkitystä eettisen olemisen rakentamisen sekä järjestämisen (*ordering*) näkökulmista. Hänen tarkastelussaan suhteemme jätteeseen on erottamattomasti yhteydessä itsesuhteeseemme sekä subjektiuteemme, ja tämän myötä erilaiset jätteen järjestämisen käytännöt rakentavat myös suhdetta itseän (Hawkins 2001; 2006).

Järjestämisen näkökulmasta jätettä on tutkinut myös Tim Edensor (2005). Edensor tarkastelee tarkemmin ottaen rakennuksia, jotka ovat muuttuneet jätteeksi. Teollisuusraunioita koskevassa

tutkimuksessaan hän nostaa esille, miten raunioiden normatiivisesta poikkeava järjestys tuo esiin tarpeen järjestää ympäröivää materiaa. Materiaan järjestämisellä ja järjestyksen säilyttämisen tarpeella on hänen mukaansa poliittinen merkitys, sillä materiaalisen ympäristön, kuten kaupunkitilan, järjestys pitää yllä toimintaamme liittyvää sääntelyä ja normeja. Tätä hän kuvaa alun perin psykologi James Gibsonin (1979) kehittälemällä affordanssin ajatuksella, joka viittaa siihen, että materiaalinen ympäristömme ohjaa tietynlaiseen vuorovaikutukseen kanssaan ja sulkee samalla ulos muita vuorovaikutustapoja. (Edensor 2005, 324.) Sen sijaan raunioissa vallitseva epäjärjestys laajentaa hänen mukaansa tilan tulkitsemisen, kokemisen ja kuvittelemisen mahdollisuuksia (em. 330).

Järjestämisen moraalisiin kytköksiin voidaan myös nähdä liittyvän ajatus jätteestä likaisena tai saastaisena. Jätettä ollaan tarkasteltu saastana, joka herättää halun toimia: ympäristöön päätynyt lika ja saasta täytyy eliminoida institutionaalisin ratkaisuin, kuten viemäriverkostojen ja jätehuollon infrastruktuurin avulla (Hawkins 2003, 51). Jäte kytkeytyy tämän myötä myös kysymyksiin hallinnasta, sillä jätettä hallitaan yhteiskunnassamme organisoidusti jätehuollon infrastruktuurin ja viemäriverkoston avulla. Jätteeseen liittyvää tutkimusta on osin määrittänyt pitkään keskittyminen jätteen teknologiseen hallintaan ja poissiirtoon, mikä on tarkoittanut jätteen aineellisuuden jäämistä vähemmälle huomiolle (Gregson & Crang, 2010, 1026). Jätteen aineellisuuden vähäinen huomiointi viittaa sen näkymättömyyteen arjessa, sillä jätteen piilottamiseen rakennettu infrastruktuuri mahdollistaa jätteestä erottautumisen. Kokemus jätteestä näkymättömänä osana arkea syntyy organisoidun hallinnan yhteydessä, sillä jäte on osittain muodostunut lähinnä yhteiskunnan hallitsemaksi tekniseksi ongelmaksi (Valkonen ym. 2017). Arjen käytäntöjen näkökulmasta tämä tarkoittaa, että jäte ikään kuin katoaa infrastruktuurin syövereihin.

Woolgar ja Neyland (2013) ovat kuitenkin nostaneet hallinnan tarkastelussaan jätteen aineellisuuden esille, sillä hallinta rakentuu heidän mukaansa jätteen ontologian ja siihen kytkeytyvien vastuusuhteiden välityksellä. Jätehallinnassa ja kierrätyskäytännöissä vastuun näkökulmasta oleelliseksi nousee yksittäisten kuluttajien rooli. Viimeaikaisessa tutkimuksessa ollaan huomattu, että kiertotalouden myötä tapahtunut jätteen muuttuminen taloudelliseksi hyödykkeeksi on johtanut Suomessa paikoitellen siihen, että kierrätyskäytäntöjä ja niihin liittyvää

vastuuta ei aina kansalaisten taholta hyväksyttyä osaksi arkea täysin mutkattomasti. Tämä johtuu siitä, että jätehuoltoyritysten pyrkimys taloudellisen voiton ja tämän myötä kasvavien jätemäärien tavoitteluun on ristiriidassa ympäristönsuojelullisten tavoitteiden kanssa (Valkonen ym. 2017). Jäte siis kytkeytyy kierrätyksen myötä myös talouden ja tuotannon prosesseihin. Tässä esille nousee kysymys jätteen arvosta, jonka liike on edestakaista: jäte liikkuu arvottoman ja arvokkaan kategorioiden välillä kierrätyksen ja tuotannon prosesseissa. (O'Brien 1999 268–269.)

Eettisen materiasuhteen näkökulmasta jätettä tarkastellut sosiologi Veera Kinnunen (2016; 2017) on kritisoinut jäteinfrastruktuurin mahdollistamaa ulossulkemiseen ja kieltämiseen perustuvaa jätesuhdettamme. Hän on hahmottanut väitöstutkimuksessaan uudenlaista, syyllisyydentuntoiselle piilottamiselle ja jäteinfrastruktuurin mahdollistamalle etäisyydelle vaihtoehtoisia eettistä suhtautumista ympäröivään materiaan ja jätteeseen. Uudenlainen suhde voidaan hänen mukaansa rakentaa näkemällä jäte ja tavarat hoivanaiheina (*matter of care*). Tavaroiden näkeminen hoivanaiheina ei tarkoita hänen tarkastelussaan vain esineiden aktiivista hoivaamista, vaan myös antautumista esineiden hoivattavaksi, jolloin ihmiset ja esineet muodostavat aktiivisen hoivasuhteiden verkoston. Esineiden hoivaaminen tarkoittaa hänen mukaansa sitä, että materia aineellisesta olemassaolosta ja tulevaisuudesta ollaan kiinnostuneita myös sen jälkeen, kun se on muuttunut jätteeksi. (Kinnunen 2017, 191–197.)

Myös erilaisten sosiaalisten käytäntöjen merkitys ollaan nostettu jätetutkimuksen keskiöön. Kulutustutkimusta ollaan kritisoitu siitä, että kuluttamisen ohella poisheittoa ei olla tarkasteltu siihen kytkeytyvänä sosiaalisena käytäntönä. Tässä tutkielmassa keskiöön nousevista poisheiton käytännöistä on kirjoittanut muun muassa Kevin Hetherington (2004). Usein ajatellaan, että jätteen synty ja siihen liittyvä toiminta tiivistyy yksin poisheiton tilanteeseen. Hetherington nostaa kuitenkin esille, että jätteen kanssa elämisessä on kyse paljon jatkuvammasta piilossa pitämisen prosessista: materia kulkee pitkällä aikavälillä useiden eri kategorisointien ja säilytyspaikkojen läpi ennen päätymistään jätteeksi (Hetherington 2004, 162). Tämän ohella poisheiton käytäntöjä tutkineet Nicky Gregson, Alan Metcalfe ja Louise Crewe (2007) nostavat esille, että poisheitto ja ulossulkeminen ovat prosessinomaisia arjen käytäntöjä, eivätkä ne tiivisty mihinkään yksittäiseen tilanteeseen, jossa jäte heitetään roskiin. Gregson (2007) on myös nostanut esille, että tavaroista eroon hankkiutuminen (*ridding*) ei aina tarkoita roskiin

heittämistä, vaan se voi olla myös esimerkiksi niiden lahjoittamista eteenpäin tai myymistä kirpputorilla.

Kuluttamisen ja jätteen synnyn käytännöistä keskusteltaessa korostuu usein oletus piittaamattomasta massakuluttamisesta ja poisheitosta. David Evans (2012, 2) on nostanut esille, että moralistinen oletus niin sanotusta poisheittoyhteiskunnasta otetaan nykyään usein itsestään selvänä lähtökohtana sosiologisessa tutkimuksessa. Evans tarkoittaa poisheittoyhteiskunnalla piittaamattomaan tuhlaukseen perustuvaa kulutuskulttuuria. Hän viittaa tässä yhteydessä kriittisesti esimerkiksi sosiologi Zygmunt Baumanin (2002) esittämiin näkemyksiin kulutusyhteiskunnasta. Kyseenalaistamattomaksi itsestäänselvyydeksi noussutta poisheittoyhteiskunta-teesiä purkaakseen Evans osoittaa brittinaapurustossa tekemässään ruokahävikin syntyä koskevassa etnografisessa tutkimuksessa, että ruuan poisheittoon ei useinkaan todellisuudessa suhtauduta piittaamattomasti. Tutkimuksen osallistujat kokivat syyllisyyttä tuottamastaan ylijäämästä ja tämä ilmeni muun muassa oman toiminnan selittelyinä. Esimerkiksi perheessä ruuan ostamisesta vastaavan henkilön näkemys hyvästä ruuasta saattoi erota muun perheen mieltymyksistä, jolloin osa siitä jäi syömättä. Evansin tutkimus osoittaa ennen kaikkea, miten vakiintuneet rutiinit, sosiaaliset käytännöt ja elämäntilanteet vaikuttavat ylijäämän syntyyn sen sijaan, että pelkkä moraaliton piittaamattomuus selittäisi ruokajätteen synnyn kokonaisuudessaan. (Em. 12–13.)

Osa jätetutkimuksesta keskittyy nimenomaisesti ruokajätteeseen. Ruokahävikki on noussut viime vuosina melko voimakkaasti yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi, ja Helsinkiin ollaan esimerkiksi perustettu muutamia vuosia sitten hävikkiruokaravintola. On myös syntynyt ruokahävikin vähentämiseen keskittyviä kampanjoita. Ruokajätteen ollaan todettu olevan kotitalousjätteestä haitallisinta, sillä sitä syntyy paljon ja tämän lisäksi ruuan päätyessä roskiin hukkaan menee tuotantoketjun muissa vaiheissa käytetty energia, kuten esimerkiksi ruuan tuottamiseen kulunut vesi (Ridoutt ym. 2010). Kuten edellä mainittu Evansin (2012) tutkimuskin tuo esille, ruokajäte syntyy useiden toisiinsa yhteydessä olevien sosiaalisten prosessien, kuten kaupassa käynnin sekä ruuan säilytyksen ja valmistamisen, seurauksena (Quested ym. 2013). Ruokahävikin vähentämiseen keskittyvien sosiaalisen median kampanjoiden tarkastelu on osoittanut, että niissä ruokahävikin vähentäminen kehystetään yleensä positiivisesti, mikä luo

uusien sosiokulttuuristen merkityksiä usein kuluttajien syyllistämisen sävyttämisen ruokajätteen vähentämiseen tarkasteluun (Närvänen ym. tulossa).

Ruokahävikin vähentämiseen liittyvien kampanjoiden lisäksi dyykkaaminen on noussut tutkimuksen aiheeksi informaalina ruokahävikin ehkäisyn keinona. Hukkaan menevän ruuan dyykkaamista ollaan tutkittu kapitalismikriittisenä toimintana (Barnard 2011) sekä kokeellisena tai normista poikkeavana käytäntönä (Lehtonen & Pyyhtinen 2015; tulossa). Dyykkaavaa freeganiyhteisöä Yhdysvalloissa tutkineen Barnardin (2011) mukaan dyykkaus on käytäntö, jonka avulla pyritään irtautumaan kulutusyhteiskunnasta ja sijoittumaan kapitalistisen järjestelmän ulkopuolelle. Turo-Kimmo Lehtonen ja Olli Pyyhtinen (2015; tulossa) sen sijaan tarkastelevat vapaaehtoista dyykkaamista käytäntönä, jonka keskiössä on muiden ylijäämästä hyötyminen. Dyykkaajat kritisoivat heidän mukaansa ylijäämää tuottavaa kulutusta, mutta toiminnassa ei ole kyse kapitalismikriittisestä vallankumouksen tavoittelusta, vaan pikemminkin nykyisen elämäntavan muokkaamisen perustuvasta transformaatiosta. Tässä transformaatiossa omaehtoisen jätehuollon harjoittamisella pyritään loisen tavoin hyötymään kapitalistisesta järjestelmästä. Heidän mukaansa dyykkaajat ovat tässä mielessä samanaikaisesti sekä kapitalistisen järjestelmän ulko- että sisäpuolella. (Lehtonen & Pyyhtinen (tulossa), 14–15.)

Myös kysymys arvosta on ollut mielenkiinnon kohteena dyykkaamista koskevassa tutkimuksessa. Joshua Reno (2009) on tutkinut esineiden arvottamisen poliittisia käytäntöjä michiganilaisella kaatopaikalla työskentelevien miesten keskuudessa. Tutkimuksessaan hän toteaa, että kaatopaikalle päätyneen jätteen arvottomuus ei ole yksiselitteistä, vaan se voi olla arvokas ja haluttava objekti kaatopaikalla työskenteleville henkilöille (Reno 2009). Lehtosen ja Pyyhtisen (2015; tulossa) tarkastelussa ruokajätteen arvo palautetaan dyykkauksen yhteydessä neuvottelemalla uudelleen jätteen jätteisyys, eli toisin sanoen hyödyntämällä sitä, minkä muut ovat määritelleet arvottomaksi. Tämä kyseenalaistaa jätteen ja arvon määrittymisen itsestään selvyyden (Lehtonen & Pyyhtinen 2015, 36). Käsittelen seuraavassa luvussa tarkemmin sitä, millaisista näkökulmista tarkastelen jätettä tutkielmassani.

3. Arjen käytännöt, moraalit ja hallinnan materiaalisuus

3.1 Arki ja käytännöt tutkimuksen etualana

Tarkastelen tutkielmassani arkea ja arkisia jätteeseen liittyviä käytäntöjä. Tarkoitan käytännöillä kodin piiriin sijoittuvia jätteeseen liittyviä toimia, kuten kierrätysastialle kuljettamista, järjestämistä ja kierrätettävien maitopurkkien pesua – toisin sanoen aivan tavallista jätteeseen liittyvää kotityötä. Koska suurin osa tutkielmani osallistujista on naisia ja naiset tekevät edelleen valtaosan kotitöistä (Pääkkönen 2013, 203), on kodin jäteikäntöjen nostamisessa tutkielmani etualalle kysymys myös sukupuolinäkökulman esiin tuomisesta. Toisen aallon feminismi nosti aikoinaan esille keskeisenä tasa-arvo-ongelmana sen, että naisten kotona eli yksityisen piirissä tekemää reproduktiivista työtä pidetään vähemmän arvokkaana taustatyönä suhteessa miesten julkisen elämän piirissä tekemään produktiiviseen työhön (Lutz 2007, 187). Arkinen kotityö ei ole kuitenkaan koskaan ollut merkityksetöntä arvostuksen puutteesta huolimatta. Tarkasteluni keskiössä olevien jätikäntöjen merkitys on nykypäivänä elintärkeää kiertotalouden toteutumiseksi ja ympäristönsuojelulle, mutta myös esimerkiksi järjestyksen ylläpitämiseksi. Yksi päämääräni arjen käytäntöjen korostamisessa onkin tehdä näkyväksi, että arkinen kotityö ja siihen liittyvät valinnat voivat olla eettisen toimijuuden rakentamisen kenttä. Palaan tähän tarkemmin tuonnempana. Erittelen seuraavaksi laajemmin arjen käsitettä sosiologisessa tutkimuksessa.

Arjen käsitteelle ei usein anneta tutkimuksessa mitään tarkkaa määritelmää. Useasti vain todetaan, että arki itsestään selvydessään pakenee määrittelyitä. (Jokinen 2005, 7–10.) Arki tuntuu olevan kaikkialla, joten sille on hankalaa antaa tarkkaa kuvausta. Arkea eletään kotona, töissä, julkisissa tiloissa, yksityisesti, valveilla ja nukkuessa (Blanchot & Hanson 1987, 12). Usein arkea kuvataan myös tylsäksi ja tavanomaiseksi, reflektioimattoman toiston ja rutiinien alueeksi. Sosiologi Pertti Alasuutarin (2007, 224) mukaan ”inhimillinen todellisuus koostuu rutiineista eli itsestään selvänä pidetystä ja siinä mielessä kulttuurisesti alitajuisesta toiminnasta.” Lisäksi hän esittää, että arkiset rutiinit vapauttavat meidät opettelemasta kaikkea jatkuvasti uudelleen, sillä kertaalleen keksityt asiat siirtyvät sukupolvelta toiselle rutiinien välityksellä (em. 224).

Kulttuuriteoreetikko Rita Felskin (2000) mukaan arki ajatuksen tasolla liitetään usein tiettyihin ryhmiin, kuten naisiin ja työväenluokkaan, ja tästä syystä arjen tarkastelulla on ollut pitkään

merkittävä rooli feministisessä teoriassa ja kulttuurintutkimuksessa. Arki määrittyy usein tylsyyden ja negaation välityksellä. Arjen tarkastelu pelkästään negatiivisena välttämättömyytenä on kuitenkin ongelmallista niiden ryhmien kannalta, joiden alueeksi arki mielletään. (Em. 15–17.) Arjen käytännöt liitetään usein nimenomaisesti kotona, eli yksityisen piirissä, tehtävään työhön – huolimatta siitä, että arkea eletään myös esimerkiksi työpaikoilla. Kotona tehtävään työhön lukeutuu jätekäytäntöjen ohella esimerkiksi tiskaaminen, siivoaminen ja lastenhoito, jotka ovat perinteisesti mielletty naisten alueeksi (Jokinen 2005, 14–15). Arkeen liittyvistä mielikuvista huolimatta ei voida kuitenkaan väittää, että arki olisi yksin naisten vastuualuetta.

Arjen merkityksen puutteellinen tai väheksyvä ymmärtäminen on ongelmallista myös talouden ja politiikan prosessien hahmottamisen kannalta. Taloutta painottavassa puheessa on usein vaarallisen helppoa tehdä väitteitä markkinoista ja niiden toiminnasta kiinnittämättä huomiota lainkaan siihen, mitä oikeastaan kulutetaan, millaisia muutoksia kulutuksessa tapahtuu ja miten nämä muutokset ovat yhteydessä päivittäisiksi itsestänselvyyksiksi muodostuneisiin arkisiin käytäntöihin (Shove 2003, 10). Kulutuskäytäntöjä tutkineen politiikantutkija Michele Michelettin (2003, 149) mukaan aikamme keskeisten muutosten, kuten globalisaation, myötä on mahdotonta tehdä tarkkoja erotteluita politiikan, talouden ja yksityiselämän välillä. Tämä näkyy hänen mukaansa konkreettisesti esimerkiksi siinä, että kestävän elämäntyylin ja eettisten valintojen tavoittelussa ei enää riitä pelkkä äänestämisen vaaleissa ja verojen maksaminen, vaan myös tapamme elää arkeamme on jatkuvaa poliittisten valintojen tekemistä (em. 149).

Tutkielmassani kyseenalaistan arjen ja arkisten toimintojen itsestänselvyyden ja mitäänsanomattomuuden ottamalla analyysin kohteeksi kierrätykseen ja kodin jätehuoltoon liittyvän konkreettisen työn. En toisin sanoen pidä tätä toimintaa arjen itsestään selvänä taustana, vaan tarkastelen, millainen merkitys jätekäytännöillä on henkilökohtaiselle eettisen olemisen tavan rakentamiselle. Jätekäytännöillä on lisäksi poliittinen merkitys ympäristönsuojelun ja jätehallinnan näkökulmista. Poliitiikka laajasti ymmärrettynä rakentuu aina mikrotason toiminnasta, joka joko edistää sitä tai toimii sitä vastaan (Deleuze & Guattari 1987, 204). Tarkasteluni kiinnittyy päivittäiseen mikrotason toimintaan, jossa jätteeseen liittyviä sosiaalisia, moraalisia ja poliittisia järjestyksiä, kuten ympäristönsuojelua ja hygieniaa,

rakennetaan. Käytän analyysissäni tätä havainnollistaakseni termiä mikropolitiikka. Esimerkiksi ympäristönsuojelu tai jätehallinta rakentuvat tästä näkökulmasta tarkasteltuna pienissä päivittäisissä valinnoissa ja teoissa, kuten biojätteen lajittelussa.

3.2 Sosiologian näkökulmia materiaalisuuteen

Tutkielmassani asemoidun materiaalisen sosiologian tutkimuskentälle (Valkonen & Lehtonen & Pyyhtinen 2013; Lehtonen 2015). Näkökulmani korostaa ennen kaikkea hallinnan ja käytäntöjen materiaalisuutta. Tarkastelussani materiaalisuutta painottava näkökulma ilmenee esimerkiksi konkreettisen jätteeseen liittyvän työn, jätteen tilallisten järjestyksien sekä jätteen ja ruumiillisuuden suhteen tarkasteluissa. Erääksi aikaisempien vuosien jätetutkimuksen puutteeksi ollaan esitetty, että siinä jätteen aineellisuus jää vähäiselle huomiolle. Tämä johtuu siitä, että suuri osa jätteen tutkimuksesta keskittyy kategorisoinnin tarkasteluun sen sijaan, että siinä avattaisiin jätteen ontologista politiikkaa (Gregson & Crang 2010, 1026). Avaan jätteen ontologiaan liittyvää näkökulmaa tuonnempana. Esittelen sitä ennen lyhyesti joitain materiaalisen sosiologian keskeisimpiä näkökulmia, jotka toimivat tutkielmassani aineellisuuden tarkastelun taustana.

Materiaalinen sosiologia painottaa yhteiskunnan moniaineksista rakentumista. Bruno Latour (2006) on kritisoinut sosiaalisen kielellistä tarkastelua painottavaa sosiologiaa siitä, että se unohtaa sosiaalisen moniaineksisen rakentumisen ja ylläpitää näin haitallisia kahtiajakoja inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä. Tällöin materiaalinen maailma asettuu pelkäksi inhimillisen toiminnan ja sosiaalisuuden taustaksi (Latour 2006, 89-90). Inhimillisen ja ei-inhimillisen erottaminen ylläpitää ajattelua, jossa luonto ja kulttuuri erotetaan toisistaan ja ne esitetään ontologisesti erilaisina. Tämä on ongelmallista luontosuhteen kannalta, sillä se estää tasapainoisen materia- ja luontosuhteen muodostamisen. (Hawkins 2006, 9.) Lisäksi inhimillisen ja ei-inhimillisen erottaminen on ongelmallista tutkimuksessa, sillä ihmistä ja ihmisen toimintaa ei voida erottaa materiaalisesta maailmasta (Ingold 2011, 24).

Usein arki ajattelussa ja -keskustelussa materia ja materiaalisuus liitetään ennen kaikkea kuluttamiseen ja kulutustavaroihin. Lehtonen (2015, 16) on nostanut esille, että nykyiselle materiaalisuudesta käytävälle keskustelulle on melko tyypillistä niin sanottu eettisen

materialismin kritiikki. Eettisen materialismin idea on, että elämän keskeisin päämäärä on tavoitella itselle mahdollisimman paljon aineellista hyvää. Ajatus on varsinkin ympäristön tilaan liittyvän nykytiedon valossa melko helposti tuomittavissa itsekkääksi ja piittaamattomaksi. Eettisen materialismin kritiikin taustalla on kuitenkin yleensä ajatus ”oikeasta olemisesta”, joka nähdään pinnallisesta materian maailmasta erilliseksi. Lehtosen mukaan päivittäinen yhteiskunnallinen yhdessä olemisemme ja arkemme rakentuu silti väistämättä suhteessa materiaalsiin elementteihin, eikä niin sanottua oikeaa olemista voida paikantaa niistä irralliseksi. (Em. 16–17.)

Ihmisen toimijuuteen vaikuttaa olennaisesti se, millaisten ei-inhimillisten elementtien kanssa hän on kulloinkin tekemisissä (Latour 2005, 174). Tavarat, teknologiat ja niiden käyttöyhteydet luovat arjessa toiminnallisia kokonaisuuksia, joissa erilaiset taidot kytkeytyvät toisiinsa. Tämä tarkoittaa, että itsestään selvänä pitämämme arjen käytännöt vaativat itse asiassa monenlaista osaamista, joka kietoutuu materiaaleihin. (Lehtonen 2015, 92.) Jotta voi kierrättää, täytyy tietää, miten erilaiset jätteet tulee käsitellä ja lajitella. Tämän lisäksi lajiteltaville jätteille on keksittävä paikka, jossa ne eivät kohtuuttomasti haittaa elämää. Jos kierrätyspiste sijaitsee kaukana kotoa, täytyy osata lisäksi ajaa autoa ja ylipäätään tietää kierrätyspisteen sijainti. Tällaisissa toiminnan kokonaisuuksissa erilaiset materiaalisuuden alueet kytkeytyvät toisiinsa. Tämä tekee yksittäisistä esineistä huomaamattomia kokonaisuuden osia, ja tämän yhteydessä Lehtonen puhuu tavallisen esineen nöyryydestä. (Em. 92.) Jäte on kuitenkin luonteeltaan materiaalista ja aineellisiin prosesseihin kietoutunutta myös muussa mielessä, kuin erilaisissa arjen toimintayhteyksissä. Jätteisyyden yhtenä mittarina toimivat materiaaliset tekijät, kuten mätänemisprosessi tai materian muuttuminen kemiallisen rakenteensa vuoksi vaaralliseksi (Lagerspetz 2008).

Materia on myös muuta, kuin esimerkiksi kulutustavaroita, jätettä tai teknologiaa – myös ruumiimme on materiaallinen ja erilaisten materiaalisten prosessien läpäisemä. Sosiologisessa keskustelussa ruumiin materiaalisuus ja ruumiin materiaaliset prosessit ovat jääneet pitkään vähäiselle huomiolle, sillä ruumis on ymmärretty usein vain kielen ja diskurssien myötä rakentuvaksi (Lyon 1997, 83). Ruumiiseen ja sen materiaalisuuteen liittyviin näkökulmiin ollaan alettu kuitenkin kiinnittää yhä enemmän huomiota erityisesti feministisen tutkimuksen piirissä, ja tässä tarkastelussa keskeisiä ovat olleet muun muassa Gilles Deleuzen kirjoitukset (Alaimo &

Hekman 2008, 3). Ruumiillisen olemisen materiaalisuutta voidaan lähestyä esimerkiksi Deleuzen ja Guattarin (1992) tulemisen käsitteen avulla. Heidän mukaansa materia ei koostu selvärajaisista kategorioista, sillä ihmiset, eläimet ja tavarat sekoittuvat jatkuvasti keskenään erilaisissa tulemisissa (Deleuze & Guattari 1992). Tästä esimerkkinä voidaan esittää vaikkapa, että ihmisen ruumiin toiminta on riippuvainen suolistossa elävistä bakteereista. Huomioimisen arvoista on myös se, että ruumiimme itsessään tuottaa materiaalista ylijäämää.

Materiaalisen sosiologian feminististä näkökulmaa korostava Tuula Gordon (2008) on huomauttanut, että materialistista ja puheen merkitystä korostavaa katsantotapaa ei ole tutkimuksessa tarpeen pitää toisilleen vastakkaisina. Materiaalisuuden korostaminen voi ilmetä tutkimuksessa esimerkiksi käytäntöjen ja kokemusten tarkasteluna (Gordon 2008, 21). Materiaalisen ja kielellisen vastakkainasettelun ongelmallisuuden huomioiminen on tutkielmani kannalta olennaista, sillä aineistoni koostuu puhutusta ja kirjoitetusta tekstistä. Tutkielmassani pyrin nostamaan jätteen materiaalisuuden etualalle tarkastelemalla sen aineellisuutta konkreettisesti toiminnassa ilmenevänä. Erittelen seuraavaksi, miten lähestyn moraalin rakentumista jätteeseen liittyvässä toiminnassa.

3.3 Moraali ja eettinen subjektius arjen jäteikäytännöissä

Tarkastelen tässä alaluvussa aluksi lyhyesti, millainen rooli moraalin tutkimuksella on ollut sosiologiassa. Tämän jälkeen siirryn erittelemään, millaisien teoreettisten käsitteiden avulla lähestyn moraalin ja jäteikäytäntöjen suhdetta analyysissäni. Nykyisin moraalin tutkimus sosiologiassa on melko näkymätöntä huolimatta siitä, että moraalin tarkastelu on ollut kasvavaa monilla muilla tieteenaloilla. Moraalin tarkastelulla on tämänhetkisestä näkymättömyydestä huolimatta ollut merkittävä rooli sosiologiassa. Moraalin tutkiminen oli erottamaton osa sosiologiaa klassikon asemassa olevien Max Weberin (1864–1920) ja Émile Durkheimin (1858–1917) teksteissä, sillä he mielsivät moraalin erottamattomaksi osaksi sosiaalista. Moraalin tarkastelu sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta on vielä nykypäivänäkin tärkeää, sillä ilman näiden näkökulmien ymmärrystä käsityksemme siitä jää rajoittuneeksi. (Hitlin & Vaisey 2010, 3–4.)

Durkheim (1960) esitti alun perin vuonna 1893 ilmestyneessä teoksessaan *The Division of Labour in Society*, että moraalien tieteellisessä tutkimisessa lähtökohdaksi tulisi ottaa havaittavissa oleva sosiaalinen toiminta sen sijaan, että pyritään etsimään objektiivisia moraalisaantöjä. Huomio tuli hänen mukaansa kiinnittää erityisesti sosiaalisiin sanktioihin, jotka seuraavat moraalisaantöjen rikkomisesta. (Durkheim 1960, 425–426.) Tutkielmassani lähestyn moraalista arkisissa tilanteissa ja sosiaalisessa toiminnassa rakentuvana. Sosiaaliteoreetikko Andrew Sayerin (2011) mukaan sosiologian tulisi ottaa paremmin huomioon päivittäisten eettisten pohdinnan aiheiden ja eettiseen käyttäytymiseen liittyvän henkilökohtaisen arvokkuuden merkitys sosiaalisten käytäntöjen analyysissä (Sayer 2011). Vaikka suhteiden ajatellaankin usein rakentuvan sosiaalisesti, päivittäisen pohdinnan aiheena on kuitenkin myös esimerkiksi se, miten toimia oikein suhteessa toisiin ihmisiin (Maksimainen & Ketokivi 2014, 104). Tutkielmassani keskeisen päivittäisen pohdinnan aiheeksi nousee tämän lisäksi, miten toimia oikein suhteessa omaan materiaaliseen ylijäämään ja sen myötä kaikkiin niihin asioihin, joihin se vaikuttaa. Moraali kietoutuu jätteeseen sen aiheuttaman ympäristöhuolen vuoksi, mutta myös hygieniaan ja järjestykseen liittyvät seikat voidaan ymmärtää moraalina kysymyksinä (Douglas 2000; Hawkins 2006).

Hyödynnän jätteeseen liittyvien käytäntöjen moraalisuuden rakentumisen tarkastelussa Hawkinsiin (2001; 2006) tukeutuen Foucault'n (1994) elämän estetiikan ajatusta. Foucault'n elämän estetiikassa eettinen oleminen rakentuu itsen työstämisessä eettiseksi subjektiksi moraalisaantöjen puitteissa. Itsen työstäminen tarkoittaa, että eettinen oleminen ja toiminnan moraalisuus eivät ole annettuja tai itsestään selviä. Moraali ja etiikka rakentuvat sen sijaan jatkuvassa eettisessä työssä, jossa muodostetaan eetos, eli olemisen tapa suhteessa itseen ja muihin. (Foucault 1994, 261– 286.) Foucault'n mukaan moraalit ovat ”joukko arvoja ja toimintasääntöjä, joita yksilöille ja ryhmille annetaan erilaisten määräilykoneistojen, kuten perheen, kasvatusinstituutioiden ja kirkon välityksellä” (Foucault 2010, 136). Jätteeseen liittyvät moraalisaännöt voivat olla tarkastelussani esimerkiksi seuraavanlaisia: älä roskaa, älä tuhlaa, suojele luontoa kierrättämällä, pidä kotisi siistinä ja noudata lakia. Eettinen subjektivaatio viittaa Foucault'n filosofiassa sen sijaan tapoihin, joilla rakennamme itseämme moraalisubjekteiksi näiden sääntöjen puitteissa. Eettinen subjektivaatio sisältää neljä itsen tekniikkaa, joista Foucault

erottelee eettisen substanssin, sääntöihin alistumisen tai subjektivaation tavan, itsen työstämisen sekä moraalisubjektin teleologian. (Em. 136–139.)

Eettinen substanssi viittaa siihen osaan itsestä, joka muodostetaan moraalisen käyttäytymisen keskeisimmäksi ainekseksi tai muokkaamisen kohteeksi. Sääntöihin alistumisen tapa taas tarkoittaa yksilön tapaa rakentaa suhteensa moraaliseen sääntöön. Itsen työstäminen sen sijaan viittaa jatkuvaan itsetarkkailuun ja eettisen työhön, jossa mitataan sääntöjen noudattamisen toteutumista. Moraalisubjektin teleologia tarkoittaa sitä päämäärää (*telos*), johon moraalisella käyttäytymisellä pyritään. (Em. 136–139.) Tarkastelen analyysini kolmessa ensimmäisessä luvussa eettisen olemisen rakentumista kolmen eri aspektin myötä. Nämä aspektit ovat vastuu (luku 5), ympäristösuhde (luku 6) ja itsen sekä arjen ympäristön pysyvyys ja järjestys (luku 7). Samalla havainnollistan, millaisen eetoksen – asenteen tai olemisen tavan suhteessa jätteeseen ja itseän – näiden aspektien myötä jäsentyvät erilaiset jäteikäytännöt rakentavat.

Hawkins (2006; 2001) nostaa kuitenkin esille, että nykyinen lajittelun sääntöihin keskittyvä jätesuhteemme perustuu liiaksi syyllisyyteen, tiukkoihin moraalisiin sääntöihin ja hallintaan. Hänen mukaansa meidän tulisi pyrkiä luopumaan sellaisesta eettisen subjektuuden rakentamisen tavasta, jossa moraalisiin sääntöihin noudatetaan syyllisyyden ja moraalisen pakon siivittämänä. Tämä tarkoittaa etiikkaa, joka mahdollistaa moraalien seuraamiselle vaihtoehtoisia eettisen olemisen tapoja (Hawkins 2001, 18). Syyllisyydentuntoisen hallinnan sijaan meidän tulisi hänen mukaansa tavoitella kokonaan toisenlaista, vastavuoroista ja moraalista pakosta vapaata suhdetta meitä ympäröivään materiaan ja sen myötä myös luontoon. Vastavuoroisuus suhteessa materiaan ja jätteeseen voi rakentua esimerkiksi siten, että hyväksymme niiden osallisuuden ja merkityksen elämässämme sen sijaan, että pyrimme niiden kontrollointiin ja piilottamiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että jätteen aiheuttamat ympäristöongelmat tulisi sivuuttaa – sen sijaan ympäristönsuojelun tulisi perustua vastavuoroisuuden lähtökohdalle. (Hawkins 2001; 2006.) Tarkastelen tällaisen jätesuhteen mahdollisuuksia ja avaan vastavuoroisen jätesuhteen taustaa tarkemmin analyysini luvussa 8. Erittelen seuraavaksi, mikä rooli hallinnan, vastuun ja jätteen ontologian tarkastelulla on tutkielmassani.

3.4 Jätteen ontologia, vastuu ja hallinta

Tutkielmassani keskeinen näkökulma jätteen liittyviin käytäntöihin on edellä esittelemäni moraalien muodostumisen ohella jätteen hallinnan rakentuminen. Woolgar ja Neyland (2013) ovat tarkastelleet erilaisia arkisia materiaalisia objekteja – jäte mukaan lukien – hallinnan välittäjinä teoksessaan *Mundane Governance. Ontology and Accountability*. Heidän keskeinen huomionsa on, että arjen materiaalista ympäristöä ja jokapäiväisiä tilanteita ei tulisi pitää hallinnan tutkimisessa merkityksettöminä, sillä tavanomaiset ja jokapäiväiset (*mundane*) objektit välittävät hallintaa. Teoksessaan he nostavat esimerkeiksi tällaisista hallintaa rakentavista jokapäiväisistä materiaalisista käytännöistä tai objekteista jätteen ja jäteinfrastruktuurin, liikennevalvontakamerat, lentokenttäturvallisuuteen liittyvät materiaalsen hallinnan käytännöt sekä henkilöllisyystodistukset. (Woolgar & Neyland 2013.)

Oman tarkasteluni keskiössä oleva jäte välittää hallintaa, sillä jätehallinnan vaatimus kierrättämisestä luo hallinnollisen narratiivin kierrätyksestä vastuussa olevista yksilöistä. Tämä luo päivittäiseen elämäämme jätteen käsittelyyn liittyviä moraalisia normeja ja monimutkaisia sääntöjä, jotka tulisi opetella ja joiden mukaan jokaisen tulisi toimia. (Woolgar & Neyland 2013, 1–5.) Erilaiset sääntöihin perustuvat luokittelut ja kategorisoinnit ovat olennaisessa osassa jätteen välittämän hallinnan rakentumisessa. Luokitteluiden perusteella on mahdollista sanoa, onko jokin paikka jätteelle oikea tai väärä. Toisaalta myös ihmisiä saatetaan luokitella kunnan kansalaisiksi tai roskaajiksi sen perusteella, miten he jäteasiansa hoitavat. (Em. 64.) Tällaiset vastuusuhteet ovat Woolgarin ja Neylandin mukaan oleellisessa roolissa hallinnan rakentumisessa. Hallinta ei ole heidän mukaansa rakenteisiin palautuva jäykkä monoliitti, vaan se muodostuu jatkuvasti erilaisissa vastuusuhteisiin kytkeytyvissä käytännöissä ja sosiaalisissa prosesseissa, jotka rakentavat myös hallintaan liittyvien toimintasääntöjen johdonmukaisuuden. Hallinnan luonteeseen kuuluu kuitenkin myös erottamattomasti vastuun ajoittainen rikkominen, kuten esimerkiksi jätteen lajittelun sääntöjen laiminlyönti. (Em. 249–253.)

Woolgar ja Neyland esittävät hallinnan rakentuvan edellä esitetyn lisäksi objektien ontologian tasolla. Objektien ontologian rakentumisen tarkastelussa huomio kiinnittyy sosiaalisiin ja kulttuurisiin prosesseihin, joissa tavallisten asioiden kanssa ollaan tekemisissä. Objektien ontologia ei ole itsestään selvä, vaan se tehdään jatkuvasti toistuvissa käytännöissä ja

kategorisoinneissa, jotka rakentuvat kulloinkin vallitsevan moraalisen ja lainsäädännöllisen järjestyksen mukaan. Objektin ontologia ei siis ole yksiselitteinen tai annettu, vaan sama objekti saattaa tulla ontologialtaan erilaiseksi riippuen siihen liittyvistä käytännöistä. Objektien erilaiset ontologiat kytkeytyvät hallinnan vastuusuhteisiin, sillä objektin kulloinenkin ontologia luo objektiin liittyviä erilaisia vastuita. (Em. 196–216.)

Jätteen ontologiaan perustuvassa hallinnassa ovat osallisena erilaiset säännöt, lait, ihmiset ja teknologiat (Woolgar & Neyland 2013). Tarkastelussani jätteen hallintaan linkittyvät valtio ja jäteinfrastrukturi ovat läsnä säädösten, sääntöjen, sopimusten ja rahan välityksellä, mutta päähuomioni ei ole hallinnan verkoston kokonaisuudessa, vaan kodeissa ja niiden käytännöissä rakentuvassa jätteen hallinnassa. Tarkastelussani keskeisiä ovat ennen kaikkea vastuunkantoon liittyvät kysymykset, mutta myös edellä mainitsemani jätteen ontologian merkitys jätteeseen liittyvässä toiminnassa. Objektien useat ontologiat voivat olla olemassa samaan aikaan (Mol 1999,74– 75). Analyysini kannalta tämä tarkoittaa, että jätteen kulloinenkin ontologinen määrittäminen luo erilaisia toimintavastuita- ja tapoja suhteessa siihen. Erittelen seuraavaksi tarkemmin analyysini toteuttamista.

4. Aineisto ja menetelmät

4.1 Jätepäiväkirjat

Aineistoni koostuu kahdestatoista jätepäiväkirjasta ja viidestä haastattelusta. Olen tavoittanut tutkimukseeni osallistuneet päiväkirjan pitäjät sekä haastateltavat omia verkostojani hyödyntämällä. Tunnen suurimman osan osallistujista ennestään, mutta olen rajannut osallistujat sellaisiin henkilöihin, joiden kotona en ole viettänyt aikaa. Koin tämän rajanvedon tarpeelliseksi, sillä liiallinen ennakkotietämys osallistujien arjesta saattaisi vaikuttaa haitallisesti analyysiini. Osallistujien tunteminen on kuitenkin tästä rajauksesta huolimatta seikka, joka vaatii kriittistä reflektiota. Osallistujien tunteminen etukäteen saattoi näkyä jonkin verran haastatteluiden toteuttamisen yhteydessä ja päiväkirjoissa: haastateltavat esimerkiksi saattoivat olettaa, että tiedän jo valmiiksi asioita heidän työstään tai läheisistään. Tällöin haastattelutilanteessa tai päiväkirjoissa saattoi ilmetä toisinaan kommentteja, jotka olivat tulkittavissa eräänlaiseksi sisäpiirihuumoriksi. Tätä tuskin olisi tapahtunut, jos en olisi tuntenut kyseisiä osallistujia ja he eivät tämän myötä olettaisi, että ymmärrän heidän kommenttinsa

huumoriksi. Haastattelijana pyrin purkamaan tätä asetelmaa sillä, että en lähtenyt huumoriin liiaksi mukaan ja esitin tarkentavia kysymyksiä tilanteissa, joissa tutkittava oletti minun jo valmiiksi tietävän hänen kertomastaan asiasta. Useimmiten koin, että tällaisen asennoitumisen myötä tutkittavat huomasivat, että haastattelutilanne poikkeaa normaalista vuorovaikutuksestamme ja meidän täytyy siksi myös kommunikoida hieman totutusta poikkeavalla tavalla.

Osallistujien tunteminen toi kuitenkin haasteensa myös tulkintojen tekoon aineistosta, sillä minulla oli osallistujista enemmän ennako-oletuksia ja tietoa, kuin siinä tapauksessa, että en olisi koskaan tavannut heitä. Havaintojen ja päätelmien teko ei ole kuitenkaan koskaan täysin objektiivista tai vapaata tutkijan omista ennakoasenteista. Oleellisinta on pyrkiä välttämään valmiiden vastauksien tarjoamista tutkittavien esittämiin asioihin, eli toisin sanoen purkaa jatkuvasti omia oletuksiaan. (Ely 1991, 53– 54.) Käytännössä tämä tarkoittaa, että haastattelutilanteessa ja analyysivaiheessa on kiinnitettävä jatkuvaa huomiota siihen, että tutkittavat todella tuovat analyysissä esille nostamani asiat itse ja oma-aloitteisesti ilmi.

Keräämiäni jätepäiväkirjoja on yhteensä 12, ja ne ovat ajallisesti keskimäärin 9 päivän ajalta. Sivumäärälliseltä pituudeltaan päiväkirjat ovat keskimäärin 5 sivua pitkiä. Anonymiteetin säilyttämiseksi olen nimennyt päiväkirjan pitäjät analyysiä varten peitenimillä. Aluksi tarkoitukseni oli käyttää analyysissä osallistujista numerokoodeja, mutta muutettujen etunimien käyttäminen tuntui lopulta luontevammalta. Päiväkirjan pitäjistä ei tule analyysissä ilmi muita tietoja kuin ikä, asumismuoto, sukupuoli ja koulutus. Asuinpaikkakunta saattaa tulla esille, mikäli osallistuja itse mainitsee paikkakunnan analyysin aineistokatkelmassa tai tieto on muuten tarpeen mainita. Paikkakunnan maininnasta ei kuitenkaan voi päätellä osallistujan henkilöllisyyttä. Olen päätenyt tähän ratkaisuun, sillä asuinpaikkakunnan paljastaminen ei ole analyysin kannalta muutoin tarpeellista.

Jätepäiväkirjoissa tutkimuksen osallistujat ovat kirjanneet valintansa mukaan 1-2 viikon ajalta *sen, mitä, miten ja kuinka paljon jätettä he ovat heittäneet kotonaan pois*. Mitä- ja kuinka paljon -kysymysten tarkoitus on kartoittaa, mitä eri jätteen lajittelujakeita taloudessa syntyy ja kuinka paljon. Suurimmasta osasta päiväkirjoja ei käy ilmi kovinkaan tarkasti, kuinka paljon mitään

jätejätettä on heitetty pois. Kirjaukset mahdollistavat kuitenkin pääsääntöisesti suurpiirteisen arvioinnin sen suhteen, mitä jätejätettä taloudessa syntyy eniten. En kiinnitä lopullisessa analyysissä juurikaan huomiota syntyvän jätteen määrään, mutta jätemäärien kirjaaminen päiväkirjaan oli toimiva ratkaisu erityisesti siksi, että se toimi hyvänä pohdinnan aiheena ja keskustelunherättäjänä haastattelutilanteissa sekä päiväkirjan lopussa olevassa pohdintaosiossa.

Miten-kysymyksen tarkoitus on selvittää, mitä käytäntöjä jätteen käsittelyyn liittyy. Käytäntö voi olla esimerkiksi maitopurkin huuhtelu, valutus, kuivatus ja pahvinkeräyspussiin laittaminen. Tämä käytäntö esiintyikin lähes jokaisessa päiväkirjassa, mutta muutamassa päiväkirjassa maitopurkit poltettiin kotona pahvinkeräykseen viemisen sijaan. Käytäntöihin vaikuttavat monet tekijät, mutta selvimmin vaikutti asuinympäristö, sillä kerrostaloasunnossa esimerkiksi jätteen polttaminen itse ei useimmiten ole mahdollista. Kierrätykseen liittyvien toimien ja jätteen käsittelyn eri vaiheiden tarkastelun avulla nostan analyysissäni esille, miten moraalinen toiminta jätteen kanssa rakentuu konkreettisissa ja materiaalisissa käytännöissä. Omaehtoiset jätteen hyödyntämisen käytännöt, kuten askartelu, olivat analyysini kannalta erittäin mielenkiintoisia, sillä ne rakentavat jätteen hallinnalle vaihtoehtoisia eettisiä olemisen tapaa suhteessa jätteeseen.

Pyrkimyksenäni oli saada mukaan mahdollisimman moninainen osallistujajoukko. Tämä onnistuikin melko hyvin kaikkien muiden tekijöiden paitsi sukupuolen osalta – osallistujista vain kaksi on miehiä ja muulla tavoin sukupuolensa määritteleviä ei osallistujissa ole ollenkaan. Kumpikaan osallistuneista miehistä ei halunnut myöskään osallistua haastatteluun, joten tutkielmani analyysi painottuu melko vahvasti naisosallistujiin. Naisten innokkaampi osallistuminen saattaa johtua osaltaan esimerkiksi siitä, että naiset vastaavat edelleen keskimäärin miehiä enemmän kotitöistä, joihin myös jätteen käsittely lukeutuu (Pääkkönen 2013, 205). Tutkielman tuloksien kannalta osallistujien sukupuoli on saattanut vaikuttaa siten, että osallistujani olivat selvästi kiinnostuneita ympäristönsuojelusta ja painottivat tätä lajittelutoiminnassaan. Ympäristönsuojelu ja luontosuhteen vaaliminen on usein ymmärretty naisten alueeksi (Sireni 2009, 35–36). Lisäksi sukupuoli ja kotityön sukupuolittuneisuus on saattanut vaikuttaa siihen, että osallistujilla oli suhteellisen paljon kerrottavaa jätteeseen liittyvästä kotityöstä sekä kodin järjestämisestä ja sen eri aspekteista.

Sukupuolta lukuun ottamatta osallistujien välillä on kuitenkin melko suurta vaihtelua. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että osa osallistujista asuu omakotitalossa ja osa kerrostalossa, osa kaupungissa ja osa maaseudulla. Kerrostalossa asuvilla on poikkeuksetta melko hyvä mahdollisuus kierrättää jätteensä taloyhtiön kierrätysastioiden ja jätehuollon infrastruktuurin ansiosta. Omakotitaloasujien täytyy sen sijaan useimmiten joko kuljettaa kierrätettävät jätteensä pidemmän matkan päähän tai vaihtoehtoisesti keksiä omaehtoisia tapoja hankkiutua siitä eroon. Vaihtelua osallistujien elämäntilanteissa on myös sen suhteen, asuvatko he yksin, kämppiksen tai kumppanin kanssa, onko heillä lapsia, opiskelevatko he vai käyvätkö he töissä ja millainen koulutus heillä on. Osallistujista noin puolella on korkeakoulututkinto ja loppuilla joko ammattikoulututkinto tai ylioppilastutkinto. Koulutustausta ei näyttäisi aineistossani vaikuttavan juurikaan osallistujien toimintaan, mutta tästä ei toki ole mahdollista tehdä yleistyksiä aineistoni perusteella.

Päiväkirjojen perusteella kierrätyskäytännöissä ei ole eroa niinkään suuresti sen välillä, asuuko osallistuja maalla vain kaupungissa. Tilastollisesti pieni ero kierrätyskäytännöissä maaseudun ja kaupunkien välillä on tosin havaittavissa ainakin vuoden 2012 vertailun perusteella, mutta erot eivät ole valtavan suuria⁵. Aineistossani käytäntöihin vaikuttaa eniten se, asuuko tutkittava kerrostalossa vai omakotitalossa, riippumatta kaupunki- tai maaseutu ympäristöstä. Maalla asuvat osallistajat kuitenkin esimerkiksi polttivat jätteitään, mitä taas kaupungissa asuvat omakotitaloasujat eivät tehneet. En voi kuitenkaan aineistoni koon vuoksi tehdä asiasta yleistettävissä olevia johtopäätöksiä.

Jätepäiväkirjojen yhteydessä olen pyytänyt osallistujia vastaamaan vapaamuotoisesti seuraaviin kysymyksiin: *Vaikuttiko päiväkirjan pitäminen omaan jätesuhteeseesi? Koetko, että asuinympäristösi vaikuttaa omaan toimintaasi suhteessa jätteeseen? Jos suurin osa jätteestäsi syntyy jossain muualla kuin kotona, niin missä ja mistä syystä?* Pohdintaosuuksien pituus vaihteli muutamasta lauseesta noin puoleen sivuun. Lähes kaikki osallistajat arvioivat, että suurin osa heidän jätteestään syntyy kotona. Päiväkirjojen vähäisen tekstimateriaalin vuoksi analyysini

⁵ Suomen virallinen tilasto (SVT): Kotitalouksien kulutus [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3533. 2012. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 9.8.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/ktutk/2012/ktutk_2012_2012-11-05_tie_001_fi.html.

painottuu jonkin verran enemmän haastatteluaineistooni. Analyysissä jätepäiväkirja-aineisto tuo konkreettisesti esille, miten moraalikäytäntöjä eletään arjessa. Lisäksi päiväkirjat ovat toimitteet tärkeänä apuna teemahaastattelujen muotoilussa ja haastattelutilanteiden keskustelunherättäjinä. Esittelen seuraavaksi tarkemmin teemahaastatteluaineistoni.

4.2 Teemahaastattelut

Koska jätepäiväkirjoissa ei ollut kovinkaan paljon varsinaista tekstiaineistoa, haastattelin päiväkirja-aineiston tueksi viittä päiväkirjan pitäneistä. Haastattelut kestivät puolesta tunnista tuntiin. Toteutin haastattelut teemahaastatteluina, jotka muotoilin päiväkirjojen pohjalta. Teemahaastattelu on Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen mukaan puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastattelun teemat on ennalta määrätty ja ne perustuvat yleensä ennalta tehtyyn aiheeseen perehtymiseen (Hirsjärvi & Hurme 1982, 35–36). Tutkielmani tapauksessa haastattelun teemat perustuivat osittain teoriataustaani ja toisaalta osittain ennen haastatteluja keräämiini päiväkirjoihin.

Haastatteluissa päämääräni oli syventää päiväkirjoissa esiin nousseita kiinnostavia teemoja sekä tarkentaa aiheita, jotka jäivät niissä vähemmälle huomiolle. Haastatteluissa pyrin syventämään ennen kaikkea käsitystäni siitä, miten osallistujat kokevat jätteen kanssa elämisen ja toimimisen, sillä tämä jäi päiväkirjoissa vähemmälle huomiolle. Päiväkirja-aineisto sen sijaan tuo esille konkreettisesti, miten jätteen kanssa eletään arjessa. Minulla oli käytössäni teemahaastattelurunko, jossa oli yhteensä neljä teemaa. Suurimmaksi osaksi kysymykset olivat kaikille haastateltaville samoja, mutta esitin haastatelluille myös joitain yksilöityjä kysymyksiä päiväkirjojen ja haastattelutilanteessa esiin nousevien seikkojen perusteella. Tällöin haastattelun kulkuun on vaikuttanut päiväkirjoihin perustuva ennakkotietämykseni haastatelluista ja toisaalta vuorovaikutukseni haastatellun kanssa itse haastattelutilanteessa. Haastatteluiden kysymykset jäsentyivät seuraavien teemojen mukaan:

1. Jäte ja suhteet
2. Jäte ja arjen vaihtuvat ympäristöt
3. Käytännöt ja käsitykset moraalista
4. Jäte ja kategorisoinnit

Ensimmäisen teeman kysymyksiä tavoitteena oli selvittää, miten muut ihmiset ovat vaikuttaneet haastateltavan tapaan toimia jätteen kanssa tai miten hänen oma toimintansa on mahdollisesti vaikuttanut hänen sosiaalisiin suhteisiinsa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että erimielisyydet jätteen käsittelystä aiheuttavat konflikteja kotona, tai vaihtoehtoisesti jätteen käsittelyyn liittyvät tavoitteet kohtaavat asuinkumppanien kanssa, mikä helpottaa arjen sujumista.

Toisen teeman tarkoituksena oli kartoittaa erityisesti sitä, miten materiaallinen ympäristö joko tukee tai vaikeuttaa omien jätteeseen liittyvien moraalisten päämäärien saavuttamista. Edensor (2005, 325–327) on nostanut alun perin Gibsonin (1979) kehittämän affordanssin ajatuksen avulla esille, miten ympäristö tai artefaktit kutsuvat tietynlaiseen vuorovaikutukseen kanssaan mahdollistamalla tietynlaisia käyttö- ja kytkeytymistapoja ja sulkemalla samalla pois toisia. Toisin sanoen ympäristöön liittyvät materiaaliset tekijät muokkaavat käytäntöjämme ja toimintaamme suhteessa siihen. Aineistossani esimerkiksi kierrätysastioiden puute oli tekijä, joka aiheutti vaikeuksia kierrätyksen toteuttamiseen. Sen sijaan kierrätysastioiden hyvä saatavuus johti lähes poikkeuksetta siihen, että kaikki sellaiset jätteet lajiteltiin, joille oli lähettyvillä saatavilla lajitteluastia.

Kolmannen teeman tarkoitus oli selvittää, millaisia tunteita tuotettu jätemäärä herättää ja millaisia päämääriä jätteen kanssa toimimiseen liittyy. Viimeisen teeman avulla pyrin saamaan tietoa siitä, miten rajanvetoja tehdään jätteen ja ei-jätteen välillä, sekä miten esimerkiksi tietyt kodin tilat toimivat näiden rajanvetojen osoittajina. Teemahaastattelurunkoni ja sen kysymykset löytyvät tutkielman liitteistä.

Olen litteroinut kaikki haastattelut itse. Määrällisesti litteroitua aineistoa oli 60 sivua. Analyysissäni esittämistä aineistokatkelmista olen poistanut luettavuuden helpottamiseksi kaikki turhat täytesanat (esimerkiksi niinku), joilla ei ole merkitystä katkelman sisällön kannalta. Lisäksi olen luettavuutta helpottaakseni lisännyt aineistokatelmiin välimerkit. Aloitin aineiston analyysin jaottelemalla jätepäiväkirjojen ja haastatteluiden raaka-aineiston teemojen alle. Teemoja oli aluksi seitsemän. Tässä vaiheessa en vielä muokannut aineistoa muulla tavoin, kuin jaottelemalla sitä teemaotsikoiden alle. Analyysin teemoja olivat aluksi muun muassa kulutus,

ympäristönsuojelu sekä jäte ja sosiaaliset suhteet. Lopulta teemat pelkistyivät ja yhdistyivät neljäksi analyysiluvuksi, joiden sisältöä aloin tulkita tarkemmin ja kytkeä tutkimuskirjallisuuteen. Analyysin loppuvaiheessa toin analyysiin konkreettisuutta lisätäkseni mukaan katkelmia jätepäiväkirjoista, joiden sisältämistä jäteikäytännöistä olin aiemmin tehnyt yhteenvedon.

Aloitin aineistoni analyysin jaottelemalla päiväkirjoista ilmeneviä käytäntöjä ja muodostamalla näin yleiskuvan osallistujien jäterutiineista. Tämän jälkeen etenin haastatteluaineiston jäsentelyyn. Aloitin analyysin kirjoittamalla aluksi noin 40 sivun kuvailevan jäsenyyksen aineistostani. Jäsenyyksessä apuna toimi teoriataustani ja tutkimuskysymyksieni tarjoamat näkökulmat. Kuvailevan jäsenyyksen kirjoittamisen jälkeen aloin liittää analyysiäni selvemmin teoreettiseen keskusteluun ja aiempaan tutkimukseen. Lopulta analyysini keskeisimmiksi teemoiksi nousivat erilaisten jäteikäytäntöjen merkitys vastuullisuuden rakentamiselle, ympäristönsuojelulle ja ympäristösuhteelle sekä puhtauden ja järjestyksen säilyttämiselle. Analyysini viimeisessä luvussa keskeisimmäksi teemaksi nousi iloa ja luovuutta ruokkivien jäteikäytäntöjen merkitys sosiaalisille suhteille, luontosuhteille sekä materiasuhteille.

Sekä päiväkirjojen että haastatteluiden tulkintaan liittyen on oleellista reflektoida kriittisesti jäteikäytäntöjen moraaliseen latautuneisuuteen liittyviä seikkoja. On olemassa riski, että osallistujat ovat saattaneet tietämättään tai tiedostetusti esittää toimintansa hyveellisempänä kuin se on todellisuudessa ollut. Tätä asetelmaa olen pyrkinyt purkamaan kysymällä sekä päiväkirjassa että haastattelussa, onko tutkimukseen osallistuminen vaikuttanut tutkittavien toimintaan. Vastaus oli poikkeuksetta ei. Tämä ei kuitenkaan edelleenkään takaa sitä, etteikö minun läsnäoloni tutkijana olisi vaikuttanut osallistujien toimintaan tai toiminnan selittämiseen. On siis tärkeää nostaa esille suhtautumistapa, jolla aineistoa tutkielmassani lähestyn.

Laadullisesta tutkimuksesta kirjoittaneen Pertti Alasuutarin mukaan aineistoa voidaan lähestyä joko niin sanotusta faktanäkökulmasta tai vaihtoehtoisesti näytenäkökulmasta. Faktanäkökulmassa merkitykselliseksi nousee, voidaanko kerätyn tekstiaineiston perusteella tehdä pitäviä päätelmiä aineiston ulkopuolisesta todellisuudesta. Näytenäkökulmassa sen sijaan aineistoa luetaan omana todellisuutenaan tai näytteenä todellisuudesta, riippumatta sen suhteesta aineiston ulkopuoliseen maailmaan ja sen faktoihin. Usein kuitenkin näkökulmasta

riippumatta aineistoon sovelletaan jossain määrin fakthanäkökulmaa esimerkiksi kertomalla taustatietoja tutkimuksen osallistujista tai heidän esille nostamistaan asioista. (Alasuutari 2011, 112–113.) Analyysissä näkökulmani aineistoon on pääosin näytenäkökulman mukainen, sillä analyysini näkökulman kannalta oleellista ei ole, vastaako osallistujien puhe todellisuutta. Sen sijaan olen kiinnostunut siitä, millaisia jätteen ja moraalien suhteeseen kietoutuvia kulttuurisia ja sosiaalisia elementtejä tutkittavani tuovat puheessaan ja käytännöissään esille.

4.3 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Olen käyttänyt aineistoni analyysimenetelmänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi voidaan jaotella karkeasti aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen sisällönanalyysiin. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009) esittävät, että sisällönanalyysi on analyysimenetelmä ja väljä teoreettinen kehys, joka voidaan liittää erilaisiin analyysin toteuttamistapoihin. Tähän liittyen he myös esittävät, että kaikki laadullinen analyysi perustuu tavalla tai toisella sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysiin perustuvassa tutkimusprosessissa keskeistä on ennen kaikkea aineiston luokittelu, teemoittelu ja tyypittely. (Em. 91–92.) Lisäksi Ulla-Maija Salo (2015) on kuitenkin nostanut esille, että laadullinen analyysi ei saisi jäädä pelkästään sen varaan, että aineisto kaadetaan tutkijan luomiin teemakategorioihin. Tämänkaltaisessa analyysissä vaarana on, että analyysi ei tuo aineistosta oikeastaan esille mitään uutta, mutta sen sijaan suuri osa raaka-aineiston sisältämästä informaatiosta menetetään. (Salo 2015, 172.) Olen pyrkinyt välttämään tätä ennen kaikkea tuomalla aineiston sisältämään informaation uusia näkökulmia teoreettisten käsitteiden avulla sekä rakentamalla teemakategorioiden sisältöä moniulotteisemmaksi jätöpäiväkirjoissa esille tulevien konkreettisten materiaalien jättekäytäntöjen analyysillä.

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä menetelmästä voidaan paikantaa kytkentöjä teoriaan ja teoria saattaa toimia apuna analyysin etenemisessä. Analyysi ei kuitenkaan perustu tiukasti yksin teoriaan kuten teorialähtöisessä sisällönanalyysissä, vaan myös aineisto ohjaa analyysiä teorian lisäksi ja vaikuttaa analyysissä syntyviin luokkiin loppuun asti. Analyysissä edetäänkin usein aluksi aineiston ehdoilla, mutta loppuvaiheessa painotetaan teorian näkökulmia. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä siis vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit teoreettiset mallit. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97.) Edellä esittämäni Tuomen ja Sarajärven määritelmä teoriaohjaavasta

sisällönanalyysistä kuvaa melko osuvasti omaa otettani aineistoni analyysiin. Teoriataustani on vaikuttanut keskeisesti analyysini pääluokkien muodostumiseen, mutta osa analyysiosion alaluvuista on muodostunut pikemminkin aineiston ehdoilla. Aineistosta nousevat teemat ovat kytkeytyneet teoriataustaani hyvin.

4.4 Osallistujien esittely sekä tutkimuseettiset seikat

Analyysin luettavuutta helpottaakseni esittelen taulukoituna lyhyesti analyysin aineistolainauksissa edustettuna olevat osallistajat. Taulukosta käy ilmi heidän ikänsä, asumismuotonsa, asuinkumppaninsa, koulutustaustansa ja jätteiden käsittelykäytäntönsä tiivistetyssä muodossa. Kaikki osallistajat kierrättivät ainakin jossain määrin. Virallisen tilaston mukaan jätteiden sijoittaminen kaatopaikalle on nykyisin Suomessa harvinaista, sillä suurin osa jätteestä päätyy energiakäyttöön. Toiseksi yleisin hyötykäyttötapa on jätteen kierrättäminen esimerkiksi raaka-aineeksi. Tämä edellyttää sitä, että suurin osa kotitalouksista lajittelee jätteensä. Esimerkiksi lasijätettä syntyi yhdyskunnissa vuonna 2015 84 815 tonnia, josta 76 975 tonnia päätyi kierrätykseen⁶. Tämän perusteella voidaan olettaa, että osallistujieni melko aktiivinen kierrätys ei poikkea mitenkään merkittävästi keskimääräisestä. Osasta haastatteluita käy kuitenkin ilmi, että haastateltavani ovat havainneet lähipiirissään välinpitämätöntä suhtautumista kierrätykseen. Tämänkaltaista suhtautumista ei kuitenkaan ilmennyt osallistujieni keskuudessa lainkaan.

Seuraavan sivun taulukossa on lueteltu osallistujien asumismuoto ja asuinkumppanit, sillä asumismuoto vaikuttaa useimmiten käytäntöihin esimerkiksi siten, että omakotitaloasujat joutuvat kuljettamaan lajiteltavat jätteensä autolla kierrätyspisteelle. Asuinkumppanien määrä taas vaikuttaa yleensä syntyvän jätteen määrään. Taulukossa luetellut kierrätettävät jakeet tarkoittavat niitä jätejakeita, joita kuljetettiin kierrätyspisteelle tai joiden erillisestä lajittelusta oli maininta päiväkirjan pidon aikana. Suluissa olevat numerot jakeiden perässä kuvaavat, montako pussillista kyseistä jätelajia syntyi päiväkirjan aikana. Taulukossa esitetty myös päiväkirjan pituus, sillä havainnointiajalla on tietenkin vaikutus päiväkirjan aikana kokonaisuudessaan syntyvän

⁶ Suomen virallinen tilasto (SVT): Jätetilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3339. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 9.8.2017].
Saantitapa: http://www.stat.fi/til/jate/2015/jate_2015_2016-12-20_tie_001_fi.html.

jätteen määrään.

Nimi	Ikä	Koulutus	Päiväkirjan pituus	Asumismuoto ja asuinkumppanit	Kierrätettävät jakeet
Anna	25	Ammattikoulututkinto	11 päivää	Kerrostaloasunto puolison kanssa	Lasi (1), metalli (1), biojäte (2), kangas (1), pahvi (1), paperi (1), sekajäte (2)
Iida	31	Amk-tutkinto	7 päivää	Omakotitalo, puoliso ja yksi lapsi (ajoittain puolison 3 lasta)	Lasi (1), metalli (1), pahvi (1), sekajäte (5)
Jatta	36	Amk-tutkinto	7 päivää	Omakotitalo, puoliso ja kolme vakituisesti asuvaa lasta (ajoittain puolison 2 lasta)	Biojäte (1), metalli, paperi (1), sekajäte (1)
Katja	22	Alempi korkeakoulututkinto	10 päivää	Kerrostaloasunto kämppiksen kanssa	Lasi, metalli, pahvi (2), paperi, biojäte (1), sekajäte (1)
Tiina	53	Yo-tutkinto, useita ammattikoulututkintoja	14 päivää	Omakotitalo puolison kanssa	Pahvi (1), paperi (1), lasi, pullot (1), sekajäte (4)
Marjatta	58	Korkeakoulututkinto	6 päivää	2 kerrostaloasuntoa puolison kanssa	Biojäte (1), lasi (1), metalli, pahvi, sekajäte (1)
Kaija	46	Korkeakoulututkinto	14 päivää	Omakotitalo, puoliso ja 2 lasta	Metalli (1), pahvi (1), paperi (1), sekajäte (6)
Pauliina	23	Yo-tutkinto	14 päivää	Kerrostaloasunto	Biojäte (2), pahvi (1), paperi (2), kuivajäte (2), sekajäte (1)
Anniina	24	Yo-tutkinto	10 päivää	Kerrostaloasunto, avopuoliso	Biojäte (4), pahvi, lasi, sekajäte (4)

Kuvio 1. Analyysin aineistokatkelmissa esiintyvien osallistujien tiedot ja lajittelukäytännöt tiivistettynä.

Tuon analyysissä esille osallistujista vain sellaisia tietoja, jotka ovat analyysin kannalta oleellisia, mutta joista ei voi tunnistaa osallistujia. Olen kiinnittänyt sekä aineiston keräämisen että analyysin toteuttamisen yhteydessä huomiota siihen, että osallistujien henkilöllisyys ei paljastu missään vaiheessa. Olen tallentanut litteroidut haastattelutiedostot sekä jätöpäiväkirjat tietokoneelleni peitenimillä niin, että haastateltavia ei voi tunnistaa tiedostonimistä tai niiden sisällöstä. Olen poistanut haastatteluiden äänitiedostot tietokoneeltani litteroituani haastattelut. Ennen haastatteluita olen pyytänyt jokaista osallistujaa allekirjoittamaan haastattelusopimuksen (liitteenä), jossa varmistan, että osallistajat ymmärtävät osallistuvansa pro gradu -tutkielman aineistona käytettävään haastatteluun. Kaikki tutkittavat ovat täysi-ikäisiä. Lisäksi jätöpäiväkirjojen saatesähköpostissa olen tuonut ilmi, että aineistoa käytetään tutkielmassani. Olen myös informoinut osallistujia tutkielmani aiheesta haastatteluiden ja jätöpäiväkirjojen lähettämisen yhteydessä ja antanut heille yhteystietoni lisäkysymyksien varalta.

Pohdin seuraavissa kolmessa luvussa, miten jätteen moraalinen hallinta ja eettinen subjektiivisuus suhteessa jätteeseen rakentuvat arkisessa toiminnassa. Ensimmäinen alatutkimuskysymykseni on, miten eettinen subjektiivisuus rakentuu arjen jäteikäytännöissä ja toinen alatutkimuskysymykseni koskee sitä, miten jätteen hallinta ilmenee arjessa. Keskityn näiden seikkojen tarkasteluun luvuissa 5–7. Luvussa 8 käsittelen kolmannen tutkimuskysymykseni mukaisesti sitä, millaisia moraalille hallinnalle ja moraalisaäntöjen seuraamiselle vaihtoehtoisia eettisen olemisen tapoja suhteessa jätteeseen ollaan muodostettu aineistossani. Erittelen tähän liittyviä teoreettisia käsitteitä tarkemmin luvussa 8. Analyysini jakautuu siis kahteen osaan moraaliseen hallintaan ja sääntöjen seuraamiseen perustuvien sekä hallinnalle vaihtoehtoisen eettisen subjektiivisuuden käytäntöjen mukaisesti.

5. Kategorisointi sekä itsen ja muiden tarkkailu vastuun rakentajina
Tässä luvussa tarkastelen, miten jätteen päivittäinen hallinta sekä eettinen subjektiivisuus rakentuvat jätteeseen liittyvien lakien seuraamisessa. Jätteen arkisen hallinnan prosessissa eettisen substanssin keskiöön nousee ennen kaikkea oma vastuullisuus, ja moraalisen toiminnan päämääränä on muodostaa itsestä niin sanotusti kunnollinen ja sääntöjä noudattava kansalainen. Hallinnan moraalinen järjestys rakentuu tässä yhteydessä säännöistä, jotka

määräävät, mitä milloinkin pitäisi ja ei pitäisi tehdä jätteelle (Woolgar & Neyland 2013, 6). Kierrätyksen sääntöjen ja lakien mahdollisimman tarkka seuraaminen muodostuu tämän luvun tarkastelussani tavaksi alistua jätteen käsittelyyn liittyviin moraalisääntöihin. Sääntöjen seuraamisen yhteydessä keskeisiä ovat erilaiset toimintaan kytkeytyvät kierrätyksen kategoriat. Kierrätyksen sääntöjen seuraamisen asettumisesta moraalisen toiminnan keskiöön seuraa se, että jätteen lajittelussa kategorisoinnin kohteena ei usein ole pelkästään eri jakeisiin lajiteltava jäte. Myös ihmisiä kategorisoidaan moraaliseksi tai moraalittomiksi toimijoiksi sen perusteella, kuinka tarkasti he noudattavat sääntöjä. Tässä nousee esille, miten lajittelusäännöt eivät ole osallistujilleni vain yhden tekeviä määräyksiä, vaan toiminnassa rakentuvia ja tärkeitä pidettyjä moraalisia kategorioita. Tämä tarkoittaa sitä, että vastuullisen toiminnan muodostaminen rakentaa tietynlaista suhtautumista tai olemisen tapaa suhteessa muihin ihmisiin, itseen ja jätteeseen. Kategoriat rakentavat samanaikaisesti sekä jätteen ontologiaa että mikropoliittisia vastuun muodostamisen käytäntöjä: jätteestä tulee tietynlaista, mutta myös itsestä tulee tietynlainen kategorisoinnin käytäntöjen myötä. Ajatus käy ilmi seuraavasta maaseudulla omakotitalossa miehensä ja omien sekä miehensä lasten kanssa asuvan Jatan (36) puheenvuorosta:

Jatta: (...) ku joissakin paikoissa laitetaan siis edelleen hyvä ettei tölkit samaan sekajätteeseen, niin on niitä paikkoja. Mä en ainakaan osaa laittaa, tuntuu aivan niinku luonnon raiskaamiselta, ku ei siinä oo mitää järkee.

(Jatta 36, haastattelu)

Jatan mukaan metallitölkkien laittaminen sekajätteeseen on suorastaan pöyristyttävää, sillä ne kuuluisivat toiseen lajittelukategoriaan. Lajittelukategorioiden laiminlyöminen rikkoo sekä luonnon että kategorioiden rikkojan puhtauden. Tässä ei kuitenkaan ole kyse yksin symbolisesta moraalisesta kategorisoinnista, vaan myös jätteen ontologisesta rakentumisesta (ks. esim. Gregson & Crang 2010, 1026). Lajittelemattomasta jätteestä tulee ontologisesti ympäristöuhka: jäte on haitallista ympäristölle ellei sitä lajitella oikein, sillä se päättyy aineellisena ylijäämänä luontoon. Sen sijaan sääntöjen mukaan lajiteltu metallitölkki on vaaraton objekti, sillä se palautuu aineena kiertoon eikä kuormita ympäristöä.

Jätteen ontologisen kategorisoinnin lisäksi Jatta rakentaa puheenvuorossaan omaa vastuullisuuttaan vertaamalla omaa toimintaansa kierrätyksen laiminlyöjiin. Toiminnan tarkkailun moraalisisessa kategorisoinnissa nousee esille itsen ja muiden tarkkailu eettisen olemisen työstämisen tapana. Foucault'n termein tässä on kyse itsetarkkailusta, jossa itsestä muodostetaan oman käyttäytymisen moraalisubjekti (Foucault 2010, 137). Jätteen lajitteleminen oikein ja sääntöjen mukaisesti esitetään osallistujien puheessa usein hyveellisenä toimintana, mikä käy ilmi muun muassa kaupungissa kerrostaloasunnossa kämppiksen kanssa asuvan ja yliopistossa opiskelevan Katjan (22) jätöpäiväkirjasta.

(...) en koe päiväkirjan pitämisen vaikuttaneen jätteenkäsittelyyn myönteisellä tai negatiivisella tavalla, eli en "käyttäytynyt" paremmin tai huonommin normaaleihin tapoihini verrattuna.

(Katja 22, jätöpäiväkirja)

Hyveitä käytetään usein pohjana ihmisten moraaliseen arvosteluun (Micheletti 2003, 150). Hyveellinen toiminta edellyttää jatkuvaa oman ja muiden tekemisten tarkkailua. Oletettavasti jätöpäiväkirjan kirjoittaminen on luonut tilanteen, jossa Katja on itse nähnyt tavallista konkreettisemmin ja systemaattisemmin tuottamansa jätemäärän. Tämän lisäksi ulkopuoliset tarkkailijat pystyvät arvioimaan hänen toimintansa hyveellisyyttä päiväkirjan perusteella. Katja tuo selvästi esille, että hänen käyttäytymisensä on mahdollista kategorisoida joko tavallista paremmaksi tai huonommaksi. Erityisen hyvän tai huonon käytöksen sijaan hän on kuitenkin mielestään toiminut normaalien tapojensa mukaisesti.

Oman toimintaan liittyvän itsetarkkailun lisäksi myös ulkopuolisen tarkkailun mahdollisuus tiedostetaan omien jättekäytäntöjen arvioinnissa. Katjan tavoin useat muut osallistujani kokivat olevansa samanaikaisesti sekä moraalisen tarkkailun kohteina että itse moraalisisina tarkkailijoina. Muiden toiminnan arviointi ja muiden ohjeistaminen luovat samalla mahdollisuuden rakentaa omaa eettistä olemista muista erottautumisen myötä. Tällöin itsestä tehdään ikään kuin muista ihmisistä erillinen moraalinvartija, joka kertoo, millainen toiminta on kulloinkin hyväksyttävää. Seuraavassa lainauksessa omakotitalossa maaseudulla miehensä kanssa asuva Tiina (53) kertoo, miten hän itse kokee vaikuttavansa läheistensä toimintaan ja miten hänen työskentelynsä lasten kanssa toisaalta vaatii häneltä jatkuvaa itsetarkkailua.

Tiina: (...) jos napottaa kauhiasti ja paheksuvasti katsoo jotakin, että tuo nyt ottaa tosta muovikassin vaikka, niin mä luulen että kyllä sillä jollain lailla voi olla vähän vaikutusta. Että ainakin näihin läheisiin ja toivottavasti ainakin tuntuu, että nois lapsikin on että niillä, ne ne on vähä niinku sellasta altista maaperää kumminkin, että ne saattas hyvinkin nopeesti kiinnittää huomiota siihen, että jos mä nyt teen jotakin sellasta asiaa, joka on vastoin sitä mitä mä oon just hiljattain sanonu (...).

(Tiina 53, haastattelu)

Tiinan puheenvuoro osoittaa, että hän tarkkailee ja pyrkii ohjaamaan läheistensä toimintaa, mutta joutuu myös samalla tarkkailemaan omaa toimintaansa. Hän työskentelee lasten parissa ja on sen myötä asemassa, jossa hänen täytyy toimia enemmän tai vähemmän esimerkkinä heille. Tämän vuoksi hän ei voi tehdä lasten nähden toisin, kuin on itse juuri opettanut. Tässä on kyse eräänlaisesta kaksoiskirjanpidosta, joka koostuu muiden toiminnan seuraamisesta, mutta samalla ikään kuin oman uskottavuuden säilyttämiseksi on oltava tarkkana myös oman toiminnan suhteen.

Sääntöjen seuraamiseen perustuva niin sanottu kunnan kansalaisuuden tavoittelu ilmenee itsen ja muihin kohdistuvan tarkkailun lisäksi myös vastuunkantoon kytkeytyvissä päivittäisissä konkreettisissa teoissa. Jätteiden lajittelusta ja kierrätyspisteelle kuljettamisesta otetaan varsinkin aineistoni omakotitaloasujien keskuudessa paljon vastuuta, mutta niitä ei tästä huolimatta useimmiten koeta erityisen vaivalloisiksi toiminnoiksi. Ne tapahtuvat aineistoni perusteella pääasiassa muiden arkisten askareiden, kuten kaupassa käynnin, ohella. Toisin sanoen kierrättäminen on normalisoitunut itsestään selväksi osaksi arjen käytäntöjä.

Kierrätyksen normalisoitumista osaksi arkea ilmentää aineistossani jokaisessa jätepäiväkirjassa ja haastattelussa esiin tuleva kierrättämisen kaava: Aluksi roska käsitellään asianmukaisesti, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi maitopurkin pesemistä ja kuivattamista. Tämän jälkeen roska viedään sille varattuun paikkaan, kuten vaikkapa laatikkoon. Siellä sitä saatetaan säilyttää vaihtelevia aikoja, useimmiten korkeintaan joitain viikkoja. Kun kyseistä jätejätettä on kertynyt sopiva määrä, jätteet kuljetetaan esimerkiksi kauppareissun yhteydessä kierrätyspisteelle autolla tai vaihtoehtoisesti kerrostaloyhtiön yhteiselle lajittelupisteelle. Jätteen kategorisointi tapahtuu näissä kierrätyksen kaavoissa prosessimaisesti. Kategorisoinnin prosessi rakentaa kodin sisäisiä sosiaalisia käytäntöjä ja järjestyksiä sen sijaan, että lajittelu tiivistyisi esimerkiksi yksin

lajittelupisteellä tapahtuvaan kierrätysastian valintaan ja poisheittoon. Tämä tuo esille poisheiton prosessinomaisen luonteen sekä kytkeytymisen sosiaalisiin käytäntöihin (vrt. Gregson & Metcalfe & Crewe 2007). Vastuu rakentuu tässä toisiinsa ketjuuntuuissa sosiaalisissa ja materiaalisissa käytännöissä.

Jos jätteitä on tarpeen kuljettaa kauemmas kotoa (tämä koski yleensä omakotitaloasujia), pääsääntöisesti kuljetus suunnitellaan niin, että se tapahtuu jonkin muun arkiaskareen ohella. Tämän saman kaavan jatkuva toistuminen tarkasti määriteltyine sääntöineen ja käytäntöineen rakentaa materiaalisesti jätteen hallintaa arjessa (vrt. Woolgar & Neyland). Tällaisten käytäntöjen ketjujen ja sääntöjen noudattamisen normalisoitumisesta huolimatta oman toiminnan vastuullisuuden korostaminen ja esille tuominen oli osallistujilleni tärkeää. Tulkitsen tämän eräänlaiseksi eettisen subjektuuden ja jätteen materiaalisesta hallinnasta yhteenkietoutumiseksi, jota avaan tarkemmin seuraavaksi. Ajatus käy ilmi muun muassa seuraavasta Jatan jätepäiväkirjalainauksesta, jossa hän kertoo päiväkirjan pitämisen vaikutuksesta omaan jättesuhteeseensa.

Päiväkirjan pitäminen ei juurikaan vaikuttanut omaan suhtautumiseen, sillä koen, jotta lajittelen roskat ihan kiitettävästi. Kotoni läheisyydessä (400m päässä) on jättepisteet, jonne saa vietyä lasi, metalli ja lehtijätteet.

(Jatta 36, jätepäiväkirja)

Lainauksessa oletetaan, että suhde jätteeseen on suoraan verrannollinen siihen, kuinka kiitettävästi jätteet lajitellaan ja mitkä ympäristötekijät lajittelun toteutumiseen kulloinkin vaikuttavat. Sama ajatus kävi ilmi jossain muodossa lähes jokaisessa päiväkirjassa. Kysymys päiväkirjan vaikutuksesta omaan jättesuhteeseen tulkittiin kysymykseksi siitä, kuinka tarkasti ja sääntöjen mukaisesti jätteet lajitellaan. Toisin sanoen kysymystä ei useimmiten pohdittu esimerkiksi siitä näkökulmasta, millaisia tunteita päivittäinen jätteen kanssa eläminen herättää, kuten alun perin oletin. Tämä havainto aineistosta osoittaa selvimmin sen, miten jätteeseen liittyvät lait ja hallinta määrittävät eettisen olemisen rakentumista suhteessa jätteeseen.

Oman vastuullisuuden korostamisesta huolimatta kierrättämistä ei kuitenkaan yleensä kuvattu mitenkään erityiseksi toiminnoksi muiden arjen rutiinien ohella. Arkea määrittää ennen kaikkea toistuvuus sekä erityisyyden ja ainutlaatuisuuden puuttuminen (Felski 2000). Erityisyyden

kokemuksen puuttumisesta huolimatta kierrättäminen oli tutkittavilleni tärkeä asia, josta otettiin myös sosiaalisia paineita, mikä ilmeni esimerkiksi itsen vertaamisena muihin. Maaseudulla miehensä ja lapsensa kanssa asuva ja kierrättämisen tärkeyttä korostava lida (31) kertoo haastattelussa, että hän kokee sosiaalisia paineita siitä, jos näkee jonkun lajittelevan jätteensä paremmin kuin hän itse.

lida: No joo, jos näkee sellasen ihmisen joka kierrättää aivan kaiken ihan täydellisesti niin kyllähän siitä tulee sellanen omantunnon pistos, että aiii (nauraa).

(lida 31, haastattelu)

lidan puheenvuoro tuo ilmi, että kierrättämisen laiminlyöminen ja itsen vertailu muihin aiheuttaa hänelle omantunnontuskia. Vastuun rikkominen jätteen käsittelyssä aiheuttaa syyllisyyden tuntemuksia, ja syyllisyyden tunne on jatkuvasti läsnä vastuullisuuden eetokseen perustuvassa jätesuhteessa. Vaikka eettinen subjektius rakentuukin tiettyjen moraal sääntöjen puitteissa toimimisessa (Foucault 2010; Hawkins 2006), sääntöjä myös rikotaan. lida kertoi haastattelussa, että kierrätettävien jätteiden peseminen ja muu käsittely ovat ajoittain suuri vaiva muiden arkiaskareiden ohella. Hänen mukaansa heillä ei aina ”kaikki päädy omiin pönttöihin” laiskuuden ja kiireen seurauksena.

lida: No kyllä siihen menee oma aikansa, se purkkien peseminen, mutta niinku päivän kiireissä saattaa kaikki mehupurkit, maitopurkit, metallipurkit jäähä tuohon ruuantekemisessä omaksi kasakseen. Ja sitte sen kaiken tiskaamisen ja pesemisen jälkeen on vielä ne purkit huuhdottavana ja auottavana ja sitte ne kuivuu ja sitte ne pitää vielä joku päivä laittaa kasaanki ja sitte ne pitää säilyttää ja sitte ne pitää vielä joku päivä raahata autoon kaikki ja viii (...).

(lida 31, haastattelu)

Vaikka jätteen lajittelu koetaankin aineistossani usein vaivattomana ja normalisoituneena osana arkea, aineistossani ovat melko tyypillisiä myös lidan puheenvuorojen kaltaiset, kierrätyksen itsestäänselvyiden ja helppouden kyseenalaistavat kommentit. Kierrätykseen ja jätteen tuoton minimointiin kuuluu oleellisesti jatkuva oman toiminnan vertailu muihin ja tähän liittyvä ajatustyö. lidan puheenvuoro myös osoittaa, että ongelmat tai katkokset tässä prosessissa ovat enemmän tai vähemmän tyypillinen osa toimintaa, tai ainakin niiden mahdollisuus on jatkuvasti tiedostettu. Tässä yhteydessä voidaan puhua käytöksen moraliteetista. Tämä viittaa siihen

vaihteluväliin, jolla sääntöjä noudatetaan tai niitä rikotaan (Foucault 2010, 136). Vastuullisuuden tärkeyttä korostetaan, mutta vastuuta myös rikotaan ja rikkomisen vapaus tai mahdollisuus on jatkuvasti läsnä toiminnassa.

On mahdollista, että kokemukseen kierrätyksen työläydestä vaikuttaa ennen kaikkea ulkoiset syyt, kuten erot syntyvän jätteen sekä asuinkumppanien määrässä ja kokemus kiireestä. Työläyden kokemus nostaa kuitenkin myös esille, että kierrätykseen liittyvän vastuullisuuden rakentaminen aiheuttaa ruumiillista työtä ja vaatii fyysisen olemisen jäsentämistä. Jätettä ei voi vain sulkea ulos roska-astiaan, vaan sen hävittäminen vaatii toimintaa, kuten pesua, kuivaamista ja säilyttämistä. Seuraava lainaus kaupungissa yksiossa asuvan Pauliinan (23) jätepäiväkirjasta havainnollistaa konkreettisesti kierrätyskäytäntöjen monivaiheisuutta ja tähän liittyvää työtä. Kohdassa yksi kerrotaan, mitä heitettiin päivän aikana pois. Kohdassa kaksi kerrotaan, mitä jätteelle tehtiin. Kohta kolme kertoo syntyneen jätteen määrän ja kohta neljä kertoo, minne jäte vietiin kodin sisätiloista.

1. Heitin pois biojätettä (suodatinpussi + kahvinpurut, hedelmien kuoria yms.) sekä nestekartonkia + yksi täysi pussi sekajätettä.
2. Biojätteet laitoin erilliseen, biohajoavaan muovipussiin. Nestekartonkipakkaukset huuhtelin, valutin kuivaksi, litistin ja laitoin pussiin, johon kerään pahviroskia.
3. Yksi pussillinen sekajätettä.
4. Vein roskapussin (pääasiassa muoviroskaa) pihan yhteiseen roskakatokseen kuivajäteastiaan.

(Pauliina 23, jätepäiväkirja)

Ote Pauliinan jätepäiväkirjasta osoittaa ennen kaikkea, että vastuu rakentuu hyvin konkreettisesti fyysisessä toiminnassa. Eettisen subjektin rakentaminen ei siis tarkoita yksin esimerkiksi edellä esitettyä oman ja muiden toimintaan liittyvää tarkkailua ja eettisen olemisen esiin tulemistä ajatuksen tai puheen tasolla. Toisin sanoen mieltä ja ruumista ei voi toimijuuden tarkastelussa erottaa toisistaan, vaan toimijuus perustuu elettyyn ruumiilliseen kokemukseen (Bahnisch 2000, 58). Etiikkaa eletään käytännössä jätteeseen liittyvässä toiminnassa. Kierrätyksen konkreettisesti käytännössä eettinen subjektius rakentuu fyysisenä, ruumiillisena toimintana. Tämä kaikki vaatii kuitenkin myös yksityiskohtaisten sääntöjen tietämistä. On oleellista tiedostaa säännöt, joiden perusteella toimitaan ja toimintaa määritellään oikeaksi tai

vääräksi. Käsittelen sääntöjen tietämisen merkitystä vastuullisuuteen perustuvan moraalिन kannalta seuraavaksi.

5.1 Sääntöjen tietäminen ja toiminnan suhde ympäristöön

Kierrätyksen sääntöjen noudattaminen on keskeisessä osassa itsen rakentamisessa vastuulliseksi ja kunnialliseksi kansalaiseksi. Vastuullisuuden tavoittelulla on merkitys eettisen itsen rakentamisessa, mutta vastuu on myös osa jätehallinnan mikropolitikkaa. Kierrättäminen kytkeytyy laajempiin poliittisiin ja taloudellisiin tekijöihin: kierrätetystä jätteestä tulee taloudellinen hyödyke ja hyödyntämiskelpoinen teollisuuden raaka-aine. Vuoden 2016 alussa voimaan tulleen jätelakiuudistuksen myötä kansalaisten velvollisuutta kierrättää on alettu korostaa entistä tiukemmin. Kansalaisille on esimerkiksi painotettu mediassa, että kierrätys ei ole enää pelkkä arvovalinta, vaan kansalaisvelvollisuus. (Valkonen ym. 2017, 34.) Jätteen hyödyntäminen raaka-aineena edellyttää kansalaisilta tarkkaa sääntöjen noudattamista, sillä jätteen käsittelyteknologioiden oikeanlainen toiminta riippuvaista jätteen asianmukaisesta käsittelystä kotitalouksissa. Sääntöjen noudattamisen mahdollisuuksiin vaikuttaa kuitenkin konkreettisesti myös se, kuinka hyvin ympäristö tukee niiden noudattamista. Esimerkiksi kierrätysastioiden saatavuuden ollaan todettu vaikuttavan jätteen lajitteluun (Bernstad 2014).

Jätteen käsittelyyn liittyvien lakien vaikutus henkilökohtaiseen elämään näkyy hyvin konkreettisesti kotona tapahtuvassa jätteenkäsittelyssä ja asianmukaisen jätteenkäsittelyn vaatimassa vastuunotossa. Tutkittavat olivat tarkasti tietoisia kierrättämisen säännöistä ja kierrätettävien jätteiden asianmukaisesta käsittelystä. Lain merkitykseksi mielletään usein julkisen elämän sääntöjen luominen. Kontrastina tähän kodin ajatellaan olevan yksityisen aluetta, mutta jos otetaan huomioon lakien ja sääntöjen vaikutus kodin ja henkilökohtaisen elämän piirissä tapahtuvaan toimintaan esimerkiksi jätteen suhteen, jako yksityiseen ja julkiseen hämärtyy (May 2011, 1). Tässä mielessä jätteen kanssa toimiminen on jatkuvaa liikettä yksityisen ja julkisen rajapinnoilla (O'Brien 1999).

Tavallisilla kansalaisilla on melko suuri vastuu kierrättämisen oikeanlaisessa toteutumisessa, sillä vain oikein kierrätetyt jätteet voidaan käyttää uusien tuotteiden valmistamiseen (Rinki Oy:n verkkosivut). Kierrätykseen liittyvien sääntöjen tietäminen vaatii kansalaisilta valveutuneisuutta

ja opettelua, sillä jätehuolto on järjestetty alueittain ja säännöt voivat vaihdella eri paikkakunnilla. Jätteen luokittelut ovat myös muuttuneet jatkuvasti hienojakoisemmiksi. Tiina valisti minua haastattelutilanteessa sääntöjen alueittaisesta vaihtelusta.

Tiina: (...) Ihan nyt vaan opintojesi tukemiseksi, niin tiedäthän sinä, että jokainen jäteyhtiö toimii vähän erilailla, niillä on erilaiset säännöt (...)

(Tiina 53, haastattelu)

Tiina jatkoi kertomalla, että hän järjesti kerran työpaikallaan kierrätysaiheisen tietokilpailun, johon osallistui toiselta paikkakunnalla asuvia henkilöitä. Kilpailussa hän antoi pisteet väärin, sillä osalla osallistujista oli paikkakunnallaan erilaiset kierrätystä koskevat säännöt. Kierrätyksen onnistuminen ei siis ole mitenkään itsestään selvää, vaan se vaatii kansalaisilta halua opetella monimutkaisia sääntöjä, käytäntöjä ja kategorioita. Sääntöjen osaaminen on osa kierrätystavaran hallintaa, mutta myös eettisen subjektiuden muodostamista suhteessa jätteeseen. Siksi jätteen lajitteluun liittyvän kunnan kansalaisuuden muodostamisen keskeinen itsetekniikka on sääntöjen opettelu. Sääntöjen tietäminen on myös edellisessä alaluvussa käsitellyn itsetarkkailun keskeinen kriteeri.

Säännöt eivät kuitenkaan aina sovi yksiin osallistujien omien käytäntöjen kanssa. Jatta nosti haastattelussa esille, että laki ja harjoitettu valvonta estävät häntä toimimasta parhaaksi katsomallaan tavalla. Jatta kompostoi biojätteensä ja polttaa itse sellaiset jätteet, jotka on mahdollista polttaa tynnyrissä omassa pihassa. Tämän seurauksena heillä syntyy sekajätettä melko vähän. Muutos lainsäädännössä tai jätehuoltoa koskevissa kaavakkeissa kuitenkin johti siihen, että aiemmin kerran kahdessa kuukaudessa käynyt jäteauto käy heillä nykyisin kerran kuukaudessa. Jatan mukaan auton ei kuitenkaan tarvitsisi käydä näin usein. Jäteauton liian tiheä käyntiväli johtuu hänen mukaansa siitä, että heidän eristämätön kompostorinsa on tarkoitettu vain kesäkäyttöön. Tästä huolimatta Jatta käyttää sitä myös talvisin, vaikka talvikompostorissa tulisi lain mukaan olla eristeet. Kompostori on Jatan mukaan toiminut hyvin tästä huolimatta myös talvella, joten hän ei ole henkilökohtaisesti nähnyt ongelmaa sen talvikäytössä.

Jatta: (...) Kyllä, että joko siihen oli tullu joku muutos, Antti (ex-aviomies) silloin täytti ne laput alun perin silloin ekalla kerralla. Tai sitte Antti oli täyttäny ne eri tavalla (nauraa), mä olin rehellinen. Mutta enhän mä voinu siinä sitten narrata, nehän voi tulla tarkistamaan ja ku ei

toi oo ympärivuotinen ja en mä nyt näin voi sanoa tyhmänäkään, että joo on siinä [eristeet] koska ei siinä oo (nauraa) (...).

(Jatta 36, haastattelu)

Eristetyt kompostorit ovat Jatan mukaan niin kalliita, että hän ei ole viitsinyt hankkia sellaista. Tämän seurauksena jäteauto käy liian usein, mutta Jatta ei voi vaikuttaa asiaan mitenkään, sillä laki määrää jäteauton käytikerroista kompostorin eristeiden puuttumisen perusteella. Jatan kuvaamassa tilanteessa vakiintuneiden ja hyväksi havaittujen käytäntöjen sekä lainsäädännön ristiriitaisuus tekevät kompostorista moraalineuvotteluiden keskiössä olevan objektin: tilanteessa ajautuvat ristiriitaan henkilökohtainen taloudellisen rationaalisuuden sekä omaehtoisten jätekäytäntöjen tavoittelu ja lain noudattamiseen liittyvä kunniallisuus.

Vastuunkanto jätteestä vaatii sääntöjen tietämisen ja niiden noudattamisen lisäksi myös tiettyjen tilallisten ja teknologisten edellytysten toteutumista. Omakotitaloasujien kohdalla kierrätyskäytäntöihin aineistossani vaikuttaa kaksi keskeistä tekijää, jotka ovat mahdollisuus käyttää omaa autoa sekä omakotitaloasumisen mahdollistamat suuret säilytystilat. Mahdollisuus käyttää autoa on oleellista, sillä kierrätysastiat sijaitsevat usein kaukana kodista. Tämä ilmentää konkreettisesti, miten eettisen ja velvollisuudentuntoisen toiminnan mahdollisuudet ovat usein sidottuja teknologiaan (Latour 1992, 232). Vastuunkantoon kytkeytyvän eettisen subjektiuden rakentaminen vaatii kierrätyksen mahdollistavien teknologioiden olemassaoloa, mutta teknologiaa tarvitaan myös kierrätysastioiden ääreen pääsemiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että erilaiset ei-inhimilliset toimijat, kuten auto, mahdollistavat eettisen käyttäytymisen ja myös mahdollisesti ohjaavat siihen. Seuraava partioretken kierrätysmahdollisuuksia pohtiva lainaus kaupungissa kerrostaloasunnossa avopuolisonsa kanssa asuvan Anniinan (24) jätepäiväkirjasta havainnollistaa edellä esitettyä.

(...)

Päiväkirjan pidon jälkeen olin partioretkellä, ja siellä jäteasiaa tulee myös mietittyä, sillä ruokaa menee aina jonkin verran roskiin, mutta kunnollista kierrätysmahdollisuutta ei aina ole saatavilla.

(Anniina 24, jätepäiväkirja)

Anniina kuvaa lainauksessa puutteellisten kierrätysmahdollisuuksien vaivanneen häntä partioretkellä. Kierrätysastioiden saatavuus, eli toisin sanoen materiaallinen ympäristö, vaikuttaa väistämättä siihen, miten sääntöjä pystytään noudattamaan. Saatavuuden vaikutus kierrättämisen toteutumiseen ilmeni kuitenkin myös vähemmän poikkeuksellisissa yhteyksissä, kuin satunnaisien partioretkien kohdalla. Aineistossani kerrostalossa asuvat olivat usein tottuneet siihen, että heidän ei tarvitse kuljettaa kierrätettäviä jätteitä kauas kotoa. Tähän vaikuttaa tosin todennäköisesti myös se, että useimmat aineistoni kerrostaloasujat ilmaisivat, että he eivät omista autoa. Asuinympäristön vaikutusta kierrätyskäytäntöihin havainnollistaa seuraava lainaus miehensä kanssa vuorotellen kahdessa eri asunnossa asuvan Marjatan (58) jätöpäiväkirjasta.

Jätesuhteeni on muotoutunut sen mukaan, millaiset ja mitkä jätteasiat kulloisellakin kerrostalokodillamme yhteisesti on.

(Marjatta 58, jätöpäiväkirja)

Päiväkirjalainauksessa Marjatta kertoo, että kerrostaloyhtiön yhteiset lajitteluastiat vaikuttavat suoraan siihen, mitä he lajittelevat. Toisin sanoen he jättävät lajittelematta ne jätteet, joille taloyhtiö ei tarjoa kierrätysastiaa. Tätä ilmiötä voidaan avata Gibsonin (1979) alun perin kehittämän ja Edensorin (2005) soveltaman affordanssin ajatuksen avulla. Ympäristö ja sen elementit kutsuvat tietynlaiseen vuorovaikutukseen kanssaan ja sulkevat ulos toisia vuorovaikutuksen tapoja (Edensor 2005, 325–327). Kierrätysastioiden helppo saavutettavuus kerrostaloasunnoissa on Marjatan puheenvuoron perusteella normalisoitunutta, eikä kierrätystavaroita usein lähdetä erikseen viemään muualle, jos jokin astia puuttuu. Tällöin ympäristön puutteet kierrätyksen mahdollistamisessa antavat ikään kuin luvan kierrätyksen sääntöjen rikkomiselle, sillä saatavilla olevat kierrätysastiat luovat toiminnalle tietyn normiston. Tämän myötä muodostuu eräänlaisia ääneen lausumattomia epämuodollisia sääntöjä sen suhteen, miten toimitaan, kun virallisten sääntöjen noudattamiselle ei ole materiaalisia edellytyksiä.

Olen käsitellyt tässä luvussa, miten eettisen subjektin rakentaminen suhteessa jätteeseen kietoutuu jätteen materiaaliseen hallintaan lajittelukäytännöissä. Tämä ilmenee ennen kaikkea vastuullisuuteen perustuvan eettisen subjektin korostumisena. Jätteen ontologia ja hallinta

rakentuvat toistuvissa prosesseissa, jotka ovat riippuvaisia kansalaisten kierrätysvalmiudesta sekä konkreettisesta toiminnasta, jossa he kantavat heille asetetun vastuun jätteen käsittelystä (Woolgar & Neyland 2013, 223). Aineistostani esiin nousevat eettisen subjektivaation tavat ja vastuu rakentuvat arjen käytännöissä, jotka muotoutuvat tilallisesti, sosiaalisesti, ajallisesti ja ruumiillisesti. Tilallisesti tämä näkyy esimerkiksi kierrätysastioiden saatavuudessa, ajallisesti ja sosiaalisesti esimerkiksi kiireestä johtuvissa kierrättämisen työläyden kokemuksissa ja jätteen käsittelyn prosesseissa. Ruumiillisuus viittaa kierrätyksen vaatimaan konkreettiseen työhön. Jätteestä kannettavan vastuun ja siihen liittyvän eettisen työn moraalisenä päämääränä on eräänlainen kunnan kansalaisuuden ja kunniallisuuden tavoittelu, jossa erilaiset kategorisoinnin käytännöt ovat keskeisessä roolissa. Kunnan kansalaisuutta rakennetaan tarkkailemalla omaa ja muiden toimintaa, opettelemalla sääntöjä, tekemällä kierrätykseen liittyvää konkreettista työtä sekä tekemällä erilaisia järjestelyitä kierrätyksen toteuttamiseksi. Toisaalta sääntöjä saatetaan myös ajoittain syystä tai toisesta rikkoa.

Aineistostani kävi kuitenkin ilmi, että kierrätyksen sääntöjä ei noudateta yksin sääntöjen noudattamisen ilosta tai kunnan kansalaisuuden vuoksi. Kierrättäjän näkökulmasta toiminnassa kyse voi olla ennen kaikkea maapallon pelastamisesta. Osallistujani perustelivat useimmiten lajittelutoimintaansa ennen kaikkea ympäristön edulla. Kierrätystoiminta koetaan usein omien arvojen mukaisena ympäristöstä huolehtimisena ja ekologisuuden edistämisenä. Käsittelen seuraavaksi kierrätyskäytännöissä mikropoliittisesti rakentuvaa ympäristönsuojelun politiikkaa sekä eettisen suhteen muodostamista luontoon.

6. Ympäristönsuojelun mikropoliitiikka

Usein kierrättämisen motivoijana toimii ennen kaikkea huoli ympäristöstä ja oman toiminnan vaikutuksesta siihen. Kierrättämisen hyödyllisyyttä painotetaan usein juuri ympäristön näkökulmasta, vaikka sen tehokkuus ympäristönsuojelun kannalta ei olekaan täysin kiistatonta. Jarno Valkosen, Veera Kinnusen, Heikki Huilajan, Johanna Saariniemen, Reetta Näsin, Riitta Uusisalmen ja Janne Honkasillan (2017) mukaan nykyinen jätepolitiikka on tavoitteiltaan melko ristiriitaista. Nykyaikaisen jätepolitiikan yhdeksi keskeisimmäksi päämääräksi oletetaan yleensä ympäristön suojeleminen kasvavien jätemäärien aiheuttamilta haitoilta. Ympäristönsuojelun

kannalta on kuitenkin ongelmallista, että jäte on jätehallinnan näkökulmasta siirtymässä yhä enemmän ympäristökysymyksestä talouden kysymykseksi. Tällöin suuri jätemäärä muuttuu jätehuoltoyhtiöiden näkökulmasta ongelman sijasta tavoiteltavaksi resurssiksi. Toisin sanoen jätehuoltoyhtiöiden näkökulmasta on taloudellisesti parempi, mitä enemmän jätettä syntyy. (Valkonen ym. 2017, 39.)⁷ Jätepolitiikan tavoitteiden ristiriitaisuudesta huolimatta kierrättäminen on aineistoni perusteella tutkielmani osallistujille vakiintunut keino vähentää jätteen haittoja ja rakentaa tämän myötä eettisempää olemisen tapaa suhteessa luontoon. Ymmärrän kierrättämisen käytäntöineen mikropolitiikaksi, jossa on kyse päivittäisten valintojen ja toimien tekemisestä. Näissä valinnoissa ja toimissa rakennetaan suhdetta jätteeseen, itseän sekä muihin ja ympäristöön (Hawkins 2001; 2006).

Ympäristöpolitiikan tutkija Ilmo Massa (1998) on todennut, että oman toiminnan ja ympäristönsuojelun välisen suhteen tarkastelu herättää ihmisissä usein syyllisyyttä. Yksi selitys tälle on, että ympäristökampanjat ovat muokanneet käsitystämme jätteestä sellaiseksi, että jäte voi olla silmissämme pelkästään huono asia tai hallittava ympäristöuhka (Hawkins 2006, 21). Tällöin kierrätyskäytännöissä eettisen substanssin keskiöön nousee suhde luontoon, ja toiminnan moraalisenä päämääränä on löytää tasapainoinen tai mahdollisimman vähän tuhoisa olemisen tapa suhteessa luontoon. Toisin sanoen toiminnan päämääränä on minimoida jätteen aiheuttama haitta. Tutkittavani puhuvat kierrättämisestä usein tapana vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin. Käsittelen aluksi kierrätyksen poliittista merkitystä nimenomaan vaikuttamisen ajatuksena. Vaikuttamispuhe voidaan analyysissäni ymmärtää ympäristötieteilijä Marja Mesimäen kuvauksen mukaisesti niin, että oman toiminnan merkityksellisyys saavutetaan kokonaisvaltaisen kokemusmaailman kautta (Mesimäki 2006, 92). Kierrätys konkreettisenä arjen käytäntönä mielletään aineistossani usein pienenä tekona, joka on osa laajempaa ympäristön hyvinvointiin vaikuttamista.

Aineistossani nousi useaan otteeseen esille, että kierrättämistä pidetään ennen kaikkea helppona ja jokapäiväisenä keinona vaikuttaa ympäristön hyvinvointiin. Aiempi analyysini osoitti, että

⁷ Jätteen muodostuminen taloudelliseksi hyödykkeeksi ei kuitenkaan ilmiönä ei ole varsinaisesti uusi, sillä esimerkiksi jo 1800-luvun Lontoossa katupölyn kerääjät kävivät kauppaa jätteellä (O'Brien 2011, 21).

jätteen käsittelyyn kuluvaan aikaan ei usein (joitain poikkeuksia lukuun ottamatta) koeta mitenkään merkittävänä. Pikemminkin kierrättäminen ja siihen liittyvät toiminnot tai niin sanotut metakäytännöt – kuten purkkien peseminen – tapahtuvat kuin itsestään osana arjen rutiineja. Näin sanoivat selvimmin ainakin Katja, Anna ja Jatta. Kysyin avopuolisonsa kanssa kaupungissa kerrostaloasunnossa asuvalta Annalta (25) haastattelussa, mikä on hänen mielestään keskeisiin syyihin, että hän kiinnittää arjessaan niin paljon huomiota jätteen lajitteluun.

Anna: Ehkä tommonen niinku ekologisuus ylipäättään, et se on mun mielestä semmonen helppo tapa vaikuttaa asioihin.

Taru: Joo kyllä aivan, onks se niinku helppo sen takii tai mikä siitä tekee helppoa, tai helpompaa kun jostain muusta?

Anna: Se on niin jokapäivästä.

(Anna 25, haastattelu)

Annan mukaan kierrättäminen on juuri jokapäiväisyytensä vuoksi helppo tapa vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin. Puheenvuoron perusteella näyttää siltä, että tämän vaikuttamisen vaatima työ ikään kuin hukkuu arkisuuteen ja jokapäiväisyyteen. Arki on jotain, joka on itseä lähellä: vaikuttaminen kierrättämällä ei vaadi barrikadeille nousemista tai erinäisillä foorumeilla näkymistä. Kierrättäminen on vaikuttamisen käytäntö, joka on osa yksityisen piiriin sijoittuvaa kotona tehtävää työtä. Tämä ajatus kiteytyy seuraavassa Jatan puheenvuorossa:

Jatta: (...) Kyllä mun mielestä se on niin pieni vaiva olla mukana, mä en oo varsinaisesti mikään varsinainen viherpiipertäjä, no ehkä mä vähän sillä tavalla oon, mutta en oo missään noissa aktivisteis mukana, mutta mä ihan vaan sillä mitä ite pystyy tekee, niin pyrin sitte tekemään parhaani mukaan.

Taru: Eli et nouse barrikadeille, mutta omaa taloutta haluat pyörittää tiettyjen sääntöjen mukaan?

Jatte: Nii.

(Jatta 36, haastattelu)

Jatta haluaa korostaa, että hän ei ole varsinaisesti mikään aktivisti tai muuten poliittisesti aktiivinen ympäristöasioiden suhteen. Sen sijaan omassa arjessa tapahtuva vaikutustyö on hänelle tärkeintä. Oman toiminnan tavallisuuden korostamisella halutaan mahdollisesti vältellä liialliseksi koettua näkyvyyttä tai fanaattisen kuvan luomista itsestä (Mesimäki 2006, 93). Annan

ja Jatan tavoin myös Tiina nimeää toimintansa taustalla olevaksi syyksi ennen kaikkea halun huolehtia ympäristöstä. Tiinan mukaan jotkut kokevat kierrättämisen turhaksi, mutta hänen mielestään jokainen voisi omilla pienillä teoillaan todellisuudessa vaikuttaa nykyiseen tilanteeseen.

Tiina: (...) lisänä rikka rokas. Vaikka monet sanoo, että eihän tää nyt vaikuta yhtään mihinkään, jos minä vaan teen, mutta jos kaikki ajatteloo että jos minä vaan teen näin siis sanotaan vaikka väärällä lailla, niin se on kumminki, että kaikki tekee niin jos minä vaan teen. Että jos minä ajattelen sillä lailla, että minäki tällä pienellä teolla voin vaikuttaa johonkin, niin jos kaikki ajattelis samalla tavalla niin kaikkihan toimis sitten oikein.

(Tiina 53, haastattelu)

Tiinan mukaan monet eivät usko, että heidän toiminnallaan on mitään merkitystä. Hän nostaa puheenvuorossaan kuitenkin esille oman halunsa toimia yhteisen hyvän puolesta: jos kaikki toimisivat oikein, sillä olisi myös laajempi vaikutus. Siksi ympäristön pelastamiseen tähtäävän eettisen toiminnan rakentamisessa vaikuttaisi olevan oleellista usko omien tekojen laajempaan vaikuttavuuteen. Sekä Annan, Jatan että Tiinan puheenvuorot tuovat ilmi, miten kierrättäminen on heille kaikille jokapäiväistä vaikuttamistyötä tärkeäksi koettuihin asioihin. Kierrättäminen ei siis ole heille sisällöltään mitenkään merkityksetöntä tai mitäänsanomatonta arjen toimintaa siitä huolimatta, että oman toiminnan arkisuuden korostaminen vaikuttaisikin olevan heille kaikille tärkeää.

Filosofi Ágnes Hellerin (1984) mukaan arkea määrittävät rutiinit, käytännönläheisyys ja se, että omaa päivittäistä toimintaa ei juuri reflektoida – arkinen toiminta ei toisin sanoen usein perustu jatkuvaan syvälliseen toimien pohdintaan, vaan pikemminkin tiettyjen tapojen normalisoitumiseen. Hellerin määritelmä edustaa yleistä käsitystä arjesta, jossa päivittäistä toimintaa leimaa rutiininomaisuus ja suurempien merkityksien sekä tiedostamisen puute. Tällöin arki ja sen toimet määrittyvät ikään kuin elämän merkityksettömäksi tai pakolliseksi taustaksi. Annan, Jatan ja Tiinan puhe kuitenkin osoittaa, että jäte rikkoo tavalla tai toisella arjen rutinoituneisuuden. Jätettä ei voi sivuuttaa, vaan se pakottaa reagoimaan ja toiminaan arjessa (Hawkins 2006, 1).

Kierrättäminen vaikuttamistyönä rakentuu konkreettisissa arjen toiminnoissa. Esimerkiksi seuraava lainaus Pauliinan jätöpäiväkirjasta tuo ilmi, että ympäristöeettisten jätökäytäntöjen rakentaminen tarkoittaa päivittäisiä valintoja ja konkreettisia toimia, joita toteutetaan siitä huolimatta, että niiden toteuttaminen tuntuisikin ajoittain turhalta ja vaikka ne olisivatkin välillä työläitä.

Päiväkirjan pitäminen sai miettimään enemmän kierrätysasioita. Kierrätin jo entuudestaan suurimman osan metalleista, lasista, kartongista jne., mutta joskus tuntuisi helpommalta vain heittää kaikki roskat samaan pussiin, jotta pääsisi vähemmällä vaivalla. Päiväkirjaa pitäessä yllätti se, miten paljon muoviroskaa tulee lähes päivittäin.

(...) On kuitenkin paljon sellaista jätettä, minkä kohdalla pitää erikseen selvittää, mihin sen voi viedä, mikä tuntuu joskus aika vaivalloiselta. Joskus kierrättäminen tuntuu lähes turhalta, kun roskia viedessä huomaa muiden laittavan kaikki roskansa samaan pussiin kuivajäteastiaan.

(Pauliina 23, jätöpäiväkirja)

Huolimatta siitä, että kierrättäminen tuntuu Pauliinasta ajoittain turhalta ja työläältä, hän on silti valmis ja halukas kierrättämään. Edellisessä lainauksessa hän tuo ilmi aktiivisen kierrättämisen, mutta seuraava ote hänen jätöpäiväkirjastaan havainnollistaa hänen kierrätyskäytäntöjään konkreettisesti. Ensimmäinen kohta kertoo, mitä hän on päivän aikana heittänyt pois. Toinen kohta kertoo, mitä hän on tehnyt pois heittämälleen jätteelle. Kolmas kohta kertoo, paljonko jätettä syntyi päivän aikana. Neljäs kohta kertoo, mihin jätettä kuljetettiin päivän aikana.

1.4.2017

1. Heitin pois biojätettä (vihannesten kuoria, suodatinpussi) ja ruokapakkauksia (vihannesten kääremuovit, pahvipaketteja) sekä pahvilaatikot, joissa netistä tilaamani tavarat toimitettiin.

2. Muovit laitoin muovipussiin, biojätteet biopussiin. Pahviroskat huuhtelin ja laitoin niille varattuun, erilliseen pussiin.

3. Pari pussillista.

4. Vein pahvilaatikoita + aiempien viikkojen aikana kerääntynyttä nestekartonkia yms. keräyskartonkiastiaan.

(Pauliina 23, jätöpäiväkirja)

Päiväkirja osoittaa, että ympäristöeettisen olemisen tavan rakentaminen koostuu hyvin pienistä ja arkisista teoista, kuten biojätteiden biopussiin laittamisesta ja pahviroskien huuhtelusta ja

erilliseen pussiin laittamisesta. Juuri tällaisiin tavallisiin arkisiin töihin ja tekoihin paikantuu ympäristönsuojelun mikropoliittinen rakentuminen jäteikäytännöissä. Arkista kotityötä pidetään usein tylsänä, merkityksettömänä sekä erityisten taitojen ja älyllisen reflektion puutteen leimaamana työnä (Townsend 2016, 115–116). Voidaan esimerkiksi ajatella, että kuka tahansa osaa laittaa roskat roskiin. Suhteessa aiemmin esille tuomaani osallistujien puheeseen vaikuttamisesta on kuitenkin selvää, että kierrättäminen arjen valintoina ja tekoina ei ole mitenkään yhdentekevää tutkielmani osallistujille, eikä se sitä paitsi ole ylipäättään kovin yksinkertaista, huomioon ottaen edellisessä luvussa esille tulleen kierrätysprosessin kokonaisuuden. Kierrättämiseen liittyvä työ ei ole yhdentekevää myöskään yhteiskunnallisesti, jos otetaan huomioon kierrätyksen taloudelliset ja ympäristölliset vaikutukset.

Kierrätyksen käytännöt rakentuvat konkreettisen työn ohella myös sosiaalisesti. Asuinkumppanien tavoitteet vaikuttavat jätteen käsittelyyn, sillä kodin tilat, jäteastiat ja esimerkiksi jätteiden kuljetuksesta aiheutuvat kustannukset useimmiten jaetaan asuinkumppaneiden kesken. Jätteen hallinnoimiseen ja materiaalisen ympäristön järjestämiseen liittyvät erilaiset tarpeet ja halut voivat aiheuttaa neuvottelun paikkoja sekä konflikteja arjessa. Sosiologi John Law'n mukaan sosiaalisten suhteiden tuottamia valtaefektejä ymmärtääksemme meillä täytyy ottaa huomioon sosiaalisuuden heterogeenisyys ja sen yhteys materiaaliin elementteihin (Law 1990). Omakotitalossa aviomiehensä kanssa asuva Tiina on tyytymätön siihen, että heillä ei ole mahdollisuutta kierrättää biojätettä. Tämän vuoksi hän haluaisi hankkia lämpökompostorin, mutta hänen aviopuolisonsa vastahakoisuus asiaa kohtaan aiheuttaa ristiriidan heidän näkemystensä ja tavoitteidensa välillä. Toisin sanoen Tiinan ja hänen miehensä erimielisyydet ilmenevät materiaalisesti kiistan kohteena olevan kompostorin välityksellä.

Tiina: Ja sitten omas kotonani, niin mun täytyis saada semmonen lämpökompostori, että mä saisin sinne ne tietyt, ainaki pistin muistaakseni sinne päiväkirjaan ankaran maininnan siitä, mutta mä oon ny väsyttämäs sitä mun kämppistä [aviomiestä] sillä, että ku mä oon yrittäny sanoa tämmösiä näin mitkä puoltaa tätä mun ajatusta. Että ku se on semmonen kauhian pihi ja nuuka ihminen, että jos me saatas niinkun osoitettua se, että meillä on tämmönen komposti, että me kompostoidaan tietyt asiat, niin me voitais saada meidän jäteastian tyhjennysväliä pidennettyä. Että se tarkoittais niinkun suoranaista säästöä siinä sitten, että ne jätteenkäsittelymaksut ei meidän osalta olisikaan [niin suuria], ne puoliintuis suurin piirtein.

(Tiina 53, haastattelu)

Lainauksesta käy ilmi, että Tiinan aviomies pitää rahallista säästöä ensisijaisena asiana jätehuollon järjestämisessä. Tässä tilanteessa heidän toimintansa moraaliset päämäärät ajautuvat ristiriitaan: aviomies tavoittelee taloudellista rationaalisuutta, mutta Tiina sen sijaan haluaisi kompostin avulla toimia eettisemmin suhteessa luontoon. Kun kysyin Tiinalta, onko taloudellinen puoli kompostin hankinnassa hänelle itselleen etusijalla, hän vastasi, että hänelle kompostin hankinnassa kyse ei ole ensisijaisesti rahan säästämisestä. Sen sijaan hän haluaisi kokeilla, miten kompostointi toimii heidän taloudessaan ja lisäksi samalla välttää biojätteen päätyminen väärään paikkaan, eli sekajätteeseen.

Myös Anna tuo haastattelussa esille, että hänen ja hänen avopuolisonsa lajittelutoiminnat eroavat toisistaan. Jätteen käsittelyssä konkretisoituva ympäristönsuojelun mikropolitiikka ei siis rakennu pelkästään suhdetta jätteeseen, vaan myös itseän ja muihin ihmisiin. Päivittäiset neuvottelut ja kompromissit ovat osa jätteen kanssa toimimisen sosiaalista prosessia. Erot kierrätykseen liittyvissä tavoitteissa saattavat kiistojen lisäksi joissain tilanteissa johtaa myös kotitöiden epätasaiseen jakautumiseen. Kysyin Annalta haastattelussa, miten kierrätykseen liittyvä työ jakautuu hänen ja hänen avopuolisonsa välillä.

Anna: Aika tasasesti luulen, no Niina tekee sillai, et jos on joku pestävä asia niin se jättää sen tiskipöydälle ja mä pesen sen (nauraa). Ku se tietää, että mä en tykkää siitä jos se laittaa sen sekajätteeseen, mutta että se tietää että se pitäs pestä ensin ja se ei itte viiti pestä (...)

(Anna 25, haastattelu)

Anna on aiemmin kertonut, että hänen avopuolisonsa Niina pitää kierrättämistä tärkeänä. Se ei ole kuitenkaan hänelle edellisen puheenvuoron perusteella yhtä tärkeää, kuin Annalle. Tämän seurauksena Anna kantaa suuremman vastuun lajittelusta. Annan kuvauksesta päätellen kierrätyksen suuri merkitys hänelle on johtanut siihen, että hän joutuu näkemään sen eteen avopuolisoaan enemmän vaivaa.

Tässä alaluvussa olen käsitellyt kierrättämiskäytäntöjen merkitystä tutkittavilleni asioihin vaikuttamisena ja tuon vaikuttamisen mikropoliittista rakentumista. Tässä yhteydessä eettisen substanssin keskeisimmäksi ainekseksi nousee suhde luontoon, jota pyritään vaalimaan ympäristöystävällisten jätekäytäntöjen avulla. Päämääränä on tällöin ympäristön suojeleminen

jätteeltä. Kulutus on keskeinen ympäristöä kuormittava tekijä nyky-yhteiskunnassa, ja on selvää, että jätteen synty on yhteydessä kulutukseen. Käsittelen seuraavaksi kulutuksen eetoksen ja ympäristöeettisen olemisen tavan suhdetta jätteen käsittelyn käytännöissä.

6.1 Säästeliäisyys, kuluttaminen ja kierrätys

Jätteen syntyä ei voi erottaa kulutusprosesseista, sillä suuri osa tuottamastamme jätteestä syntyy kuluttamisen seurauksena. Tätä kuvastaa hyvin se, että aineistossani puhe jätteestä johti yleensä jossain vaiheessa myös oman kulutuskäyttäytymisen pohtimiseen. Tästä huolimatta kulutusta tutkiva sosiologia on pitkään sivuuttanut jätteen tarkastelun (Hetherington 2004; Evans 2012). Kulutuksen ja poisheiton eetos suhteessa materiaan on voimistunut historiallisesti kertakäyttöisyyden ja myöhemmin massatuotannon synnyn myötä (Hawkins 2001, 9; Strasser 1999). Varsinkin massatuotanto on mahdollistanut tavaroiden korvattavuuden ja poisheiton suurelle määrälle ihmisiä. Ympäristöongelmien tiedostamisen myötä suhde poisheittoon on kuitenkin problematisoitunut. Käsittelen tässä alaluvussa ympäristönsuojelun eetoksen suhdetta sen rinnalla yhteiskunnassamme elävään kulutuksen eetokseen. Näiden kahden ristiriitaisen olemisen tavan ristipaineessa itseä työstetään aineistossani eettiseksi subjektiksi kohtuullisuusajattelun, vihreän tai eettisen kuluttamisen ja kierrättämisen käytäntöjen välityksellä.

Tämän alaluvun tarkastelussani keskiössä on syyllisyys, joka kumpuaa kokemuksesta, että oma toiminta on haitallista ympäristölle. Syyllisyys kytkeytyy ympäristönsuojeluun liittyviin moraalisiin sääntöihin alistumisen tapaan. Eräs tapa hallita tätä syyllisyyttä on kulutuksen kohtuullistaminen, jolloin eettisen luontosuhteen työstämisen keskiöön nousee kulutuksen kohtuullistamiseen pyrkivä toiminta. Pyrkimys oman kulutuksen kohtuullistamiseen nousi tavalla tai toisella esille kaikissa haastatteluissa. Kohtuullisuusajattelu on levinnyt yhteiskunnassa laajemmin viimeisten noin neljänkymmenen vuosikymmenen aikana muun muassa erilaisten kasvu- ja kulutuskriittisten liikkeiden myötä (Husso 2017). Kohtuullisen elämän ajatus ei kuitenkaan ole mitenkään uusi, sillä kohtuulliseen elämään pyrkiviä liikkeitä ja yhteisöjä on ollut olemassa jo pitkään (Kumar 1987).

Tutkittavieni kohdalla kulutusta pyrittiin kohtuullistamaan pääsääntöisesti käyttämällä esimerkiksi hankitut vaatteet tai kodinkoneet loppuun. Aina tätä tavoitetta ei kuitenkaan pystytä saavuttamaan, sillä kaikki haastatellut toivat tavalla tai toisella esille omistavansa tavaroita, joille ei löydy mitään järkevää käyttötarkoitusta. Haastattelussa kysyin Katjalta, mikä on hänelle ensisijainen syy turhan kulutuksen välttämiseen.

Katja: Onhan se raha tärkeä, mutta ei se niinku ehkä tärkein oo, että kyllä mä mietin sitä luonnon resurssien säästämistä ja semmosta, että en turhaa kulutusta halua, että jos siinä on sitä potentiaalia vielä vaikka sitä t-paitaa vois käyttää jossain lenkillä, niin ei sitä mun mielestä sitte kannata heittää turhaan pois vielä. Että ehkä siinä on se kaikista tärkein, että en halua miten sen muotoilis, että en halua niinku turhaan kuluttaa.

(Katja 22, haastattelu)

Vaatteiden loppuun käyttäminen merkitsee Katjalle turhan kuluttamisen välttämistä. Hän kertoo säästeliäisyyteen liittyvän ajattelun periytyvän mahdollisesti äidiltään. Kysyin haastattelussa Katjalta, onko luonnon säästäminen hänen äidilleen yhtä merkittävä tekijä säästeliäisyyden takana, kuin Katjalle.

Katja: Joo mä luulen, että mun äiti on semmonen, että se säästää ensinnäkin rahaa ja sitte se katkeroituu että voi kun tuli se asia heitettyä pois ja nyt minä sitä tarvitsisin (nauraa) sillä tavalla, että se ei kyllä mun mielestä ajattele luontoa sitte yhtä paljo, saaticka sitte ehkä ollenkaan. Huono sen puolesta sinänsä sanoa, mutta näin mä sen asian näen.

(Katja 22, haastattelu)

Katjan ja hänen äitinsä syyt kulutuksen kohtuullistamiseen perustuvat puheenvuoron perusteella erilaisille lähtökohdille. Katja pyrkii ennen kaikkea välttämään turhaa jätteen tuottamista sekä ympäristön kuormittamista. Hänen äitinsä syyt kohtuullistamiseen sen sijaan ovat hänen mukaansa rahan säästö ja eräänlainen tulevaa varten varautuminen: tavaraa ei haluta heittää pois, koska sitä saatetaan vielä tarvita. Kyse saattaa olla myös sukupolvien välisestä eroista, sillä tavarat eivät välttämättä ole Katjan äidin lapsuudessa tai nuoruudessa olleet yhtä helposti saatavilla kuin nykyään. Lainauksessa nousee myös esille poisheiton eetoksen vastustaminen. Poisheiton eetos viittaa massakulutukseen kytkeytyvään esineiden korvattavuuden ajatukseen, jossa vanhat, rikkiäiset ja epämuodikkaat tavarat voidaan heittää pois ja hankkia tilalle uusia

(Hawkins 2001, 9). Sekä Katja että hänen äitinsä pyrkivät toiminnallaan vastustamaan poisheiton eetosta, vaikka heidän syynsä tälle ovatkin erilaiset. Näin he luovat sen sijaan kohtuullisuuden eetosta suhteessa kulutukseen ja materiaan.

Säästeliään ja kulutuksen minimointiin tähtäävän elämän lisäksi aineistosta nousi esille myös toisenlainen tapa tasapainoilla kuluttamisen ja ympäristövastuun välillä. Tämä oli pyrkimys niin sanottuun eettiseen tai vihreään kuluttamiseen, joka tuli esille erityisesti lidan haastattelussa. Eettisen kulutuksen aate nousi Yhdysvalloissa ja Euroopassa 1970-1980-luvuilla. Kyseessä ei ole varsinaisesti yhtenäinen liike, vaan yleinen moraalisen ulottuvuuden painottaminen kulutusvalinnoissa. (Lury 2011, 172.) Antropologi James G. Carrierin mukaan ympäristönsuojelu ja kapitalismi risteävät niin sanotussa eettisessä kuluttamisessa. Eettisen kulutuksen yhtenä päämäärä voidaan ajatella olevan moraalisemman elämän tavoittelu. (Carrier 2010, 672.) Se on siis Foucault'n termein ilmaistuna eettisen subjektivaation tapa (Foucault 2010, 137). Ympäristövastuun lisäksi eettinen kulutus kattaa kuitenkin laajan alueen erilaisia kulutuksen ongelmallisuuteen liittyviä аспектеja, kuten huolen tuotteita valmistavien työntekijöiden työoloista, eläinten kohtelusta ja ihmisoikeuksista (Lury 2011, 177).

Carrierin (2010) mukaan käsitys vapaita valintoja tekevästä kuluttajasta yhdistettynä eettiseen ajatteluun muodostaa uusliberaalissa yhteiskunnassa niin sanotusti luonnollisen ja hyväksytyntavan suojella ympäristöä. Luonnollista tästä tekee häneen mukaansa se, että markkinavaihdolla ja yksilönvalinnalla on perustavanlaatuinen merkitys ihmisten arjessa, ja tätä rakentaa eettinen kuluttaminen poliittisena vaikutuskeinona. (Carrier 2010, 673.) Esimerkiksi Jatta toi kuitenkin haastattelussa esille, että hän ostaa lempiomenoitaa siitä huolimatta, että ne on epäekologisesti pakattu muoviin. Kuluttamisen vihreys tai eettisyys eivät ylipäätään aina ole johdonmukaisia, vaan se saatetaan ottaa huomioon jossain asioissa, mutta toisissa ei (Ahonen 2006, 79). Muun muassa tässä mielessä eettinen tai vihreä kulutus ovat termeinä problemaattisia.

Osallistujista erityisesti lidan puhe kuluttamisen eettisyydestä keskittyi ennen kaikkea pohdintaan siitä, miten yhdistää kapitalistinen kulutus, kotimaisen teollisuuden sekä talouden tukeminen ja ympäristönsuojelu. Haastattelussa lida esitti talouden edistämisen ekologisuuden

ohella yhdeksi keskeisimmäksi syyksi sille, miksi hän haluaa kierrättää. Tämän lisäksi hän piti tärkeänä, että hän ostaa aina kotimaisia vaippoja lapselleen. Iida korosti haastattelussa kierrättämisen kansantaloutta edistäviä vaikutuksia.

Iida: No varmaanki se ekologisuus kyllä, se on luonnon kannalta hyvä mun mielestä, se on Suomen kannalta hyvä, jos ei tarvis ostaa raaka-aineita ulkomailta vaikkapa metallia, lasin tuottaminen on hirvittävän kallista ja epäekologista, että mitä vähemmän sitä tarvis aina tehdä uutta niin sen parempi.

Taru: Aivan, eli se oli se ekologisuus nimenomaan ja sitte tavallaan että...

Iida: Joo kyllä se on ja mä koen sen myöski voiko sanoa isänmaallisena tekona, mutta kyllä siinä semmonenki vaikutin on.

(Iida 31, haastattelu)

Iida pyrkii toiminnassaan vastuulliseen ja rationaaliseen kuluttamiseen, jossa yksilön rooli on toimia sekä kansantalouden kannattelijana että eettisyyden ja kestävän kehityksen edistäjänä (Micheletti 2003). Tämä tuo esille, miten kierrättäminen käytäntönä pitää sisällään useita eri skaaloja. Kierrättäminen edistää Iidan mukaan Suomen taloutta sekä teollisuutta ja on samalla ekologisempaa kuin uuden materiaalin tuottaminen. Tällöin toiminnan moraalisenä päämääränä on samanaikaisesti ympäristönsuojelu ja kansantalouden edistäminen. Jätehuollon ja kulutuksen taloudelliset tavoitteet ovat hänen tapauksessaan hyväksytyt toimintaan kuuluviksi moraalisäännöiksi. Hänen toiminnassaan eettisen olemisen tavan muodostaminen tapahtuu tiedostettujen kulutusvalintojen tekemisenä ja kierrätyksen taloudellisen hyödyn korostamisena. Tällainen kulutustoiminta rakentaa materiaalin kierron prosessin: materiaalin arvo ja elämänskaari eivät katkea poisheittotilanteessa. Poisheitto on sen sijaan sosiaalinen prosessi, joka tarkoittaa kierrätystavaraalle uutta alkua teollisuuden raaka-aineena ja osana talouden kiertoa (Hawkins 2006, 93). Iidan puheenvuoro nostaa myös esiin, miten kierrätys on palkatonta kotityötä, joka kuitenkin hyödyttää taloudellisesti teollisuutta ja tuotantoa (O'Brien 1999, 269).

Iidan esille nostaman kierrättämisen taloutta edistävän vaikutuksen lisäksi kuluttamisen ja ympäristönsuojelun suhteen kannalta kiinnostavaa aineistossani on, miten kulutustavaroiden ostamisen seurauksena syntyvä jäte on muodostunut itsestään selväksi osaksi elämää. Tämä ilmenee siinä, miten aineistossani kulutustavaroiden ostamista ei useimmiten koeta suurimpana ongelmana, mutta sen sijaan kierrättämisen laiminlyömisestä koetaan syyllisyyttä. Tätä

havainnollistaa seuraava lainaus lidan haastattelusta, jossa kysyin, pitikö hän jätöpäiväkirjan aikana syntynyttä jätemäärää isona.

lida: No eipä oikeastaan, että kyllä mä siinä mietin sitä, että voisinko mä vähentää tätä jotenkin, no en oikeastaan, että sitä vaan tulee sitä roskaa. Että ei mulle siitä sinällään huono omatunto tullu, että se kierrättäminen ei oo välttämättä täydellistä, niin siitä tuli kyllä, huomasin että joo tätä vois paremminki hoitaa, niin se vaivas. Mutta se että sitä jätettä vaan tulee että sille ei oikeastaan mahda mitään, sitä vaan on.

Taru: Joo kyllä, aivan et niinku et ei se jätteen synty vaan enemmänki se...

lida: Lajittelemattomuus.

(lida 31, haastattelu)

lidan sanojen mukaan jätettä vain on, eikä asialle oikein mahda mitään. Poisheiton eetos suhteessa materiaan on siis hyväksytty ainakin jossain määrin itsestään selväksi osaksi toimintaa. Jätteen tuottamisen itsestäänselvytenä pitäminen osoittaa, miten suuren materiamäärän kanssa elämisestä ja materian kertakäyttöisyydestä on tullut aikanamme itsestään selvä ja väistämätön osa arkea (Lucas 2002). Esimerkiksi monet ruokatuotteet ovat nykyään lähes aina pakattu muoviin, joka menee yleensä suoraan roskakoriin. Tähän liittyen Hawkins tarkastelee ruokatuotteiden muovipakkauksia niiden ”ihona” hankkeessaan Skin of Commerce, jossa hän tutkii muoviin pakattuihin tuotteisiin siirtymisen sosiaalisia ja poliittisia vaikutuksia toisen maailmansodan päättymisestä alkaen⁸. Tämänkaltaisen jätteen tuottaminen on nykyisin niin itsestään selvä osa elämää, että siihen ei suuremmin kiinnitetä huomiota. Kysyin kuluttamisen kohtuullistamista painottaneelta Katjalta haastattelussa, mitä mieltä hän on itse tuottamastaan jätemäärästä.

Katja: Mä sanoisin, että [jätettä syntyy] keskivertoa vähemmän ehkä, paha sanoa kyllä että ei sitä ihan hirvittäviä määriä synny, että pitäis joka päivä tai ees joka viikko olla viemässä tonne ulos isompiin keräysastioihin roskia (...) mutta kyllä siihen sitten välillä kiinnittää huomiota, että kauheeta miten nopeesti tääkin roskis nyt täytyt tälläki kertaa. Mutta me niinku yritetään tässä parhaamme, niin eipä sille sitte voi oikeastaan mitään, että normaalistihan me eletään.

(Katja 22, haastattelu)

⁸ Western Sydney University. Institute for Culture and Society.
https://www.westernsydney.edu.au/ics/people/researchers/gay_hawkins. Haettu 12.2.2018.

Katja kertoo, että kotona syntyvän jätteen määrä välillä hirvittää, mutta asialle ei hänen mukaansa yksinkertaisesti voi mitään. Katjan esille tuoma ajatus normaalista elämisestä ilmentää Evansin (2012, 12–13) huomiota siitä, että jätteen tuottamisessa ei voida sanoa yksiselitteisesti olevan kyse ihmisten piittaamattomuudesta, vaan erilaisista sosiaalisista ja yhteiskunnallisista tekijöistä, jotka edistävät jätteen syntyä. Katja sanoo, että he tekevät parhaansa jätemäärän minimoimiseksi. Sen sijaan monet heidän toiminnastaan riippumattomat sosiaaliset tekijät vaikuttavat siihen, että jätettä syntyy tästä huolimatta.

Kierrätyskäytäntöjä ja ympäristönsuojelua tarkasteltaessa keskeistä on myös se, millaista suhdetta käytännöt rakentavat luontoon. Lajittelemisen tärkeyttä korostettaessa luonto näyttäytyy tutkittavien puheessa useimmiten ihmisestä erillisenä suojelutoiminnan eettisenä päämääränä. Luonnosta samanaikaisesti erottaudutaan asettamalla se ikään kuin toiminnan taustaksi, mutta ihmisen ja luonnon yhteyttä kuitenkin pyritään vaalimaan kierrätyskäytännöissä mikropoliittisesti rakentuvan ympäristönsuojelun välityksellä. Kierrätystoiminta muodostaa ympäristötietoista eettistä subjektiutta. Kierrättämisessä toistuvine rutiineineen on myös eräänlainen rituaalinen ulottuvuus, joka syntyy siitä, että itseä tarkastellaan ikään kuin luonnosta erillisenä subjektina, joka ylläpitää yhteyttä luontoon jäteikäntöjen välityksellä. Seuraava Katjan puheenvuoro oman kierrättämisensä syistä havainnollistaa aineistossa laajemminkin esille nousutta kierrätyksen merkitystä ympäristönsuojeluun kytkeytyvän luontosuhteen ylläpidon kannalta.

Katja: No mä luulen, että tässä niinku suurin myötävaikuttaja mun tähän tämmöseen ympäristötietoisuuteen on mun serkku, joka opettaa lukiossa maantiedettä ja biologiaa ja se on noin kymmenen vuotta mua vanhempi ja sitä on jotenki aina kattonu ehkä vähä ylöspäin. Niin ja sitten ku on sen kanssa tekemisissä niin siltä on ehkä tarttunu se lähtökohta, että joo luonto on kyllä kiva ja siellä on mukava kulkea, että yritetään pitää siitäki huolta (...).

(Katja 22, haastattelu)

Katjalle kierrättäminen on osa serkulta periytynyttä luonnon arvostamista ja luontosuhteen ylläpitämistä. Puheenvuorossa luonto näyttäytyy jossain toisaalla olevana asiana, jossa on joskus kiva kulkea. Yhteyden ylläpitäminen siihen vaatii kierrätyskäytäntöjen kaltaista eettistä subjektivaatiota. Toisin sanoen Katjan eettinen subjektiivisuus luontoon nähden rakentuu tässä yhteydessä ainakin jossain määrin jätteen kierrättämisen välityksellä. Tämä ilmeni aineistossa

laajemminkin, sillä kierrätystoimintaa perusteltiin yleensä aina viimekädessä juuri ympäristönsuojelulla. Kierrätys muodostuu eräänlaiseksi rituaaliksi, jossa jatkuvan ja päivittäisen toiston myötä pyritään kohti ympäristönsuojelun moraalisia päämääriä ja tasapainoisempaa luontosuhdetta. Kierrätyksen rituaalisuutta kuvaa konkreettisesti esimerkiksi seuraava katkelma kaupungissa omakotitalossa perheensä kanssa asuvan Kaijan (46) jätepäiväkirjasta, jossa toistuu päivittäin sama operaatio nestekartonkitölkkien käsittelyssä.

Päivä 1:

-2 tuoremehutölkkiä, korkit roskiin, tölkit huuhdottu odottamaan kierrätystä keräyspahvilaatikkoon

(Kaija 46, jätepäiväkirja)

Muutaman ensimmäisen päivän jälkeen koko operaatiota ei enää kuvata kokonaisuudessaan, vaan päiväkirjaan on kirjoitettu ”korkit roskiin jne.” olettaen, että lukija ymmärtää jo, mistä on kyse. Usein rituaaleja tarkasteltaessa rituaalisuuden keskeisenä elementtinä pidetään tietyn velvollisuuden tai jonkin muun vastaavan toiminnon suorittamista (*performance*), jonka tarkoitus on täyttää jokin sille määritelty tehtävä. Tehtävä voi tarkoittaa esimerkiksi jonkin suuremman päämäärän tavoittelua rituaalin suorittamisen myötä. (Baranski 2016, 183.) Kierrätyskäytännöissä edellä kuvatun kaltaisesta tölkkien huuhtelusta, kuivattamisesta ja korkkien irti leikkaamisesta tulee tarkan kaavan mukaan toistettuja arjen rituaaleja, joiden epäonnistuminen rikkoo eettistä olemista ja subjektin moraalista puhtautta suhteessa jätteeseen ja laajemmin myös luontoon. Jätteen lajittelun sääntöjen ja kaavojen seuraamisella on siis ympäristösuhdetta rakentava rituaalinen merkitys. Tässä yhteydessä ympäristösuhde perustuu kuitenkin eräänlaiseen etäisyyteen, sillä luonto asetetaan ikään kuin itsestä erilliseksi toiminnan taustaksi, kuten edellä esitetty lainaus Katjan haastattelusta osoitti.

Olen tarkastellut tässä luvussa kierrättämistä arkisena mikropoliittisesti rakentuvana vaikuttamistyönä sekä erilaisten kulutuskäytäntöjen merkitystä eettisen itsen rakentamisen tapoina. Mikropolitiikka tarkoittaa tässä ennen kaikkea lajittelutoimintaan liittyvän ympäristönsuojelun rakentumista. Jätteestä rakennetaan samalla kierrätystoiminnassa ontologialtaan mahdollisimman vähän ympäristölle haitallinen objekti, mutta tässä tarkoituksena on ylläpitää myös suhdetta luontoon. Olen tuonut analyysissäni esille konkreettisia toimia, joita

kierrätys vaatii. Päämääräni tässä on ollut tehdä näkyväksi moraalien rakentuminen käytännössä, mutta toisaalta myös usein näkymättömäksi jäävän kotityön merkitys tutkittavilleni eettisen olemisen tavan ja vaikutustyön mikrotason rakentamisessa.

Kierrätystoiminnan moraaliset päämäärät voivat olla myös moninaisia, eikä kierrätyksellä aina tavoitella yksin eettistä olemista suhteessa luontoon. Ympäristönsuojelun lisäksi kierrättämisellä voidaan tavoitella myös taloudellista rationaalisuutta. Taloudellinen rationaalisuus ilmenee sekä haluna rakentaa oma kulutuskäyttäytyminen mahdollisimman suotuisasti oman henkilökohtaisen talouden kannalta, mutta toisaalta osallistujista erityisesti lida nosti myös esille oman toiminnan kansantaloudellisen merkityksen. Tässä mielessä ympäristönsuojelun ja taloudellisen rationaalisuuden eetokset suhteessa jätteeseen risteävät. Eettisen subjektiivisuuden rakentamisen tapoihin vaikuttavat moraalisten päämäärien moninaisuuden lisäksi osaltaan kuitenkin myös muut taloudessa asuvat ihmiset. Kierrätykseen liittyvä työ saattaa esimerkiksi kasautua kotitaloudessa yhdelle henkilölle, jolle kierrättäminen on tärkeää.

Edellisissä luvussa käsittelemieni jätteen käsittelyyn liittyvien vastuun ja ympäristönsuojelun kysymyksien lisäksi jätteen kanssa eläminen pitää sisällään kuitenkin myös hygieniaan liittyviä näkökulmia. Ulossulkeminen ja poisheittäminen ovat osa puhtaanapitoa ja oman itsen sekä asuinympäristön järjestämistä silloin, kun kaikkea ympäröivää materiaalia ei pystytä säilyttämään käytössä.

7. Järjestyksen ja puhtaanapidon etiikka

Käsittelen tässä luvussa puhtaanapidon ja järjestyksen eetosta suhteessa jätteeseen. Jäte on ympäristökysymys ja jätehallinnan näkökulmasta enenevässä määrin taloudellinen hyödyke (Valkonen ym. 2017, 23). Tästä huolimatta kokemus jätteen kanssa elämisestä on yhteydessä myös käsityksiin hygieniasta ja estetiikasta (Douglas 2000; Hawkins 2001, 8). Järjestykseen ja puhtaanapitoon perustuvassa jättesuhteessa eettisen substanssin keskiössä on oman olemisen jatkuvuuden säilyttäminen, johon pyritään vakauttamalla itseä ja omaa ympäristöä. Tällöin toiminnan moraaliseksi päämääräksi muodostuvat puhtauden, järjestyksen ja estetiikan tavoittelu. Tätä päämäärää tavoitellaan jatkuvassa ulossulkemisen ja järjestämisen prosessissa.

Ontologisesti jäte määrittyy ulossulkemisen käytännöissä tarpeettomaksi objektiksi, liaksi tai epäjärjestykseksi.

Materiaan kanssa elämiseen liittyy erottamattomasti tarve tehdä erotteluita sen suhteen, mitä pidämme yhteydessä itseemme ja mitä suljemme ulos. Kuluttamalla tietyllä tavalla viestimme omista arvostuksistamme ja omasta maustamme. Niin sanottua kulutuskulttuuria voidaan tarkastella materiaalisena kulttuurina, jossa kulutusvalinnat ovat keskeinen osa identiteetin rakentamista (Husso 2017, 170). Samalla nykyaikaa leimaava kuluttamisen vapaus on myös vapautta heittää pois ja sulkea ulos asioita, joita emme enää halua omistaa. Rakennamme identiteettiämme erottautumalla materiasta. (Hawkins 2006, 25.) Toisaalta pyrkimyksemme säästäväisyyteen ja vastuulliseen huolenpitoon hankituista tavaroista saattaa vaikuttaa siihen, että emme halua kylmästi hävittää kaikkea tarpeetonta, vaikka se olisikin tiellä.

Haluamme pitää itsemme ja ympäristömme puhtaana hygieenisistä syistä, mutta puhdistautumisella ja järjestämisellä tavoitellaan myös itsen kokonaisuutta ja jatkuvuutta. Materiaalisen kulttuurin tutkija Gavin Lucas on todennut, että vaikka eläisimme tilanteessa, jossa kaikki on mahdollista kierrättää, ihmisillä olisi silti tarve heittää tavaroita roskeen (Lucas 2002, 105). On tärkeää, että meillä on mahdollisuus pitää kotimme siistinä, käydä suihkussa ja rajata ruumiilliset jättemme ulos elämänpiiristämme. Epäonnistumiset ja häiriöt näiden asioiden hoitamisessa tulkitaan kulttuurissamme merkiksi moraalista rappiota. (Hawkins 2006, 53; Douglas 2000, 14.) Aloitan puhtaanapidon ja järjestyksen moraalisuutta koskevan analyysini ylijäämäisten tavaroiden ja kotitalousjätteen ulossulkemisen problematiikan pohtimisella. Lopuksi tarkastelen suhdetta kaikista intiimeimpään, eli ruumiilliseen jätteesen.

7.1 Esineistä luopuminen

Ajalleamme on tyypillistä, että tavaroita hankitaan usein ja omistetaan paljon. Tavaroiden määrä ja moninaisuus kodeissa ovat kasvaneet merkittävästi toisen maailmansodan jälkeen (Tammangi 1999, 25–26). Tavaroiden suuren määrän lisäksi suhdettamme niihin leimaa se, että ne ovat nykyisin helposti korvattavissa (Lehtonen 2015, 83; Strasser 1999; Kinnunen 2017, 20). Esineiden paljouden kanssa eläminen vaatii jatkuvaa työtä, sillä omistetun tavaran suuri määrä tarkoittaa usein myös sitä, että emme voi pitää kaikkea omistamaamme aktiivisesti käytössä ja joudumme

siksi jatkuvasti sijoittelemaan ja järjestämään tavaroitamme (Kinnunen 2017, 18– 19). Aineistossani on havaittavissa kolme erilaista tarpeettomien kulutustavaroiden sivuun siirtämisen prosessia: niiden säilyttäminen kaapin perukoilla, niiden suoraviivainen poisheitto sekä niiden kiertoon laittaminen esimerkiksi sosiaalisen median välityksellä (vrt. Gregson, Metcalfe & Crewe 2007; Kinnunen 2017). Jokainen toimintatapa rakentaa erilaista suhdetta materiaan ja jätteeseen.

Ylijäämäisten tavaroiden poisheitto ei aineistoni perustella ole usein kovin helppoa, sillä haastateltavani tiedostavat jätteen ongelmallisuuden ympäristön kannalta, kuten olen edellä useasti todennut. Toisaalta monesti ei myöskään haluta heittää hukkaan tavaraa, johon ollaan taloudellisesti investoitu. Tavaroilla on myös taloudellisen arvonsa lisäksi muitakin arvoja, kuten esimerkiksi tunnearvo tai esteettinen arvo. Tällöin tavaroiden säilyttämisen moraalisen päämääränä on sekä taloudellinen säästö että vastuunkanto merkityksellisiksi muodostuneista tavaroista. Osallistujista erityisesti Tiina kertoo omistavansa paljon tavaroita, joita hän ei varsinaisesti tarvitse. Seuraavassa lainauksessa Tiina tiivistää osuvasti ylimääräisen tavaran omistamisen ja siitä luopumiseen liittyvän problematiikan.

Tiina: No lähtökohtahan on se, että ihmisen on mukava omistaa kaikkea, että mullakin on kaapissa lukemattomia laitteita ja värkkejä, mitä joskus sitten on aina luullu tarvitsevansa, mutta sitte onki huomannu, että se ei joko toimi halutulla lailla, tai sitte siinä on joku muu syy että miks sitä ei halua. Että jokaisella ihmisellähän on pakko olla esimerkiksi jätelökone (ironiseen sävyyn).

Taru: Aivan (nauraa).

(Tiina 53, haastattelu)

Kulutuskeskeinen yhteiskunta mahdollistaa tilanteet, joissa voimme nopeasti kyllästyä tavaroihin, joita olemme vain hetki sitten halunneet (Lehtonen 1999, 19). Puheenvuorossaan Tiina kertoo humoristiseen sävyyn todennäköisesti monille tutun ylijäämäisen tavaran elämänkaaren: tavara ostetaan, sillä sen ajatellaan olevan tarpeellinen. Laitetta käytetään ensihuumassa ehkä muutaman kerran, kunnes se todetaan toimimattomaksi tai muuten tarpeettomaksi. Tämän jälkeen tavara hautautuu kaappiin ja siellä se siirtyy uusien tavaroiden tieltä yhä syvemmälle ja syvemmälle unohdukseen. Uusien esineiden hankkimisella ei välttämättä niinkään tavoitella itse materiaa, vaan elämyksiä, tunteita ja mahdollisuuksia

(Lehtonen 2015, 11). On mukavaa omistaa jäätelökone, koska se mahdollistaa jäätelön tekemisen. Materiaalisuutensa vuoksi ylimääräiset tavarat ovat kuitenkin myös tiellä. Tiina ei silti halua luopua laitteistaan, vaikka ne täyttäisivätkin hänen kaappinsa. Kaapeista tulee säilytyspaikkoja, joihin tavara laitetaan odottamaan ratkaisua tulevaisuudestaan, koska sen yhä olemassa oleva arvo tiedostetaan (Hetherington 2004, 171).

Tiina osoittaa puheenvuorossaan kriittistä suhtautumista omaan kuluttamiseensa, sillä hän puhuu jäätelökoneen omistamisen pakosta selvästi sarkastiseen sävyyn ja itselleen naureskellen. Lisäksi puheenvuoro tuo ilmi, että tavarasta eroon hankkiutuminen voi olla pitkä prosessi, joka ei tiivisty pelkästään poisheittotilanteeseen. Seuraavassa puheenvuorossa Tiina pohtii jäätelökoneensa tulevaisuutta. Esille tuomastaan kulutusvimmasta huolimatta hän suhtautuu kuitenkin vastuuntuntoisesti omistamiinsa tavaroihin.

Tiina: (...) niin emmä nyt sitä kuitenkaan mihinkään sellaseen, että se poistuu kokonaan keskuudestamme, niin sellaseen en laittais, että mieluummin mä antaisin sen vaikka jollekin, elikkä mun mielestä ne on aika hyviä systeemiä nykyään vaikka jotkut facebookin nämä jotku roskalavat, joihin saa ilmatteeksi antaa tavaroita ja joku ne on aina suurinpiirtein halunnukki, tai sitte pientä korvausta vastaan luovuttaa tavaroita (...)

(Tiina 53, haastattelu)

Tiina puhuu lainauksessa tavaroiden vaihtoon keskittyvistä ryhmistä sosiaalisessa mediassa. Teknologisilla alustoilla tapahtuva vaihto on aikanamme melko yleistä (Eskelinen & Kumpuniemi 2017, 183). Tiina pitää tärkeänä, että hyvää ja toimivaa tavaraa ei piittaamattomasti poisteta keskuudestamme, kun se on mahdollista melko pienellä vaivalla lahjoittaa eteenpäin sosiaalisen median välityksellä. Tällöin eettistä olemista suhteessa omiin ylijäämätavaroihin rakennetaan vastuuntuntoisen huolenpidon myötä. Tiinan tapa pitää huolta tavaroistaan osoittaa, että vaikka hänen edellisessä puheenvuorossaan korostuikin tarve kuluttaa ja omistaa tavaroita, kuluttaminen ja vastuunkanto tavaroista voivat olla yhtäaikaisesti olemassa olevia käytäntöjä. Kulutuksen tarkasteluun yhdistyy usein ajatus piittaamattomasta tuhlaamisesta ja poisheitosta (Evans 2012). O'Brienin mukaan tavarankiertoon laittaminen on kuitenkin nykypäivänä melko yleistä, vaikka usein oletetaan, että ihmiset suhtautuvat piittaamattomasti omistamiinsa tavaroihin (O'Brien 2011, 111–112). Toisin sanoen kulutuskulttuuriin mahdollistama vapaus omistaa tavaroita voi tarkoittaa myös vastuuta tavaroista, ei yksin vapautta heittää niitä pois (vrt.

Kinnunen 2017, 119). Gregson (2007) on esimerkiksi esittänyt, että tavaroista eroon hankkiutuminen (*ridding*) ei aina tarkoita niiden heittämistä roskiin, vaan ne saatetaan vaikkapa lahjoittaa eteenpäin tai myydä kirpputorilla.

Haastatteluissa nousi kuitenkin esille myös Tiinan toiminnasta poikkeavia toimintatapoja suhteessa ylimääräisiin tavarihin. Tiinan puheenvuoron vastuunkannosta poiketen lida kertoi suhtautuvansa mutkattomammin ylimääräisistä tavaroista eroon hankkiutumiseen. Tiinan tavoin lida ei näe yhtä selvästi ongelmaa käyttämättömien tavaroiden poisheittämisessä, vaan hänestä tarpeettomat tavarat voi ihan hyvin heittää pois. lidan puheenvuorossa eettinen työ on valintojen tekemistä sen suhteen, mitä säilytetään ja mitä hävitetään. Tällöin toiminnan tavoitteena on saavuttaa eräänlainen vapaus omistettujen tavaroiden suhteen. Tämänkaltaisten valintojen yhteydessä käytöstä poistuneista kulutustavaroista tulee yksiselitteisesti jätettä, eikä niitä nähdä vastuunkannon kohteina. lida kuitenkin kertoi hänen ja aviomiehensä eroavista näkemyksistä suhteessa ylimääräiseen materiaan. Hänen mukaansa aviomies on aarteiden säilyttäjä, kun hän itse taas heittäisi mielellään pois tavarat, joita ei olla pariin vuoteen käytetty.

lida: No mä heittäisin paljon enemmän pois, mutta Pekka ei anna. Pekka on tommonen aarteitten säilyttäjä ja mä taas heittäisin kaiken mitä ei oo kahteen vuoteen käytetty, niin sen saa mun puolesta heittää, sitä ei enää tarvita mutta Pekka estää mua.

Taru: Aivan, eli että Pekka on sellanen tunnearvoihminen?

lida: Kyllä on (nauraa).

(lida 31, haastattelu)

lida asettaa selvän rajan sille, milloin tavaraa ei enää tarvita. Hänen aviomiehensä taipumus aarteiden säilyttämiseen kuitenkin vaikeuttaa tästä rajasta kiinni pitämistä. lidan puhe aarteista paljastaa, miten hänen ja hänen aviomiehensä toiminnan erot ilmentävät erilaisia subjektivaation tapoja. lidalle tavarain arvo perustuu tässä tapauksessa sen käyttöpotentiaaliin, mutta hänen aviomiehelleen arvo määrittyy vahvemmin jonkinlaisen tunnesiteen välityksellä. Tässä ristiriidassa rakentuu tavaroiden arvon moninaisuus: toisille arvo määrittyy käyttöpotentiaalihin tai taloudellisen merkityksen myötä, mutta toisille myös tunnearvolla on merkitystä. Tämä osoittaa materian arvon moninaisuuden ja henkilökohtaisen sekä tilanteisen

määrittymisen (vrt. Reno 2009). Usein juuri tunnearvo on syy sille, miksi taloudellisesti arvotonta tavaraa ei haluta heittää pois (Hetherington 2004, 166).

Tunnearvoon liittyen myös Jatta kertoi, että hän ei halua heittää kaikkia lastensa vanhoja tavaroita pois, minkä lisäksi hän kertoo säilyttävänsä esimerkiksi kirjeitä. Mahdollisesti jollain tavalla tiettyjen tavaroiden, kuten Pekan aarteiden tai lasten tavaroiden ja omien kirjeiden säilyttäminen voidaan tulkita subjektivaation tapana, jossa tavaroiden säilyttäminen on osa itsen ja oman jatkuvuuden rakentamista. Vanhoista ja pitkään mukana kulkeneista tavaroista tulee osa omaa elämäntarinaa, mutta samalla myös tavaroille muodostuu omia elämäkertoja. Tavaroiden elämäkerrat rakentuvat erilaisissa vaiheissa, joiden läpi ne kulkevat elämänsä aikana (Kopytoff 1986, 66– 67). Tavaroiden säilyttäminen tunnearvosyistä eroaa tämän alaluvun alussa kuvaamastani Tiinan vastuuntuntoisesta tavasta säilyttää ostamiaan turhaksi käyneitä tavaroita kaapin perukoilla. Ero syntyy tunnearvoesineiden narratiivisuudesta, kun kaapin perukoilla lojuva jäätelökone taas halutaan säilyttää lähinnä vastuuntunnon vuoksi, jotta se voitaisiin myöhemmin luovuttaa eteenpäin. Tämä tekee niistä myös ontologisesti erilaisia: tunnearvotavara on osa omaa identiteettiä ja omaa tarinaa, mutta kaapissa loppuratkaisuaan odottava jäätelökone on eräänlaisessa välitilassa ulossulkemisen ja elämänpiirin sisäpuolella olemisen välillä.

Olen eritellyt tässä alaluvussa kolme erilaista subjektivaation tapaa suhteessa ylijäämäisiin kulutustavaroihin: säilyttäminen, poisheitto sekä esineen tunnearvon vaaliminen. Kussakin toimintatavassa toiminnan moraalinen päämäärä on erilainen: poisheitolla tavoitellaan vapautta turhista tavaroista. Säilyttämisellä voidaan tavoitella joko taloudellista säästöä tai vastuullisuutta. Tunnearvon vaalimisella tavoitellaan mahdollisesti jonkinlaista tunnesiteen ja oman jatkuvuuden ylläpitämistä. Käsittelen seuraavaksi kierrätystavaroihin, eli tavallisiin roskiin liittyvää ulossulkemista.

7.2 Kierrätystavarat

Yleensä kierrättäminen vaatii jätteen säilyttämistä kotona, sillä esimerkiksi lasipurkkeja tai metalliastioita on järkevää kerryttää kotiin iso määrä ennen kierrätykseen kuljettamista. Tavaroiden säilyttäminen tarkoittaa yksinkertaisuudessaan kodin tilojen jakamista jätteen kanssa. Kierrätystavaroiden suhteuttaminen esteettisiin ja järjestykseen liittyviin käsityksiin

vaatii usein kodin tilojen suunnittelua. John Dewey (1934) korostaa arjen ja vuorovaikutuksen merkitystä esteettisen kokemuksen synnyssä. Hänen mukaansa estetiikkaa ei tulisi paikantaa pelkästään muusta maailmasta eristettyihin taideteoksiin, vaan sitä tulisi tarkastella jatkuvasti arjessa muotoutuvana kokemuksena (Dewey 1934). Esteettisten kokemusten ei tarvitse sijoittua vain niin sanotusti arjen yläpuolelle kuuluviin yhteyksiin, kuten taiteisiin, vaan myös arjen tilanteet voivat toimia kasvualustana luovuudelle ja estetiikan kokemuksen hakemiselle (Felski 2000, 17). Tarkastelen tässä alaluvussa jätteen järjestämisen (*ordering*) (Hawkins 2001) merkitystä arjen eettisen ja esteettisen kokemuksen muodostumisessa.

Aineistoni perusteella kierrätysmateriaalin kanssa elämisen kokemuksessa olennainen osa vaikuttaisi olevan tunne siitä, että tavara on toivotussa järjestyksessä suhteessa kodin ympäristöön ja itseän. Kierrätysmateriaalien kanssa elämiseen liittyy aina mahdollisuus, että objektit saattavat vaikeuttaa arjen sujumista ja olla tiellä. Seuraava lainaus lidan jätepäiväkirjasta havainnollistaa jätteelle varattujen säilytystilojen merkitystä heidän taloutensa jätehuollon kannalta.

Ke:

Viety autolla n. 0,5 kilometrin päässä oleviin roska-astioihin:

- iso Ikean säkillinen pahvia, huuhdeltu vedellä ja kuivatettu
- 1½ pussia pantillisia pulloja
- hieman vajaa 30l pussi metallia, usein huuhdeltu ja kuivatettu
- pieni pussi lasia
- parikymmentä patteria

Yllä mainittuja on säilytetty isossa arkussa sen täyttymiseen asti jotta kerralla vietäisiin mahdollisimman paljon

(lida 31, jätepäiväkirja)

Lajitteluun liittyvän prosessin toteuttaminen pakottaa jakamaan kodin tilat kierrätystavaroiden kanssa. Kuten edellisestä päiväkirjalainauksesta käy ilmi, jätettä saatetaan säilyttää esimerkiksi kotona olevassa isossa arkussa melko suuriakin määriä. Erityisesti omakotitaloissa tila ja joissain tapauksissa esimerkiksi ulkorakennukset mahdollistavat jätteiden piilottamisen, mikä helpottaa jätteen kanssa elämiseen liittyvien esteettisten ja käytännöllisten ongelmien ratkaisemista.

Jätteen kanssa eläminen vaatii kuitenkin kodin järjestämistä yhtä lailla myös kerrostaloissa. Jotta kodin tilat voidaan jakaa jätteen kanssa esteettisiä ja eettisiä käsityksiä vastaavalla tavalla, täytyy jätteelle muodostaa kodissa tarkat, rajatut paikat. Tilallinen järjestäminen on prosessi, jossa jätteen epäesteettiset ominaisuudet voidaan tehdä näkymättömiksi. Kinnunen (2017) käyttää kodin, kodin asukkaiden, esineiden sekä näiden yhteen kietoutuvien suhteiden kokonaisuudesta termiä ”vyyhti”, joka on antropologi Tim Ingoldin tunnetuksi tekemän käsitteen *meshwork* suomennos. Kodin vyyhdin huoltoon kuuluu hänen mukaansa päivittäinen ulossulkeminen (Kinnunen 2017, 190). Samalla tämä jatkuva prosessi rakentaa vuorovaikutusta tilan ja itsemme välille. Tilan ja ihmisen vuorovaikutuksessa tila ja inhimillinen toiminta sekoittuvat keskenään (Ingold 2010, 11). Seuraavassa lainauksessa kerrostalossa asuva Katja kuvaa jätteen käsittelyn kytkeytymistä kodin tilalliseen järjestymiseen.

Katja: (...) ei se [jäte] vie mun mielestä paljon tilaa, että yleensä tossa lavuaarin alla keittiössä on sekajäte ja metallit ja sitte biojätteelle on oma pieni roskis ja sitte keittiön nurkassa on semmonen pieni nurkkaus, että sinne voidaan kerätä sitte kananmunakennoja ja pahveja ja lasipurkkeja ja panttitölkkejä ja tämmösiä. Ja sitte olohuoneessa pieni laatikko mainoksille ja lehdille, että ei se mun mielestä vie mitenkään liikaa tilaa, mutta toisaalta mä oon myös sitä mieltä, että meidän asunto mahdollistaa sen, että tää on kolmio ja meitä asuu kaks täällä, niin meillä on hyvin tilaa kuitenkin. Että pienessä paikassa se ois sitte selkeempää tai että jätteet veis sitte suurimman osan, että onhan se suhteellista sitte siinä mielessä (...)

(Katja 22, haastattelu)

Katja korostaa, että hänen mielestään jäte ei vie heidän kotonaan paljon tilaa. Hänen kokemuksestaan huolimatta kuvaus kierrätystavaroiden säilyttämisestä osoittaa, että ne ovat merkittävässä roolissa kodin tilan ja kodin sisäisten käytäntöjen sekä järjestysten muotoutumisessa. Katja luettelee tarkat paikat, joissa eri jätejakeita säilytetään, ja säilytystä määrittelevät sosiaalisesti jaetut säännöt. Jätteeseen liittyvät käytännöt ja säännöt jakavat ja jäsentävät kodin tiloja materiaalisesti. Erilaiset järjestämisen kategoriat rakentavat suhtautumista jätteeseen (Hawkins 2001, 7). Toisin sanoen järjestyksen kategorioiden avulla määritellään suhdetta jätteeseen, mutta myös itseän. Jätteen tilallisessa järjestämisessä on kyse myös oman olemisen järjestämisestä, mikä on välttämätöntä oman puhtauteen liittyvän eettisen subjektiivisuuden rakentamisen kannalta: mainoksia ja lehtiä voidaan säilyttää laatikossa olohuoneessa, mutta esimerkiksi biojätteen kohdalla näin tuskin toimittaisiin.

Kierrätystavaroiden järjestämisen moraalisenä päämääränä on itsen säilyttäminen, joka tapahtuu järjestyksen ja tiettyjen esteettisten kriteerien ylläpidon myötä. Tästä esimerkkinä Anna tuo haastattelussa esille, että reilu vuosi sitten tapahtuneen muuton jälkeen hän koki aluksi hankalaksi sen, että eri jätejakeita varten varatut kierrätyspussit pyörivät lattialla ilman selviä paikkoja. Kysyin häneltä haastattelussa, onko omien jätteen käsittelyyn liittyvien tavoitteiden saavuttaminen vaatinut häneltä paljon suunnittelua.

Anna: Kyllä se jotenki siinä alussa muistan, et oli vähä semmosta, että keittiön lattialla tai jossain nurkassa vaan pyöri semmosia, just meidän pahvinkeräys tai paperinkeräyskassit tai jotain, että ku mua häiritsee ainaki tosi paljon jos on semmosia epämääräisiä, että niille ei oo paikkaa ja sit ne pitäs viedä johonki tai tehdä jotaki, niin se häiritsi tosi paljon, mut nyt ne on kyllä paikoillaan.

(Anna 25, haastattelu)

Epämääräiset, nurkissa pyörivät pussit häiritsivät Annaa aluksi muuton jälkeen. Tilanne kuitenkin hänen mukaansa helpotti, kun kierrätyspusseille löytyi paikka jääkaapin ja seinän välistä, eli toisin sanoen ne saatiin pois silmistä. Kierrättäminen vaati aluksi jonkin verran kodin tilojen suunnittelua, ennen kuin se muuttui helpoksi. Kierrätysastiat ja kassit täytyy tehdä tavalla tai toisella osaksi kodin järjestystä, jotta ne voivat muuttua itsestään selväksi osaksi kotia. Douglasin (2000) ajattelun mukaisesti voidaan todeta, että kierrätyspussit häiritsevät, jos ne ovat väärässä paikassa. Tällöin ne tekevät myös näkyväksi kodin sosiaalisen järjestelmän, jonka osaksi ne täytyy soluttaa. Tämän lisäksi epäjärjestys häiritsee omaa olemista. Tämän vuoksi kaikelle on löydettävä oma paikka.

Anna toi haastattelussa myöhemmin esille, että hänen mielestään asuntojen tilat pitäisi jo rakennusvaiheessa suunnitella kierrätystä helpottaviksi. Iida nosti esille hyvin samankaltaisen ajatuksen asuntojen tilallisten ratkaisujen suunnittelusta. Tässä asiassa heidän kokemuksensa kodin tilasta oli melko samankaltainen. Erityisesti keittiöt tulisi heidän mukaansa suunnitella jo rakennusvaiheessa paremmin kierrätyksen vaatimat toimenpiteet huomioiden. Iida kertoi haastattelussa, että häntä häiritsee se, että hän joutuu säilyttämään jatkuvasti pesemisen jäljiltä kuivuvia purkkeja tiskialtaan vieressä. Tämä haittaa häntä hänen omien sanojensa mukaan erityisesti esteettisistä syistä. Hän oli miettinyt melko pitkälle sitä, millainen olisi kierrättämisen kannalta optimaalinen keittiö.

Taru: Niin kyllä, vieks teillä täällä kotona paljo tilaa jos te säilytätte niitä roskia?

Iida: Joo kyllä, meillä on tossa aulassa on tollanen iso valkoinen arkku, niin se on ihan kierrätystavaroille pelkästään. Sitten meillä on tuolla tiskikaapin alla on niinku perusroskiksen lisäksi vielä yks säilytyspaikka pahveille ja tuossa tiskialtailla me kaikki pestään ja kuivataan, että sitä sais olla kyllä enemmänki, että jos mä niinku suunnittelisin meidän keittiön uusiksi, niin tuossa olis semmonen välietappi pieni kierrätyskaappi ja sitten nuille niinku pestyille purkeille olis joku paikka mistä niitä ei näkis. Se olis kuule joku hieno pesukaappi johon sais laittaa lasipurkit ja pahvit oven taakse.

(Iida 31, haastattelu)

Keittiön tilat toimivat vastoin Iidan toiveita ja aikomuksia. Tilat voivat joko tukea, vaikeuttaa tai torjua erilaisia sosiaalisia käytäntöjä (Saarikangas 2001, 62). Tässä tapauksessa kierrätyskäytäntöihin huonosti sopiva keittiön tila koetaan omaa toimintaa vaikeuttavana. Eräs keskeinen kriteeri Iidan puheessa kierrättämistä varten rakennetulle materiaaliselle ympäristölle on se, että se mahdollistaa jätteen – tässä tapauksessa lasipurkkien ja pahvien – sijoittamisen piiloon oven taakse. Jätteen ontologian kannalta edellisten aineistoesimerkit merkitsevät sitä, että jäte rakentuu epäjärjestyksen objektiksi, joka täytyy piilottamalla kesyttää sekä kodin tilojen että myös oman itsen kokonaisuuden ja jatkuvuuden säilyttämiseksi.

Sen lisäksi, että kierrätystavaroiden järjestyksellä kodin sisällä on väliä, merkityksellistä on myös se, missä muodossa ne tulevat ulos kodin tilasta. Järjestämisessä ei ole kyse yksin estetiikasta, vaan myös yksityisyyden suojelusta. Toisin sanoen tämä tarkoittaa sen järjestämistä ja kontrollointia, missä muodossa sallimme muiden näkevän jätteemme. Esimerkiksi Tiina kertoo jätepäiväkirjassaan ”sensuroivansa” osan paperijätteestään ennen kierrätykseen viemistä, osan paperijätteestä hän sen sijaan polttaa tai vie kierrätettäväksi silppurin kautta.

Postin mukana tulleet mainokset sensuroidaan kuistilla, jossa on pyykkikori paperikeräystä varten, lehdet yms. tuodaan keittiön pöydälle jatkotoimenpiteitä varten: yl. lauantaisin lehdet siirretään siivouksen yhteydessä paperikeräyslaatikkoon. Kirje yms posti käsitellään kotitoimistossa, meillä tehdään kirjanpitoja yms. paperihommia.. kirjeet ja virheelliset tulosteet jaetaan toimistossa kahteen pyykkikoriin: suoraa paperikeräykseen vietävät ja ”salaiset” jotka tilanteen mukaan joko poltetaan mökin nuotiossa tai silputaan työpaikan silppurilla.. keräyspaperit ja sanomalehdet viedään paperikeräyspisteeseen n. neljännesvuosittain (...)

(Tiina 53, jätepäiväkirja)

Silppuri ja sensuroidut mainokset vetävät tässä tapauksessa rajan julkisen ja yksityisen välille: objekti siirtyy prosessinomaisesti toistettavien käytäntöjen myötä ontologisesti yksityisestä julkiseen. Eettinen subjektiuus rakentuu tässä yhteydessä yksityisyyden suojelemisen myötä. Yksityisyyden säilyttämisen ja suojelun kannalta on tärkeää mahdollisuus vaikuttaa siihen, mitä tietoja jätteemme paljastaa itsestämme muille. Järjestäminen rakentuu tässä yhteydessä rajanvedoissa sen suhteen, mihin asti jätte voi kulkea ilman sensurointitoimenpiteitä.

Olen tarkastellut tässä alaluvussa jätteen tilallisen järjestämisen (*ordering*) eri aspektien merkitystä eettisen subjektiivisuuden ja jätteen ontologisen rakentumisen kannalta. Tässä keskeiseksi muodostuu kysymykset siitä, miten oman materiaalisen ympäristön järjestämisellä järjestetään myös omaa olemista sekä sosiaalisia käytäntöjä. Tavaroiden oikeaan järjestykseen liittyvien käsitysten lisäksi siisteyden tunteeseen kuuluu olennaisesti se, että lika voidaan pitää erillään itsestä. Tärkeä osa eettisen subjektiivuuden rakentamisesta on esimerkiksi mahdollisuus käydä suihkussa säännöllisin väliajoin. Normaaliksi mielletty hygieniatason ylläpito voidaan mieltää eräänlaisena oman arvokkuuden säilyttämisenä. Oleellista puhtauden ylläpidossa on myös se, että erilaisille toiminnoille on omat rajatut tilansa, kuten esimerkiksi aiemmin mainittu esimerkki biojätteen säilyttämisestä oleskelutilojen ulkopuolella osoitti. Roskat pidetään rajatuissa paikoissa, koska ne ovat mielestämme likaisia ja vessan ovi laitetaan lukkoon, jotta voisimme säilyttää totutun intimitietin tason. Tarkastelen seuraavaksi liian kanssa elämiseen liittyvää eettistä subjektivaatiota.

7.3 Lika

Jätte voi aiheuttaa kodin tilan ja esteettisten käsitysten sekoittamisen lisäksi niin sanotusti myös ruumiillisen olemisen sekoittumista. Tarkoitan tällä jätteeseen liittyviä reaktioita, kuten kuvotusta, kauhua ja vastenmielisyyttä. Tässä yhteydessä korostuu puhtaana pysyminen toiminnan moraalisenä päämääränä. Kristeva (1982) käyttää abjektin käsitettä sellaisista entiteeteistä, jota ei epämääräisyytensä vuoksi voi kutsua objektiksi tai subjektiksi. Abjekti on jotain, joka aiheuttaa kauhua ja inhoa, sillä se uhkaa totuttuja järjestyksiä ja positioita ja tämän myötä myös itseämme ja jatkuvuuttamme. Haluamme erottautua abjektista vakiinnuttaaksemme oman olemisemme ja subjektiivuuden. Abjektin synnyttämää torjuntareaktiota kutsutaan abjektioksi. (Kristeva 1982, 4–5.) Haiseva, muotonsa menettänyt ja

mätänevä jäte sekä siihen liittyvät reaktiot ovat osuva esimerkki abjektiosta. Mätänemisprosessissa olevan jätteen ontologia on epämääräinen ja jopa uhkaava.

Jatta kertoi haastattelussa, kuinka hänen lapsensa eivät ole olleet kovin halukkaita tyhjentämään biojäteastiaa heidän pihassaan sijaitsevaan kompostiin. Tämän vuoksi hänen on täytynyt aikaisemmin määrätä joku lapsista tyhjentämään biojäteastia. Lapsia ällöttää biojäteastia erityisesti siksi, että se haisee ja biojättesangon pohjalle kertyy ruskeaa likaa, joka täytyy pestä pois.

Jatta: No kyllähän se tos kohtaa ku se tuos on ja tohon täyttyy, niin kyllähän se lasten mielestä vähän, lähinnä siinä kohtaa, ku sen kaataa niin se saattaa sieltä alta haista. Ja sitte ku mä laitan nykyään, mulla aikasemmin oli sanomalehti vaan siellä pohjalla, mutta mä nykyään laitan (...) ihan tavalliseen muovipussiin ja (...) ihan lähinnä sen takia, että se on lapsille mukavampi. Ku niitä ällötti tosi lujaa ku sinne pohjaan jäi semmosta mömmää, joka niitten mielestä haisi. Ja sit sen joutu joka kerta pesemään, eikä ne ois halunnu sitä pestä, koska kyllähän se tottakai se haisi pahalta ei sitä käy kieltäminen. (...)

(Jatta 36, haastattelu)

Jatan mukaan heidän biojäteastiansa on niin iso, että sen täyttymiseen kuluvaan pitkään ajan vuoksi astia alkaa haista. Biojäteastian likaisuuteen liittyvä pelko ja kuvotus voidaan tulkita tavalla tai toisella peloksi itsen likaantumisen, eli haluksi pitää abjektiksi määrittyvä aine erossa itsestä. Eettisen subjektuuden rakentaminen suhteessa abjektiin on tässä tulkinnassa mahdollista vain abjektion, eli abjektin torjumisen, myötä. Muovipussiin kerääminen helpottaa epämääräisen jätteen käsittelyä, sillä kuvottavan aineen kanssa ei tarvitse olla yhtä intensiivisesti tekemisissä. Jätteestä irtoavan nesteen peseminen aiheuttaa kuvotusta, koska se on epämääräistä biojäteastiassa syntyvää nestettä. Biojäteastian tyhjentämiseen liittyvä liian pelko ja halu pitää se erillään itsestä eivät ole erotettavissa moraalista. Douglasin mukaan hygieniakäsitykset pohjaavat sekä pelkoon tartunnasta, mutta myös ennen kaikkea pelkoon moraalista likaantumisen (Douglas 2000). Abjektioon liittyvä itsen säilyttäminen on eettisen subjektivaation tapa suhteessa jätteeseen, joka määrittyy ontologialtaan liaksi.

Kokemus kuvottavuudesta syntyy usein myös suhteessa ruumiilliseen jätteeseen. 2-vuotiaan lapsen äiti lida kertoo käyttäneensä kestovaippoja kuusi ensimmäistä kuukautta lapsensa syntymän jälkeen. Kestovaipat on valmistettu lidan mukaan suureksi osaksi heidän omista

ylijäämäteksteileistään. Kestovaippon käyttöön tarkoituksena on ollut ennen kaikkea vähentää vaipoista syntyvää jätemäärää. Samalla kestovaippon käyttö on myös pakottanut koko perheen elämään ja jakamaan kodin tiloja lapsen likaisten kestovaippon kanssa toisella tavalla, kuin kertakäyttöisiä vaippoja käytettäessä. Tämä johtuu siitä, että kertakäyttöiset vaipat saadaan välittömästi piiloon roskakoriin, mutta kestovaippoja täytyy kerryttää pesukoneellinen, sitten pestä ja kuivattaa. Iida kertoi haastattelussa paljon siitä, miten työlääksi kestovaippon käyttö muuttuu lapsen kasvaessa. Seuraavassa aineistokatkelmassa Iida kertoo siitä, kuinka he lopulta päättivät lopettaa kestovaippon käyttöön.

Iida: Joo, siinä vaiheessa kun lapsi alkaa liikkumaan, niin se on aina niissä likaisissa vaipoissa (nauraa). Se oli ällöttävää, kun ne pitää vähän niinku kuivattaa sen aikaa kun niitä pitää kerryttää se koneellinen niitä vaippoja. Niitähän täytyy olla kauhea arsenaali ja mulla on edelleen tuolla kaapillinen kestovaippoja, niin aina kerryttää sitten sitä pissavaippaa yhden koneellisen verran, niin niitä täytyy kuivattaa. Se on vähän ällöttävää, jossakin roikkuu aina pissavaippoja kuivumassa tai sitten toiset laittaa ne vesiastiaan, mut mun mielestä semmonen pissavesi tuolla on vielä ällöttävämpää kun se, että ne kuivahtaa ja ehkä lopettaa haisemasta. Niin siinä vaiheessa kun lapsi alkaa pissaamaan enemmän ja enemmän kun kasvaa, niin niitä riittää ja lisäksi hän on siellä kuivuvissa vaipoissa aivan mielenkielinen näpräämässä niitä.

Taru: Aivan.

Iida: Niin niin se kaatui semmoseen ällöttävyyteen ja ongelmatilanteisiin hygienian kanssa ja tilan puute siinäkin.

(Iida 31, haastattelu)

Iida koki kestovaipat lapsen kasvaessa epähygieenisiksi, tilaa vieviksi ja kuvottaviksi. Kestovaippon käyttö vaatii jatkuvan pesemisen ja likaantumisen prosessin toistoa. Siinä objekti kulkee jatkuvasti eräänlaisen kielletyn ontologisen statuksen ja käyttökelpoisen vaipan välillä. Iidan kuvaus kuivuvien pissavaippon ällöttävyydestä, kuten Jatan lasten kokemus biojäteastian tyhjentämisestä, kertoo paljon jätteeseen liittyvien reaktioiden ruumiillisuudesta. Tätä ruumiillisuutta havainnollistaa affektin käsite, joka viittaa ruumiilliseen olemiseen jatkuvana prosessina. Tässä prosessissa ruumis voi sekä tuottaa affekteja että olla affektien kohteena. (Blackman & Venn 2010, 9.) Affekti voi ilmetä esimerkiksi tunteina ja muutoksina ruumiillisessa tilassa (em. 17). Lika ja ruumiillinen jäte aiheuttavat muutoksia ruumiillisessa olemisessä kuvotuksen tunteen myötä: jätteen kanssa oleminen ja tilan jakaminen sen kanssa tuottaa

erilaisia tunteita ja fyysisiä tuntemuksia. Näitä tuntemuksia tai affekteja ei kuitenkaan lainauksen perusteella haluta hyväksyä osaksi jätteen kanssa elämistä, vaan jäte sen sijaan aiheuttaa abjektion ja kieltämisreaktion (Kristeva 1982, 4–5).

Pissavaipat vievät fyysisesti tilaa, näkyvät ja haisevat. Mielikuva kodin tilat täyttävistä kuivuvista pissavaipoista on puistattava, samoin ajatus niitä näpräävästä taaperosta. Tämä mielikuva kertoo paljon kulttuuristamme: olemme tottuneet siihen, että ruumiimme tuottama jäte katoaa välittömästi näkyvistämme. Pieni lapsi ei osaa vielä tehdä tarpeitaan vessanpönttöön, joka toimittaa ne välittömästi viemäriverkoston syövereihin. Siksi kertakäyttöisyys on vaippojen kohdalla ratkaisu, joka helpottaa ontologialtaan kielletystä ruumiillisesta jätteestä erottautumisessa. Sen sijaan kodissa kuivuvat pissavaipat rikkovat käsitystämme ulosteeseen liittyvästä intiimiydestä. Kenenkään muun ei kuulu nähdä ruumiillista jätettämme. Tämä liittyy käsityksemme intiimiydestä, mutta sillä on myös eettinen ja poliittinen merkitys. Uloste on kuvottavaa ja moraalisesti epäilyttävää, sillä emme ole tottuneet nyky-yhteiskunnassa elämään sen kanssa. (Hawkins 2006, 57.)

Pissavaippoja kaiveleva lapsi ei herätä kauhua pelkästään tartunnallisuuden tai bakteerien leviämisen vuoksi. Epähygieenisuus synnyttää tässä tapauksessa myös moraalisen kategorian, joka on yhteydessä käsityksemme oikeasta ja väärästä (Douglas 2000; Hawkins 2006, 49). Likaisuus voidaan siis tulkita moraaliseksi rappioksi. Lian ulossulkemisen tarpeen moraalisuus käy ilmi osuvasti jätehuollon infrastruktuurin kehityksen ja yleistymisen historiallisesta analyysistä. Martin O'Brien (2011) on nostanut esille, että 1800-luvun Iso-Britannian kaupungeissa lika -ja saasteongelman ratkaisemiseen tähtäävien poliittisten ohjelmien taustalla oli ennen kaikkea pyrkimys edesauttaa taloutta ehkäisemällä kulkutautiepidemioita ja moraalittomuutta köyhän väestönosan keskuudessa (O'Brien 2011, 18–20). Lika ja ulosteet ovat terveysriski, mutta niiden keskellä eläminen herättää myös moraalista paheksuntaa, joka johtaa eettisen subjektiuden kapenemiseen. Tämä näkyy nykyaikana tarpeessamme pitää ruumiillinen jäte visusti sille rajatuissa tiloissa. Kehoomme kuuluvat ja sen ulkopuolelle päätyvät asiat täytyy ottaa hallintaan, jotta voimme elää normien mukaista elämää. Iidan esimerkissä kyse ei ole pelkästään lian ulos rajaamisesta, vaan myös vanhemman moraalisesta velvollisuudesta valvoa lapsensa toimintaa, terveyttä ja puhtautta.

Olen käsitellyt tässä luvussa sitä, miten puhtaanapidon ja järjestyksen eetos ilmenee eettisen subjektivaation tavoissa, ja miten ulossulkemisen myötä tapahtuvat jätteen hallitsemisen tavat rakentavat suhdetta sekä materiaaliseen ympäristöömme että itseemme. Ulossulkemisessa keskeiseksi nousi ennen kaikkea ylimääräisten kulutustavaroiden, kierrätystavaroiden ja liian suhde kodin tilaan sekä itseen. Näissä prosesseissa jäte määrittyy ontologialtaan ennen kaikkea epäjärjestyksen objektiksi. Kulutustavaroiden kohdalla tarpeettomista tavaroista saattoi tulla myös esimerkiksi vastuunkannon kohde. Kuten luvun alussa totesin, tarkastelunäkökulmani jätteen järjestämiseen on ollut, miten jätteen hallinnointi kodin piirissä on osa itsen säilyttämistä ja järjestämistä tiettyjen eettisten ja esteettisten kriteerien mukaisesti. Materia kiertää ja kulkee erilaisten ontologisten statuksien läpi kodin piirissä erilaisissa käytännöissä.

Olen käsitellyt tähänastisessa analyysissäni jätettä sellaisista näkökulmista, joissa se määrittyy ennen kaikkea hallitsemisen kohteeksi. Näkökulmani jätteen hallinnallisuuteen ovat olleet jätteen lajitteluun liittyvien sääntöjen noudattamisen yhteydessä rakentuva moraalinen hallinta (luku 5), ympäristösuhteen ja ympäristönsuojelun rakentamiseen liittyvä jätteen haittojen hallinta (luku 6) sekä puhtaanapitoon ja järjestykseen perustuva jätteen arkinen hallinnointi (luku 7). Seuraavassa luvussa kysyn, onko suhde jätteeseen mahdollinen ilman hallintaa ja moraalisia velvoitteita.

8. Jätehallinnasta vastavuoroisuuteen

Jätteen kanssa toimimiseen kytkeytyvät moraaliset normit, kuten lajittelun säännöt ja puhtauteen liittyvät kriteerit, ovat tähänastisessa analyysissäni olleet enemmän tai vähemmän määrittävissä roolissa jätesuhteiden muodostumisessa. Tämä nousi esille esimerkiksi luvussa 5, jossa jätepäiväkirjojen yhteydessä esitetty kysymys päiväkirjan vaikutuksesta jätesuhteeseen tulkittiin poikkeukseksi kysymykseksi siitä, kuinka kiitettävästi lajittelun sääntöjä seurataan. Samoin esimerkiksi kaikissa aiemmissa luvuissa usein esille nouseva syyllisyyden tai turhautumisen tunne kuluttamisesta, epäjärjestyksestä ja lajittelun laiminlyömisestä tuo esille, miten jätteeseen liittyvät moraaliset normit ja niihin kytkeytyvä pyrkimys oman toiminnan ja jätteen hallintaan luovat tietyt raamit jätesuhteen muodostamiselle. Hawkinsin (2001; 2006) mukaan ympäristöystävällinen jätesuhde vaatisi kuitenkin kokonaan erilaista suhtautumista

tavaroihin ja jätteeseen. Hän esittää, ettei tasapainoinen luontosuhde voi perustua syyllisyyden- ja ylemmydentuntoiselle hallitsemiselle (Hawkins 2001; 2006). Tässä luvussa kysyn, onko hallinnalle mahdollista muodostaa vaihtoehtoja.

Avaan hallinnalle ja moraal sääntöjen seuraamiselle vaihtoehtoista jäte-etiikkaa Hawkinsin (2006) käsitteellä tulemisen politiikka, joka mahdollistuu vastavuoroisessa jättesuhteessa. Vastavuoroinen jättesuhde perustuu olemisen tapaan, jossa jätteen kanssa elämiseen liittyvät erilaiset affektit saavat tilaa. Näihin affekteihin paikantuu tulemisen politiikka: esimerkiksi kompostoinnin yhteydessä näemme jätteen muuntumisen ja hajoamisen, mikä herättää meissä erilaisia ruumiillisia tuntemuksia ja tunteita. (Hawkins 2006, 37–38.) Deleuzen etiikassa affekteilla tarkoitetaan ennen kaikkea muutoksia ja transformaatioita ruumiillisessa olemisessä erilaisissa kohtaamisissa (ks. Colman 2010, 11). Hawkinsin käsitys tulemisen politiikasta perustuu Deleuzen (1999) ajatukseen eettisestä olemisesta ilman sitoutumista sääntökeskeiseen moraaliiin. Tässä mielessä Deleuze erottaa etiikan moraalista, sillä hänen mukaansa moraal sääntöjen seuraaminen kytkeytyy hallintaan. Hallinnassa on kyse alistamisesta (*subjection*) sen sijaan, että se mahdollistaisi subjektiuden (*subjectivity*) muodostamisen. (Deleuze 1999, 85–86.) Etiikka on Deleuzen ajattelussa yhteydessä tulemisen käsitteeseen, joka viittaa suhteiden ja olemisen tapojen moninaisuuteen (ks. Marks 2010, 87–88).

Tarkoitan analyysissäni tulemisen politiikalla ja vastavuoroisuudella syyllisyydentuntoiselle sääntöjen seuraamiselle vaihtoehtoista toimintaa. Tulemisen politiikka rakentuu käytännöissä, joissa toiminta ei tapahdu moraalisen pakon tai velvollisuuksien sanelemana. Tässä on kyse hallintaa vastustavista mikropoliittisista käytännöistä, jotka muodostavat vaihtoehtoisia eettisen subjektiuden rakentamisen tapoja. Tulemisen politiikka suhteessa jätteeseen tarkoittaa, että hyväksymme elämämme välttämättömän yhteyden siihen sen sijaan, että keskitymme sen piilottamiseen ja hallitsemiseen. (Hawkins 2001, 16–21.) Tarkastelen seuraavaksi, miten eettinen oleminen suhteessa jätteeseen voi rakentua myös positiivisessa mielessä iloa tuottavan toiminnan myötä. Gjerris ja Gaiani (2013) ehdottavat ruokahävikin etiikkaa käsittelevässä artikkelissaan yhdeksi ruokahävikin synnyn ehkäisystrategiaksi iloon, arvostukseen ja luontosuhteen juhlimiseen perustuvia toimintatapoja (Gjerris & Gaiani 2013, 19). Pyrin analyysini

avulla nostamaan esille, miten vastavuoroinen suhde jätteeseen rakentaa sääntökeskeisestä moraalista poiketen myös vastavuoroista suhdetta luontoon.

8.1 Luovuus ja tekemisen taito

Aineistossani yksi keskeinen esiin nouseva kierrätyksen sääntöjen seuraamiselle vaihtoehtoinen tapa ratkaista tarpeettomaksi käyneen materiaalin ongelma on luoda siitä itse jotain uutta. Tällöin toiminnan päämääränä on sekä materiaalin uudelleenkäyttö että oman luovuuden toteuttaminen ja taitojen käyttö. Monet osallistujista uusiokäyttivät askartelu- ja käsityötarkoituksiin vanhoja vaatteitaan ja muita tekstiilejä. Iida kertoo esimerkiksi tehneensä itse lapselleen Eetulle kestovaippoja vanhoista pyyhkeistä. Tämän lisäksi Iida kertoo, että Eetulla on paljon leluja, jotka on tehty vanhoista villasukista. Iida on jossain vaiheessa myös tehnyt itselleen uusia vaatteita vanhoista vaatteistaan. Kysyin Iidalta haastattelussa, onko omaehtoisen uudelleenkäytön taustalla ollut enemmän tarve päästä ylijäämätekstiileistä eroon, vai jokin muu syy.

Iida: No kumpaakin, ehkä enemmän se harrastetoiminta, on tullu idea ja se on sitte toteutettu niistä kierrätetyistä.

(Iida 31, haastattelu)

Vanhat ja tarpeettomat tekstiilit mahdollistavat luovuuden toteuttamisen, ja samalla käsityöt vastaavat käytännön tarpeisiin. Tällöin vanha materiaali ei ole itsessään käyttökelpoista tai arvostettavaa, mutta siitä voidaan vielä tehdä jotain hyödyllistä tai itseä ilahduttavaa. Tässä mielessä materiaalien omaehtoinen uusiikäyttö on avautumista materiaalille, sen mahdollisuuksien tunnistamista ja uudenlaisen suhteen luomista siihen. Materiaalien uusiokäyttäminen käsitöihin tuottaa sekä iloa, mutta sen tavoitteena on myös ekologinen kestävyys. Askartelusta ja käsitöistä puhuttaessa ei korostu syyllisyys ylijäämän tuottamisesta, vaan keksimisen ja uuden luomisen ilo. Tällainen jätteen kanssa toimiminen tuottaa esteettisen kokemuksen, jota voidaan kutsua Hawkinsin käsittein tulemisen politiikaksi. Tulemisen politiikka on tässä tapauksessa mikropoliitikkaa, jossa kieltäydytään syyllisyydentuntoisesta jätteen hallitsemisesta ja luodaan samalla luovuuden toteuttamisen myötä kestäviä tapoja olla oman ylijäämän kanssa. Syyllisyyden ja hallitsemisen vastustaminen ei välttämättä ole mitenkään tietoisista, mutta se mahdollistaa silti vaihtoehtoisen eettisen suhteen rakentamisen jätteeseen.

lidan kuvaaman tekstiilien uusiokäytön lisäksi esimerkiksi Tiina askartelee paljon erilaisista pakkausmateriaaleista. Hän säilyttää omaan käyttöönsä paljon sellaista, mikä yleensä heitetään suoraan roskiin. Myös hänen työkaverinsa kuljettavat hänelle esimerkiksi vanhoja kahvipakettejaan, sillä he tietävät Tiinan käyttävän niitä askartelutöihin. Seuraavassa jätepäiväkirjalainauksessa Tiina kuvaa toimintaansa ylijäämämateriaalien kanssa.

Lauantai:
(...)

-siivosin huonekasveja ja hajotin lahjaksi saamani kynttiläasetelman osiin: jäi 4 kpl polttamattomia kynttilöitä jotka olivat turmeltuneet asetelmassa ja ajattelin käyttää ne syytyruusuja tehdessäni, lisäksi pelastin asetelmasta pienen Pitsilehden taimen jonka istutin vanhaan muoviruukkuun, multaan jonka sain asetelmaruukusta. Asetelmaruukun käytin suojaruukkuna toiselle kasville.

(Tiina 53, jätepäiväkirja)

Tiina keksii päiväkirjansa perusteella melko mutkattomasti ja spontaanisti uusia ja erilaisia käyttötarkoituksia rikki menneelle kynttiläasetelmalle. Tiina hyödyntää päiväkirjamerkintänsä perusteella kaiken rikkinäisestä kynttiläasetelmasta jäljelle jääneen: pitsilehden taimen, mullan, turmeltuneet kynttilät sekä asetelmaruukun. Tiettyjä materiaaleja saatetaan spontaanien ideoiden ohella kuitenkin kerätä myös varta vasten jotain yksittäistä projektia varten. Haastattelussa Anna kertoo keränneensä avopuolionsa Niinan kanssa jokin aika sitten muovipusseja, joita yhteen ompelemalla luotiin kuvaustausta Niinan valokuvausprojektia varten. Kysyin Annalta, millä tavalla materiaalin uusiokäyttö omassa projektissa eroaa kokemuksena siitä, että sen kuljettaisi kierrätysastiaan. Annan vastaus kysymykseeni kuvastaa hyvin lähes kaikista haastatteluista välittynyttä ajatusta siitä, millaisia tunteita jätteen omaehtoinen uusiokäyttö herättää.

Anna: Kyl siinä jotenki tulee semmonen, emmä oikein osaa sanoa joku semmonen tunne, semmonen joku onnistuminen, että mä oon käyttäny tätä tähänkin.

Taru: Aivan, onks se jotenki et saa niinku enemmän irti siitä?

Anna: Joo kyllä.

Taru: Joo.

Anna: Ja semmonen, että keksii asioita.

(Anna 25, haastattelu)

Jätteen omaehtoinen uusiokäyttö on Annan kuvauksen mukaan oman luovuuden toteuttamista sekä asioiden keksimistä ja kokeilua sen suhteen, mihin kaikkeen alkuperäisen käyttötarkoituksensa menettäneestä esineestä on. Toisin sanoen kyse esineen potentian tunnistamisesta. Iidan, Tiinan ja Annan edellä kuvaamat toimintatavat rakentavat hallitsemiselle vaihtoehtoisia eettisiä materiasuhteita, jossa tilaa jää oman luovuuden ja kekseliäisyyden toteuttamiseen. Omaehtoinen uusiokäyttö on tavaroiden pelastamista ja säilyttämistä oman elämänpiirin sisäpuolella, mutta myös vaihtoehto jätteeseen liittyvälle syyllisyydelle. Luovien projektien myötä jäte voi muuttua arvokkaaksi ja tavoittelemisen arvoiseksi (vrt. Reno 2009).

Oman ylijäämän luova hyödyntäminen vaatii kuitenkin myös monenlaista tietoa ja taitoa (vrt. Aschemann-Witzel ym. 2015). Käytännössä tällainen tietotaito tarkoittaa tietämystä siitä, miten erilaisia ylijäämämateriaaleja voidaan hyödyntää käsitöissä ja askartelussa. Tämä näkyy erilaisten taitojen ja tietojen merkityksessä tutkittavieni kuvaamissa materiaalien hyödyntämistavoissa: Tiinan kuvaama turmeltuneiden kynttilöiden hyödyntäminen syttyruusujen teossa, Iidan aiemmin esille tuoma kierrätysmateriaalien hyödyntäminen käsitöiden tekemisessä sekä Annan kertomus muovipussien läpi kuvaamisesta vaatii osaamista ja materiaalien erilaisten käyttöyhteyksien ymmärtämistä (Vrt. Lehtonen 2015). Luova ylijäämämateriaalien käyttö omiin projekteihin vaatii erityistä tietotaitoa, jonka kerryttämiseen täytyy nähdä vaivaa.

Tiedon lisäksi täytyy hallita myös taito tehdä käsitöitä tai askarrella. Taitojen hyödyntäminen ja luovuuden käyttö antavat mahdollisesta vaivalloisuudestaan huolimatta onnistumisen kokemuksia, kuten Annan kuvaus kierrätysmateriaalien omaehtoisen uusiokäytön herättämästä onnistumisen tunteesta osoittaa. Erilaisten taitojen kehittäminen antaa moninaisia mahdollisuuksia eettisen subjektiivisuuden rakentamiseen. Materiaalien käyttöön liittyvän osaamisen kartuttaminen ja hyödyntäminen voi olla yksi mahdollisuus tulemisen politiikkaan perustuvan ilosta kumpuavan jätesuhteen rakentamiselle. Tulemisen politiikkaan liittyvä suhteiden moninaisuus ilmenee esimerkiksi Annan ja hänen avopuolisensa valokuvausprojektissa siten, että yhteinen muovijätteen keräämisprojekti yhdistää heitä. Lisäksi

muovipusseista tulee kekseliäisyyden toteuttamisen myötä osa valkokuvausprojektin kokoonpanoa sen sijaan, että ne nähtäisiin esimerkiksi vain haitallisena muovijätteenä.

8.2 Jätteen uusi elämä

Yksi aineistossani esille nouseva vastavuoroinen tapa suhtautua jätteeseen on huomion kohdistaminen siihen, mihin jäte tarkalleen ottaen päättyy sen jälkeen, kun siitä ollaan luovuttu. Tällöin vastuu jätteen elämänkaaresta ei pääty kierrätysastialle, eikä huomio kohdistu yksin kierrätyksen sääntöjen noudattamisen tarkkuuteen. Jatta kertoo haastattelussa tekevänsä tarkoituksellisesti valintoja sen suhteen, mihin hän toimittaa kierrätystavaransa. Hän nostaa tälle keskeisimmäksi syyksi sen, että hän ei usko kierrätyksen toteutumiseen kaikissa tapauksissa. Hän ei esimerkiksi luota kaikkiin vaatekeräyksiin, sillä hänen mukaansa vaatteiden toimittamisessa on ollut epäselvyyksiä. Jatta kuitenkin kertoo luottavansa eniten järjestöjen keräyksiin ja siitä syystä hän toimittaa vanhat vaatteensa sinne. Tämän lisäksi Jatta kertoi kierrättävänsä biojätteet mieluiten kompostoimalla ne itse. Tämä on hänelle tärkeää, sillä näin hän voi olla varma jätteen lopullisesta kohtalosta. Kysyin Jatalta haastattelussa, miten kompostointi eroaa kokemuksena jätehuoltoyhtiön biojäteastian käyttämisestä.

Jatta: Eroaa sillä tavalla, et mä ainaki, ku mä en oo ihan varma että mihinkä se joutuu se biojäte sieltä kerrostalon kompostorista. Ehkä sillai ku niin, että ku näin sille tuloo ainaki varmasti se uudelleenkäyttö.

Taru: Aivan, että ite tietää mihin se menee?

Jatta: Nii, ainaki alkuun niin musta tuntu et ne vaan en tiä et miten se tällä hetkellä on, mut sillon alkuun ainaki tuntu, et ne vaan lykkäs kaikki samaan paikkaan.

(Jatta 36, haastattelu)

Keskustelua biojätteen keräykseen liittyen on laajemmin herättänyt esimerkiksi kierrätyskäytäntöjen sekavuus ja se, että kaikilla alueilla biojätettä ei kerätä ollenkaan.⁹ Tämä on saattanut aiheuttaa epäluottamusta jätehuollon toimintaa kohtaan. Jatan puheessa jätehuoltoyhtiö näyttäytyy jossain määrin epäluotettavana toimijana, jonka vastuullisuudesta ei aina ole varmuutta. Tämän vuoksi hän on päättänyt ottaa ohjat omiin käsiinsä asian suhteen. Jatan toiminnassa jäte muodostuu hoivan ja välittämisen kohteeksi: sitä ei anneta kenen tahansa

⁹ ks. esim. Yle kuningaskuluttaja 26.1.2016. Biojätettä kerätään eri puolilla Suomea miten sattuu.

käsiin ja sen elämän jatkosta ollaan kiinnostuneita. Kinnusen (2017, 8) mukaan jätteen tunnistaminen hoivan aiheeksi tulisi nostaa eettisen materiasuhteen keskiöön. Tällöin materian kanssa elämisen tavoilla on väliä, mutta väliä on myös sillä, miten aine jatkaa kulkuaan (em. 8). Jätteen tunnistaminen hoivan aiheeksi rakentaa vastavuoroista materiasuhdetta, sillä siinä välitetään jätteestä ja ollaan kiinnostuneita siitä, mitä sille tarkalleen ottaen tapahtuu sen sijaan, että kiinnostus kohdistuisi yksin sääntöjen seuraamisen arviointiin.

Kompostointi myös mahdollistaa jätteen *kanssa* elämisen toisella tavalla, kuin jätteen kuljettaminen pois omasta elämänpiiristä. Tällöin aineen kiertokulkua havainnoidaan hyvin konkreettisella tavalla, ja kompostoinnin yhteydessä syntyvä multa tuottaa uutta elämää. Jatta kertoo omistavansa kaksi kompostia ja hänen kokemuksensa mukaan kompostointi on helppoa ja vaivatonta. Lisäksi kompostista saa kätevästi ravinteikasta multaa sekä sisäkasveille että kasvimaan hyötykasveille. Hän kertoo kompostin toiminnasta seuraavassa lainauksessa.

Jatta: Ei se kyllä toimii niin hyvin ittellänsä, et välissä mä sitä sekottelen ja sit talvisin mä laitan vähä vähemmän, mut siis siellä on semmosta hakepurua ja sit turvetta. Mä oon tehny ite sen seoksen, niin sitä mä laitan sinne joukkoon. Mut se kyllä se on kyllä erittäin helppohoitonon, ei tarvi kyllä mitään erityisiä taitoja, eikä vaadi vaivaa eikä haise. No onhan siellä niitä pieneliöitä, mutta niitä nyt kuuluuki siellä olla jonkun verran. Ja kesällä toki saattaa jotain kärpäsiä siinä vähän pörrätä. Niinku joku sanoo, että mitä ku ne on tossa ihan lähellä, ku tosta pääsee ihan nopeesti kodinhoituhuoneen kautta tyhjäämään ton biojäteroskiksen, nii ei oo mitään hajuhaittoja tullu ja mulla on tarkka hajuaisti (nauraa) (...)

(Jatta 36, haastattelu)

Biojätteen hajoamisprosessi vaatii kompostin hoitoa hakepuruseoksen avulla, vaikka se Jatan mukaan toimiikin melko hyvin itsellään. Koska hänen kompostinsa täyttyvät usein ennen kuin niissä oleva aines on muuttunut täysin mullaksi, Jatta kertoo tehneensä puisista lavoista erillisen paikan, johon hän voi viedä mullan maatumaan. Kompostointi on siis prosessina melko erilainen, kuin jätteen jättäminen jätehuoltoyritysten hoidettavaksi: se vaatii jätteen hoivaamista ja käsittelyä. Kompostin vaatiman hoidon lisäksi kompostointi tarkoittaa käytännössä oman ylijäämän hajoamisprosessin seuraamista läheltä ja sen hyväksymistä osaksi omaa elämänpiiriä.

Jatta kertoo käyttäneensä kompostin multaa esimerkiksi huonekasvien kasvattamiseen. Jäte tuottaa näin uutta elämää ja energiaa kasvien kasvualustana. Jäte ei siis ole kuollutta materiaa,

vaan kuoltuaankin materiaalit voivat välittää energiaa uusille elämänmuodoille. Toisin sanoen ne sisältävät vitaalisuutta, eli luovaa ja elämää tuottavaa energiaa (Bergson 2001, 247–248). Jätteeseen varastoitunut energia kanavoituu kasveille, jotka ovat eläviä organismeja. Tässä mielessä vastavuoroinen suhde jätteeseen voi tarkoittaa uutta elämää uusille elämänmuodoille. Myös hoivaamisen kohteena oleva komposti näyttäytyy Jatan puheessa lähes itsenäisenä elämänmuotona, joka vastaa ylijäämän hajoamisesta. Kompostissa on pieneliöitä, mutta ne eivät haittaa, sillä niiden kuuluukin olla siellä. Kompostin kanssa eläminen vaatii tilan jakamista sekä jätteen että muiden elämänmuotojen kanssa, sillä pieneliöt ovat keskeisessä roolissa kompostin toiminnassa, mutta samalla kompostoinnin yhteydessä rakentuva kiertokulku mahdollistaa myös uusien elämänmuotojen synnyn.

Jatan lisäksi kompostoinnista haastattelussa puhui Tiina. Hän haaveilee hankkivansa lämpökompostorin, kunhan saa asuinkumppaninsa suostuteltua sen hankkimiseen. Hän haluaisi kokeilla, miten se vaikuttaisi heidän taloudenpitoonsa. Kysyin Tiinalta haastattelussa, onko hänellä jotain ajatusta siitä, mikä vaikutus kompostilla voisi olla.

Tiina: No lähinnä se, että mua ei ota niinkään sydämestä se, että laitetaan jotaki kuoria esimerkiksi väärään paikkaan kun mä tiedän, että miten iloisiksi pienet matokset tulevat siitä että ne saa ruokaa.

(Tiina 53, haastattelu)

Tiina kertoo, että hän on uransa alkuajoista lähtien halunnut kompostorin, sillä häntä häiritsee, että hyvää ainesta menee hukkaan. Tiina ei pelkästään halua hankkiutua eroon jätteestään ympäristöystävällisellä tavalla, vaan hän haluaa välittää eteenpäin erinomaisissa perunankuorissa olevan potentiaalin ja tehdä samalla ”pienet matokset iloisiksi”. Madoilla on myös laajempi merkitys kompostoinnissa mahdollistuvan tulemisen politiikan rakentumisessa: matojen ja muiden kompostin pieneliöiden toiminta mahdollistaa ylijäämän muuntumisen ja kiertokulun jatkumisen. Madon toiminta on tässä mielessä keskeisessä roolissa elinympäristömme rakentumisessa (Bennett 2010, 98). Toisin sanoen kompostointi käytäntönä tekee näkyväksi elämämme ja toimijuutemme välttämättömän yhteyden muihin elämänmuotoihin.

Kompostoinnin ohella polttaminen on aineistossani esiin nouseva omaehtoinen jätteen käsittelyn tapa. Sekä haastatteluissa että päiväkirjoissa nousi esille, että useat omakotitaloasujat polttavat takassa maitopurkkeja ja muita palavia roskia. Tämä voi merkitä taloudellista säästöä, sillä jäteauton käyntiväli saattaa lyhentyä, tai vaihtoehtoisesti pahvijätteitä tarvitsee kuljettaa kierrätykseen harvemmin. Tämä johtaa toki tietenkin myös siihen, että pienempi määrä jätteestä päätyy esimerkiksi hyötykäyttöön energiantuotannossa. Haastatelluista Jatta polttaa itse jätteitään muita osallistujia suuremmassa mittakaavassa. Hän kertoo polttavansa omassa pihassaan olevassa metallisessa tynnyrissä sellaiset palavat jätteet, jotka eivät vaadi kovaa kuumentamista.

Jatta: (...) no se poltetaan ihan hyvällä teholla, mutta periaatteshan saa polttaa pientä määrää puuta ja puhdasta paperia, mutta me poltetaan kyllä maitopurkit ja nämä kaikki tämmöset. Et mitään sit sellasta mikä vaatis kunnan kovan kuumennuksen, niin ne mä laitan sit sinne sekajätteeseen. Mut ihan tämmöset perus purkit, mitä mä oon käsittäny että ei saisi yksityistaloudes polttaa, niin kyllä me ne on poltettu, en mä oo nähny siinä mitään väärää, se palaa hyvin.

(Jatta 36, haastattelu)

Jatta kertoi myöhemmin haastattelussa jätteiden polttamisen alkaneen alun perin siitä, että talon rakennusaikana jätettä syntyi paljon ja siitä pääsi helpoiten eroon polttamalla ne jätteet, jotka itse oli mahdollista polttaa. Jatta kertoo syyksi jätteiden polttamiselle nykyisin ennen kaikkea sen, että roskis täytyisi muuten todella nopeasti. Jatta voi omien sanojensa mukaan vastata hyvin itsekin jätteen muuntamisesta roskasta tuhkaksi, sillä jäte poltettaisiin joka tapauksessa. Hän kertoo pitävänsä jätteen polttamisesta, sillä tulen leimussa on mukava katsella ympärilleen varsinkin iltaisin. Jätteen hävittäminen voi siis olla myös nautinnollista sekä tuottaa positiivisia tunteita ja tunnelmia. Tämä ilmentää vastavuoroisessa jättesuhteessa mahdollistuvia affekteja (vrt. Colman 2010, 11). Jäte ei ole tässä tapauksessa ongelma, joka täytyy saada nopeasti piiloon, vaan sen ontologisen muuntumisprosessin äärelle voidaan pysähtyä. Tämä pysähtyminen rakentaa kompostoinnin tavoin eettistä olemisen tapaa, jossa oma ylijäämä hyväksytään osaksi arjen kiertoa.

Jatta kertoo myös myöhemmin, että hänen toiveenaan olisi, että he voisivat hyödyntää poltettua jätettä jollain tavalla. Hän ei ole viitsinyt käyttää polttamisesta syntyvää tuhkaa vielä mihinkään,

sillä se ei hänen mukaansa ole tarpeeksi puhdasta hyötykäytettäväksi. Hän kuitenkin haaveilee kunnollisesta polttouunista, jossa he voisivat polttaa jätteitä ja käyttää uunia samalla mahdollisesti talon lämmittämiseen. Tällöin jätteestä saataisiin hyötyä ja säästettäisiin talon lämmityskuluissa. Suunnitelmassaan Jatta havaitsee jätteen potentiaalin muuttua uudeksi energiaksi.

Sekä Jatan kuvaamassa haaveessa polttouunin hankkimisesta ja sen hyödyntämisessä talon lämmittämisessä että kompostorin käytössä materia jää kodin piiriin kulkemaan erilaisten ontologisten statusten läpi. Tämä on vaihtoehtoinen toimintatapa jätehuollon infrastruktuurille, jossa materia muuttuu poltettavaksi ylijäämäksi tai teollisuuden raaka-aineeksi piilossa jätettä tuottavan kuluttajan katseelta. Jätteen kompostoinnin yhteydessä eettinen oleminen materia kanssa rakentuu jätteen hyväksymisestä osaksi elämää sen sijaan, että se haluttaisiin piilottaa mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti. Samalla jätteelle annetaan mahdollisuus tuottaa energiaa ja uusia elämänmuotoja. Vastavuoroisuus suhteessa jätteeseen mahdollistuu selvimmin tämänkaltaisissa hyväksymisen prosesseissa (Hawkins 2001, 14). Hajoava kompostijäte saattaa herättää epäilyksiä esimerkiksi hajusta, mutta lopulta se muuttuu käyttökelpoiseksi mullaksi huonekasveille, kuten Jatta haastattelussa kertoi.

Sen lisäksi, että jätteen hyväksyminen osaksi elämää mahdollistaa uusien elämänmuotojen ja energian synnyn, se kannustaa hyväksymään myös ei-inhimilliset elämänmuodot osaksi omaa elämänpiiriä. Jatan mainitsevat pieneliöt tai Tiinan kertomuksen perunankuorista iloiseksi tulevat pienet matokset ovat keskeinen osa kompostin toimintaa ja jätteen hajoamisprosessia. Kuten Latour (2006) nostaa esille, matojen kaltaisilla ei-inhimillisillä toimijoilla on merkittävä rooli todellisuutemme muodostumisessa sellaiseksi kuin se on. Piilottamiseen perustuva jäteinfrastruktuuri kuitenkin estää jätteen konkreettisen hajoamisprosessin havainnoimisen, ja samalla se tekee näkymättömäksi elämämme kytkeytymisen muihin elämänmuotoihin. Kompostointi eettisenä toimintana on riippuvainen madoista ja muista pieneliöistä, jotka hajottavat jätteen mullaksi. Tämä tekee näkyväksi, että jätteen mikropolitiikka ei ole peräisin yksin ihmisestä, vaan ihmisen ja ei-inhimillisten elementtien yhteenliittymästä (vrt. Bennett 2010, 102).

Olen tarkastellut tässä luvussa, miten vastavuoroisuutta suhteessa jätteeseen voidaan rakentaa erilaisten luovuuteen, taitoihin ja jätteen hyväksymisen kytkeytyvien olemisen tapojen myötä. Aineistossani on havaittavissa mahdollisuuksia sellaisen jätesuhteen rakentamiseen, joka ei kumpua syyllisyydentuntoisesta jätteen piilottamisen tarpeesta. Sen lisäksi, että vastavuoroinen suhde jätteeseen mahdollistaa jätteelle uuden elämän esimerkiksi osana uusia kokoonpanoja, jäte voi myös antaa uuden elämän muille asioille oman ”kuolemansa” yhteydessä. Maatuva jäte ja sen sisältämä energia ovat siis uuden elämän kasvualusta, kun mullaksi muuttunutta jätettä käytetään vaikkapa kasvien kasvattamiseen. Seuraavaksi vedän analyysini yhteen ja tarkastelen, mikä merkitys jätesuhteen luonteella on luontosuhteemme kannalta kokonaisuudessaan.

9. Johtopäätökset

Olen tarkastellut tutkielmassani jätettä osana arjen sosiaalisia ja moraalisia järjestyksiä. Teoreettisena taustanani toimivat käsitys moraalista ja sosiaalisista järjestyksistä tilanteisesti rakentuvana toimintana sekä materiaalisia käytäntöjä painottava näkökulma hallinnan tarkasteluun. Poliitiikka ja hallinta ovat muodostuneet tarkastelunäkökulmassani ennen kaikkea mikropoliittisissa eettisen olemisen rakentamisen tavoissa sekä jätteen ontologisessa politiikassa. Kierrättämisen poliittisuus nousi myös etenkin luvussa 7 esille puheessa vaikuttamisesta: kierrättäminen koettiin arjessa normalisoituneena ja helppona tapana vaikuttaa tärkeäksi nähtyyn ekologisuuden edistämiseen.

Keskeisimmät teoreettiset lähtökohtani ovat olleet jätekäytäntöjen erittelyssä Foucault’n (1994; 2010) ajatus moraalien rakentumisesta sekä Woolgarin ja Neylandin (2013) ajatukset hallinnan rakentumisesta tilanteisesti luomalla ontologioita ja niihin kytkeytyviä vastuusuhteita objekteille. Foucault’n mukaan moraalit jakautuu neljään osaan: eettiseen substanssiin, *telokseen*, itsen työstämiseen sekä sääntöihin alistumisen tapaan (Foucault 1994; 2010). Olen hyödyntänyt näitä näkökulmia rinnakkain, sillä niiden avulla olen saanut aineistostani parhaiten esille joitain jätteen kanssa elämiseen liittyviä moraalien ja hallinnan ulottuvuuksia. Jatkossa tutkimusta olisi kiinnostavaa laajentaa koskemaan moraalien rakentumista jätteen käsittelylaitoksien teknologiaan ja talouteen kytkeytyvissä käytännöissä.

Eettinen subjektiisuus suhteessa jätteeseeen rakentui tarkastelussani moraalisääntöihin perustuvissa jätteen ja itsen hallinnan prosesseissa luvuissa 5–7. Jätteen ontologian ja järjestyksien muodostumisen esille nostaminen on auttanut havainnollistamaan, millainen rooli materiaalisilla objekteilla sekä materiaalisella ympäristöllä ylipäätään on arkisen hallinnan ja moraalin rakentumisessa. Viimeisessä luvussa hallinnalle vaihtoehdoisen vastavuoroisuuteen ja tulemisen politiikkaan perustuvan jätesuhteen tarkastelussa olen hyödyntänyt Hawkinsin (2001; 2006) vastavuoroisuuden ja tulemisen politiikan ajatuksia, jotka nojaavat Deleuzen (1999) käsitykseen etiikasta.

Aloitin analyysini luvussa 5 tarkastelemalla, miten jätteen moraalisuus ja ontologia rakentuvat sellaisen eettisen subjektiivisuuden yhteydessä, jossa moraalisenä päämääränä eli *teloksena* on muodostaa itsestä kunniallinen ja sääntöjä noudattava kansalainen. Kunnon kansalaisuutta tavoittelevassa jätesuhteessa eettisen substanssin keskiöön nousi ennen kaikkea vastuullisuus, jota pyrittiin tavoittelemaan kierrätyksen sääntöjä seuraamalla. Lisäksi oma vastuullinen toiminta haluttiin tuoda esille ja tehdä mahdollisimman selväksi. Tällöin sääntöjen ja lakien noudattamisen moraalisääntöön alistutaan yksinkertaisesti pyrkimällä noudattamaan sääntöjä. Itseä työstettiin moraaliseksi subjektiksi tarkkailemalla omaa ja muiden jätteenkäsittelyä tiivistä.

Etenin tästä luvussa 6 analysoimaan, millainen merkitys kierrätyksellä eettisen subjektivaation tapana on kulutuksen ja poisheiton eetoksen ja ympäristönsuojelun ristipaineessa luovimisen kannalta ja miten kierrätyskäytännöt ovat muodostuneet osaksi luontosuhteen ylläpitämistä. Tällöin toiminnan moraalisenä päämääränä on saavuttaa mahdollisimman tasapainoinen ja ympäristöystävällinen olemisen tapa suhteessa luontoon. Luonto puolestaan nähtiin itsestä erillisenä toiminnan taustana ja suojelun kohteena. Tällöin eettisen substanssin keskiöön nousi suhde ympäristöön ja luontoon, ja itseä työstettiin eettiseksi subjektiksi pyrkimällä erilaisin keinoin mahdollisimman ympäristöystävällisiin kulutus- ja kierrätyskäytäntöihin. Ympäristönsuojeluun liittyviin moraalisääntöihin alistuttiin pyrkimällä mahdollisimman ympäristöystävälliseen toimintaan sekä toisaalta esittämällä selityksiä ja oikeutuksia sille, miksi oma toiminta ei aina vastaa moraalisia päämääriä. Haasteita tutkittavilleni vaikutti luovan eniten juuri se, että jätteen tuottamista ei pystynyt mitenkään välttämään. Arjen toiminnassa oli tämän

lisäksi ajoittain hankalaa yhdistää taloudellisen rationaalisuuden ja tasapainoisen ympäristösuhteen moraaliset päämäärät.

Tämän jälkeen tarkastelin luvussa 7, miten epäjärjestykseksi tai liaksi määrittyvä jäte kesytetään järjestämisen ja erottautumisen avulla vastaamaan puhtauteen, järjestykseen ja estetiikkaan liittyviä sääntöjä. Tällöin toiminnan päämääräksi asettuu ennen kaikkea puhtauden ja järjestyksen ylläpito, mutta myös pyrkimys vapauteen omaa elämänpiiriä täyttävien tavaroiden hallinnan ikeestä. Eettisen substanssin keskiöön nousi tässä luvussa oman jatkuvuuden säilyttäminen itsen ja oman ympäristön vakauttamisena. Tällöin itseä työstetään eettiseksi subjektiksi järjestämisellä ja materian ulossulkemisella. Puhtauden ja järjestyksen moraalisiin sääntöihin alistuttiin pyrkimällä siisteyteen ja puhtauteen sekä tuntemalla epä mukavuutta siitä, että jäte täyttää kodin tiloja ja on epäesteettisesti esillä.

Luvussa 8 vaihdoin hieman analyysini painopistettä ja tarkastelin, miten suhde jätteeseen voidaan rakentaa sääntökeskeiselle moraalille vaihtoehtoisen eettisen olemisen tavan rakentamisen myötä. Vaihtoehtoinen eettinen olemisen tapa löytyi vahvimmin jätteestä saatavan ilon, omien taitojen ja luovuuden käytön myötä. Oleellista tässä oli myös jätteen hyväksyminen osaksi arjen kiertokulkua sen sijaan, että se piilotetaan jäteastioihin. Tämän luvun tarkastelu jäi selvästi aiempia lukuja suppeammaksi, sillä aineisto ei tarjonnut siihen yhtä laajoja eväitä. Joka tapauksessa luku osoitti, että ainekset hallinnalle vaihtoehtoiseen jättesuhteeseen ovat olemassa. Aihetta voisi tutkia jatkossa laajemmin esimerkiksi keskittymällä hävikkiruuan hyödyntämiseen, erilaisiin kierrätykseen perustuviin askartelu- ja käsityökäytäntöihin tai kompostointiin, kuten Kinnunen (2016) on jo tehnytkin tutkiessaan *bokashi*-kompostiharrastajien jättesuhdetta.

Siitä huolimatta, että jätepolitiikan ristiriitaiset tavoitteet ovat laajemmin tarkasteltuna joiltain osin vaikeuttaneet kierrätyskäytäntöjen hyväksymistä kansalaisten taholta (Valkonen ym. 2017, 39), osallistujani olivat aktiivisia kierrättäjiä ja pitivät kierrättämistä kertomansa perusteella itsestään selvänä osana arjen käytäntöjä. Usko kierrätyksen hyötyyn ympäristönsuojelun kannalta oli kova, ja ympäristön etu nostettiin useimpien osallistujien kohdalla lopulta ensisijaiseksi syyksi halulle kierrättää. Tämä tuo ilmi kysymyksen siitä, oliko osallistujajoukkoni

valikoitunut melko yksipuolisesti. Tämä on mahdollista, ehkä jopa todennäköistä – aihepiiristä innostumattomia on hankalaa saada osallistumaan tutkimukseen. En kuitenkaan näe tätä perustavanlaatuisena ongelmana, sillä haastattelut ja jätepäiväkirjat tuottivat joka tapauksessa monipuolista ja kiinnostavaa tietoa kierrätyksen merkityksestä sitä arjessaan rutinoituneesti harjoittaville ihmisille. Pienenä ongelmana koen kuitenkin sen, että tutkimukseen osallistuneista vain kaksi oli miehiä ja muulla tavoin sukupuolensa määritteleviä ei osallistujissa ollut ollenkaan.

Olen tarkastellut arjen ja päivittäisten käytäntöjen merkitystä ympäristönsuojelun mikropoliittisen rakentumisen kannalta, sääntöjen seuraamiseen liittyvän kunnan kansalaisuuden rakentumista jäteikäntännöissä, kodin järjestämisen sosiaalista ja eettistä merkitystä sekä vastavuoroisen jättesuhteen muodostamisen mahdollisuuksia. Tässä mielessä yksi työni päämäärä on ollut tuoda esille kodin jätteenkäsittelytyön merkitys sen tekijöille ja ylipäättään koko yhteiskunnalle päivittäisten itsestään selvyyksien jatkuvuuden mahdollistajana. Usein naisille jäävä arkinen kotityö yleistetään rutinoituneeksi, tylsäksi ja refleктоimattomaksi, eikä sen tekemisen oleteta vaativan erityisiä taitoja. Hawkinsin (2006, 1) mukaan jäte katkaisee arjen rutinoituneisuuden pakottamalla reagoimaan ja toimimaan. Tutkielmassani olen nostanut arjen sivuutetut seikat keskiöön ja todennut, että arkinen jätteeseen liittyvä työ on täynnä sääntöjen opettelua, järjestämistä, eettistä pohdintaa, eettisen toiminnan rakentamista ja erilaisten taitojen käyttöä. Tämän lisäksi arkinen työ voi olla vaikutustyötä itselle tärkeisiin asioihin. Tähän nojaten väitän, että arkisia rutiineja ei tulisi missään nimessä sivuuttaa tutkimuksessa.

Lopuksi on paikallaan pohtia, millainen poliittinen ja eettinen merkitys jäte- ja materiasuhteellamme ylipäättään on. Kansalaisten kierrättämiseen ollaan pyritty vaikuttamaan ennen kaikkea sääntöjä ja sääntelyä lisäämällä (Woolgar & Neyland 2013). Tämä kiristää jätteen ja moraalisisääntöjen suhdetta, eikä täten ole omiaan luvussa 8 käsittelemäni vastavuoroisen materiasuhteen syntymiselle. Tämänhetkinen jätetilanne myös viittaa osin sääntelyn tehottomuuteen. Viimeisimpien tilastojen mukaan kierrätyksen yleistymisestä huolimatta jätemäärät eivät ole kääntyneet laskuun, eivätkä taloudellisesti orientoitunut jätepolitiikka ja kulutuskeskeinen kulttuuri siihen todellisuudessa kannustakaan (Valkonen ym. 2017, 28). Sosiologi Jarno Valkosen ja Tapio Litmasen mukaan suomalaiset korostavat usein puheessaan

ekologisuuden tärkeyttä, vaikka todellisuudessa Suomen suhteellinen hiilijalanjälki on WWF:n arvion mukaan maailman kolmanneksi suurin. Heidän mukaansa suomalaisten ekologisen minäkuvan ja todellisen toiminnan välillä vallitseekin selvä ristiriita. (Valkonen & Litmanen 2010, 144.)

Edellä kuvatut ongelmat tulivat myös aineistossani paikoittain esille kulutuksen eetoksen hyväksymisenä osaksi materiasuhdetta: jätettä nyt vain on. On kuitenkin myös hyvä ottaa huomioon, että syyllistävä oletus nyky-yhteiskunnassa tapahtuvasta materian tuhlaamisesta ja ihmisten piittaamattomuudesta ei ole mitenkään yksiselitteinen. Muun muassa jätteen määristä tehtyjä tutkimuksia arvioinut O'Brien on nostanut esille, ettei ole olemassa selviä todisteita siitä, että nykyisin tuhlattaisiin enemmän kuin ennen suhteessa nykyisiin tuotantomääriin. On todennäköistä, että myös aiemmat sukupolvet heittivät tarpeettomaksi käynnyttä materiaalia pois, ja kadut olivat itse asiassa täynnä jätettä edellisinä vuosisatoina – sen sijaan tuotannon volyymit olivat pienempiä. (O'Brien 2011, 84.) Tässä mielessä huomio tulisi kohdistaa myös tuotantomääriin.

Edellä esitetyt seikat huomioon ottaen sosiaalisessa analyysissä ei voida ottaa annettuna oletusta, että niin sanotussa kulutusyhteiskunnassa ihmiset olisivat moraalittomampia tai piittaamattomampia suhteessa aiempiin sukupolviin (O'Brien 2011; Evans 2012). Ympäristön hyvinvoinnin kannalta välttämätöntä kuitenkin olisi samanaikaisesti sekä merkittävä kulutuksen vähentäminen että kestävämpien kulutuskäytäntöjen – joihin kierrätys ja poisheiton vähentäminen lukeutuvat – yleistyminen (Carrington, Zwick & Neville 2016, 24–32). Syyllisyyteen vetoaminen on kuitenkin osoittautunut poliittisesti melko tehottomaksi tavaksi vaikuttaa kierrätys- ja kulutuskäytäntöihin: ihmiset ovat kyllä sen seurauksena varmasti tietoisempia jätteen ympäristövaikutuksista, mutta jätemäärät eivät silti ole kääntyneet laskuun. Huomio onkin ollut pitkälti tietoisuuden lisäämisessä, mutta varsinaisten ratkaisujen kehittäminen on jäänyt vähäisemmälle huomiolle (Hebrok & Boks 2017).

Olen ehdottanut analyysissäni Hawkinsia (2001; 2006) seuraten lajittelun sääntöihin keskittymisen yhdeksi vaihtoehdoksi vastavuoroista ilosta, luovuudesta ja jätteen hyväksymisestä kumpuavaa jättesuhdetta. Jane Bennettin (2010, 94) mukaan voisimme muuttaa

tuhoisaksi osoittautunutta luontosuhdettamme, jos alkaisimme ottaa materiaaliset esineet ja niiden vaikutuksen todesta. Hän ehdottaa niin sanotun kestävyysongelman ratkaisuksi diskursiivista käännoä ympäristönsuojelusta vitaaliseen materialismiin. Vitaalinen materialismi tarkoittaa tiivistetysti ilmaistuna materian tai ei-inhimillisen elollisuuden tunnistamista sekä niiden ja ihmisen samankaltaisuuden hyväksymistä. (Bennett 2010, 94.) Jätteen kohdalla ainekset tähän ovat kyllä olemassa juuri vastavuoroisuuteen ja tulemisen politiikkaan perustuvassa jätesuhteessa, jossa esimerkiksi kompostoinnin yhteydessä madot tai pieneliöt sekä niiden vaikutus ymmärrettiin ja hyväksyttiin osaksi kodin jätehuollon ja oman elämämpiirin kokonaisuutta. Samalla jäte toimi uuden elämän kasvualustana ja loi positiivisia kokemuksia, tunteita ja tunnelmia.

Kinnunen (2017, 197) esittää kuitenkin väitöstudkimuksessaan, että kokeilevien jäteikäytäntöjen vaaliminen ei voi olla yksittäisten kansalaisten vastuulla, vaan yhteiskunnalla on velvoite tämän mahdollistamiseen. Analyysissäni esille nostamani kompostointi ja askartelu eivät siis toki voi yksin ratkaista jäte- ja luontosuhteeseemme liittyviä ongelmia. Millaisia yhteiskunnallisia muutoksia ja toimia sitten tarvittaisiin vastavuoroisemman jäte- ja luontosuhteen rakentamiseksi? Ehdotan tutkielmani lopuksi, että ympäristövaikuttamisemme voisi lamaannuttavan katastrofipelon ja syyllisyydellä politikoinnin sijaan ammentaa sellaisista eettisen luontosuhteen rakentamisen positiivisista strategioista, jotka vaalivat yhteyttämme luontoon. Luonto ei lopulta ole omaa ihoamme kauempana (Alaimo 2008, 238). Yhteys luontoon on mahdollista rakentaa, jos näemme itsemme osana luonnon kokonaisuutta ja tunnustamme yhteytemme muihin elollisiin olioihin sen sijaan, että asemoimme itsemme vain luonnon ulkopuolisiksi ongelmien syntipukeiksi ja hallintavastuullisiksi.

Lähteet

Ahonen, Sanna (2006): Vihreän kuluttajan monet kasvot. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.): Arkielämän ympäristöpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 72–86.

Alaimo, Stacy & Hekman, Susan (2008): Introduction. Teoksessa Stacy Alaimo & Susan Hekman (toim.): Material Feminisms. Indianapolis: Indiana University Press, 1–19.

Alaimo, Stacy (2008): Trans-Corporeal Feminism and the Ethical Space of Nature. Teoksessa Stacy Alaimo & Susan Hekman (toim.): Material Feminisms. Indianapolis: Indiana University Press, 237–264.

Alasuutari, Pertti (2011): Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (2007): Inhimillinen todellisuus ja yhteiskuntateoria. Suomentanut Kaisa Keto & Tampereen yliopiston kääntäjäryhmä. Helsinki: Gaudeamus. Englanninkielinen alkuteos 2002.

Aschemann-Witzel, Jessica & de Hooge, Ilona & Armani, Pegah & Bech-Larsen, Tino & Oostindjer, Marije (2015): Consumer-Related Food Waste: Causes and Potential for Action. Sustainability 7 (6), 6457–6477.

Bahnisch, Mark (2000): Embodied Work, Divided Labour: Subjectivity and the Scientific Management of The Body in Frederik W. Taylor's 1907 'Lecture on Management'. Body & Society 6 (1), 51–68.

Baranski, Janusz (2016): Ritual today. Prace Etnograficzne 44 (3), 179–191.

Barnard, Alex V. (2011): 'Waving banana' at Capitalism: Political Theater and Social Movement Strategy Among New York's 'Freegan' Dumpster Divers. Ethnography 12 (4), 419-444.

Bataille, Georges (1988): The Accursed Share. An Essay on General Economy. New York: Zone Books. Ranskankielinen alkuteos 1967.

Bauman, Zygmunt (2002): Society Under Siege. Hoboken: Blackwell.

Bennett, Jane (2010): Vibrant Matter: A Political Ecology of Things. Durham: Duke University Press.

Bernstad, Anna (2014): Household Food Separation Behavior and the Importance of Convenience. *Waste Management* 34 (7), 1317–1323.

Blanchot, Maurice & Hanson, Susan (1987): Everyday Speech. *Yale French Studies* 73, 12–20.

Blackman, Lisa & Venn, Couze (2010): Affect. *Body & Society* 16 (1), 2–28.

Carrier, James G. (2010): Protecting the Environment the Natural Way: Ethical Consumption and Commodity Fetishism. *Antipode* 42 (3), 672–689.

Carrington, Michal J. & Zwick, Detlev & Neville, Benjamin (2016): The Ideology of the Ethical Consumption Gap. *Marketing Theory* 16 (1), 21–38.

Colman, Felicity J.: Affect. Teoksessa Adrian Parr (toim.): *The Deleuze Dictionary*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 11–13.

Deleuze, Gilles (1999): Foucault. London & New York: Continuum. Ranskankielinen alkuteos 1986.

Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1992): Rihmasto. Teoksessa Jussi Kotkavirta & Keijo Rahkonen & Jussi Vähämäki (toim.): *Autiomaa. Kirjoituksia vuosilta 1967-1986*. Helsinki: Gaudeamus, 22–53. Ranskankielinen alkuteos 1976.

Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1987): *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press. Ranskankielinen alkuteos 1980.

Dewey, John (1934): *Art as Experience*. New York: The Berkeley Publishing Group.

Douglas, Mary (2000): Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Suomentanut Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino. Englanninkielinen alkuteos 1966.

Durkheim, Émile (1960): *The Division of Labour in Society*. Illinois: The Free Press of Glencoe. Ranskankielinen alkuteos 1893.

Edensor, Tim (2005): Waste Matter – The Debris of Industrial Ruins And The Disorder of The Material World. *Journal of Material Culture* 10 (3), 311– 332.

Ely, Margot (1991): *Doing Qualitative Research: Circles Within Circles*. London: Routledge.

- Eskelinen, Teppo & Kumpuniemi, Laura (2017): Jakamistalous ja solidaarisuustalous. Uusien talousmuotojen erottelun tarpeesta. *Sociologia* 54 (2), 183–190.
- Evans, David (2012): Beyond the Throwaway Society: Ordinary Domestic Practice and a Sociological Approach to Household Food Waste. *Sociology* 46 (1), 1–16.
- Felski, Rita (2000): The Invention of Everyday life. *New Formations* 39 (Winter 1999– 2000), 15–31.
- Foucault, Michel (2010): Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto, nautintojen käyttö, huoli itsestä. Suomentanut Kaisa Silvenius. *Gaudeamus*, Helsinki. Ranskankielinen alkuteos 1976–1984.
- Foucault, Michel (1994): Ethics: Subjectivity and Truth. The Essential Works of Michel Foucault 1954 –1984. Toimittanut Paul Rabinow. New York: The New Press.
- Gibson, James J. (1979): *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- Gjerris, Mickey & Gaiani, Silvia (2013): Household Food Waste in Nordic Countries: Estimations and Ethical Implications. *Nordic Journal of Applied Ethics* 7 (1), 6-23.
- Gordon, Tuula (2008): Feministinen materialismi. Teoksessa: Tarja Tolonen (toim.): *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 18–34.
- Gregson, Nicky & Metcalfe, Alan & Crewe, Louise (2007): Moving Things Along: The Conduits and Practices of Divestment in Consumption. *Transactions of the Institute of British Geographers* 32 (2), 187–200.
- Gregson, Nicky (2007): *Living With Things: Ridding, Accommodation, Dwelling*. Herefordshire: Sean Kingston Publishing.
- Gregson, Nicky & Crang, Mike (2010): Materiality and Waste: Inorganic Vitality in a Networked World. *Environment and Planning* 42 (5), 1026–1032.
- Hawkins, Gay (2006): *Ethics of Waste. How We Relate to Rubbish*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Hawkins, Gay (2003): *Down the Drain: Shit and The Politics of Disturbance*. Teoksessa Gay Hawkins & Stephen Muecke (toim.): *Culture and Waste: the Creation and Destruction of Value*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 51–63.

Hawkins, Gay (2001): *Plastic Bags: Living With Rubbish*. *International Journal of Cultural Studies* 4 (1), 5-23.

Heller, Ágnes (1984): *Everyday Life*. London, Boston, Melbourne & Henley: Routledge & Kegan Paul.

Hitlin, Steven & Vaisey, Stephen (2010): *Back to The Future: Reviving the Sociology of Morality*. Teoksessa: Steven Hitlin & Stephen Vaisey (toim): *Handbook of The Sociology of Morality*. New York, Dordrecht, Heidelberg & London: Springer, 3– 14.

Hebrok, Marie & Boks, Casper (2017): *Household Food Waste: Drivers and Potential Intervention Points for Design – An Extensive Review*. *Journal of Cleaner Production* 151, 380–392.

Hetherington, Kevin (2004): *Secondhandedness: Consumption, Disposal, and Absent Presence*. *Environment and Planning D: Society and Space* 22 (1), 157–173.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1982): *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Eeva (2005): *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.

Husso, Satu (2017): *Kohtuullinen utopia. Eettisen itsen luominen kasvukriittisen yhteiskunnallisen liikkeen teksteissä*. *Sociologia* 54 (2), 166–182.

Ingold, Tim (2011): *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description*. London: Routledge.

Kinnunen, Veera (2017): *Tavarat tiellä. Sosiologinen tutkimus esinesuhteista muutossa*. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Kristeva, Julia (1982): *Powers of Horror: an Essay on Abjection*. New York: Columbia University Press. Ranskankielinen alkuteos 1980.

Kopytoff, Igor (1986): *The Cultural Biography of Things*. Teoksessa: Arjun Appadurai (toim.): *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 64–91.

Kumar, Krishan (1987): *Utopia and Anti-utopia in Modern Times*. Hoboken: Blackwell.

Lagerspetz, Olli (2008): Onko likainen kiellettyä? Lian käsite filosofiassa ja kulttuuriantropologiassa. *Tieteessä tapahtuu* 26 (2), 3–10.

Latour, Bruno (2006): *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Suomentanut Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino. Ranskankielinen alkuteos 1991.

Latour, Bruno (2005): *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Latour, Bruno (1992): *Where are the Missing Masses? The Sociology of a Few Mundane Artifacts*. Teoksessa: Wiebe E. Bijker & John Law (toim.): *Shaping Technology/Building Society: Studies in Sociotechnical Change*. Cambridge: The MIT press, 225–258.

Law, John (1990): *Power, Discretion and Strategy*. *The Sociological Review* 38 (1), 165–191.

Lehtonen, Turo-Kimmo (2015): *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Lehtonen, Turo-Kimmo (1999): *Rahan vallassa. Ostoksilla käyminen ja markkinatalouden arki*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Lehtonen, Turo-Kimmo & Pyyhtinen, Olli (2015): *Roskisdyykkauksen objektit ja elämänmuodon rajat*. *Niin & Näin* 11 (2), 33–37.

Lehtonen, Turo-Kimmo & Pyyhtinen, Olli (tulossa): *Parasites of The Consumer Society. Dumpster Diving for Food as an Experimental Practice*.

Lucas, Gavin (2002): *Disposability and Dispossession in the Twentieth Century*. *Journal of Material Culture* 7 (1), 5–22.

Lury, Celia (2011): *Consumer Culture*. Hoboken, San Francisco, Denver, Maitland, Oat Brook, Indianapolis, Medford, Minneapolis & Waco: Wiley.

- Lutz, Helma (2007): Domestic Work. *European Journal of Women's Studies* 14 (3), 187–192.
- Lyon, Margot L. (1997): The Material Body, Social Processes and Emotion: Techniques of the Body Revisited. *Body & Society* 3 (1), 83–101.
- Maksimainen, Jaana & Ketokivi, Kaisa (2014): Sidoksen ongelmasta. *Sosiologia* 51 (2), 101–105.
- Massa, Ilmo (1998): Toinen ympäristötiede. Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta. Helsinki: Gaudeamus.
- Marks, John (2011): Ethics. Teoksessa Adrian Parr (toim.): *The Deleuze Dictionary*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 87–88.
- May, Vanessa (2011): *Sociology of Personal Life*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mesimäki, Marja (2006): Ympäristöystävällisen kaupunkilaisen elämäntapavalinnat. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.): *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus 87–103.
- Micheletti, Michele (2003): *Political Virtue and Shopping*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mol, Annemarie (1999): Ontological Politics. A Word and Some Questions. *The Sociological Review* 47 (1), 74–89.
- Moore, Sarah A. (2012): Garbage Matters: Concepts in New Geographies of Waste. *Progress in Human Geography*, 36 (6), 780–799.
- Nygård, Hery (2016): *Kuopasta kiertotalouteen – Suomen yhdyskuntajätehuollon historia*. Helsinki: Jätelaitosyhdistys ry.
- Närvänen, Elina & Mesiranta, Nina & Mattila, Malla & Sutinen, Ulla-Maija (tulossa): *Positive Sociocultural Meanings of Food Waste in Consumer-Directed Social Media Campaigns*.
- O'Brien, Martin (2008): *A Crisis of Waste? Understanding the Rubbish Society*. Oxfordshire: Routledge.

O'Brien, Martin (1999): *Rubbish Power: Towards a Sociology of the Rubbish Society*. Teoksessa: Jeff Hearn & Sasha Roseneil: *Consuming Cultures. Power and Resistance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 262–277.

Quested, Tom & Marsh, E & Stunell, D & Parry, A.D. (2013): *Spaghetti Soup: The Complex World of Food Waste Behaviours*. *Resources, Conservation and Recycling* 79 , 43–51.

Reno, Joshua (2014): *Toward the New Theory of Waste: From "Matter Out of Place" to Signs of Life*. *Journal of Material Culture* 31 (6), 1–25.

Reno, Joshua (2009): *Your Trash is Somebody's Treasure: The Politics of Value at a Michigan Landfill*. *Journal of Material Culture* 14 (1), 29–46.

Ridoutt, Brad & Juliano, Pablo & Sanguansri, Peerasak & Sellahewa, J. (2010): *The Water Footprint of Food Waste: Case Study of Fresh Mango in Australia*. *Journal of Cleaner Production* 18 (16), 1714–1721.

Saarikangas, Kirsi (2001): *Rakennetun tilan ja tilankäytön kohtaamisista*. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 14 (1), 61–65.

Salo, Ulla-Maija (2015): *Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet*. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riikka Högbäck (toim.) *Umpikujasta oivallukseen: refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere university press, 166–190.

Sayer, Andrew (2011): *Why Things Matter to People: Social Science, Values and Ethical Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Shove, Elizabeth (2003): *Comfort, Cleanliness+ Convenience. The Social Organization of Normality*. Oxford: Berg Publishers.

Sireni, Maarit (2009): *Naisten neuvontajärjestöt luontoa ja naiseutta koskevien käsitysten rakentajina*. *Alue ja ympäristö* 38 (2), 34–46.

Sitra (2014): *Kiertotalouden mahdollisuudet Suomelle*. Helsinki: Libris.

Strasser, Susan (1999): *Waste and Want: A Social History of Trash*. New York: Henry Holt & Company.

Suvantola, Leila & Lankinen, Antti-Jussi (2008): Jätteen synnyn ehkäisyn uudet ohjaukset. Ympäristöministeriön raportteja 24/2008.

Tammemagi, Hans Y. (1999): *The Waste Crisis. Landfills, Incinerators, and the Search for a Sustainable Future*. Oxford: Oxford University Press.

Thompson, Michael (1979): *Rubbish Theory. The Creation and Destruction of Value*. Oxford: Oxford University Press.

Townsend, Mary (2016): Housework. *The Hedgehog Review* 18 (1), 115–125.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Gaudeamus.

Valkonen, Jarno & Kinnunen, Veera & Huilaja, Heikki & Saariniemi, Johanna & Näsi, Reetta & Uusisalmi, Riitta & Honkasilta, Janne (2017): Jätehallinta ja ympäristönsuojelu. *Sociologia* 54 (1), 23–40.

Valkonen, Jarno & Lehtonen, Turo-Kimmo & Pyyhtinen, Olli (2013): Sosiologista materiaalioppia. *Sociologia* 50 (3), 217–221.

Valkonen, Jarno & Litmanen, Tapio (2010): *Ympäristö, talous ja kulutus*. Teoksessa: Valkonen, Jarno (toim.): *Ympäristösociologia*. Helsinki: WSOY, 143–167.

Woolgar, Steve & Neyland, Daniel (2013): *Mundane Governance. Ontology and Accountability*. Oxford: Oxford University Press.

Digitaaliset lähteet

Bergson, Henri (2001): *Creative Evolution*. London: The Electric Book Company. Alkuperäisversio 1911.

Chadwick, Edwin (1842): *Report on the Sanitary Condition of The Labouring Population And on the Means of its Improvemet*. Haettu 6.8.2017

Ingold, Tim (2010): *Bringing Things To Life: Creative Entanglements in a World of Materials*. http://eprints.ncrm.ac.uk/1306/1/0510_creative_entanglements.pdf. Haettu 24.8.2017.

Kinnunen, Veera (2016): Jakaisimmeko elämämme jätteen kanssa? Eettisen materialismin hahmottelua. Sosiologia-lehden blogi. <http://www.sosiologia.fi/blog/author/veerakinnunen/>. Haettu 10.10.2016.

Pääkkönen, Hannu (2013): Tasoittuvatko ajankäytön sukupuoliset erot suomessa? Julkaisussa Työ, talous ja tasa-arvo. Toimittanut Marjut Pietiläinen. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ytytata_201300_2013_10369_net.pdf. Haettu: 6.2.2018

Suomen pakkauskeräys Rinki oy:n verkkosivut. <https://rinkiin.fi/kotitalouksille/>. Haettu 6.2.2018

Suomen virallinen tilasto (SVT): Kotitalouksien kulutus [verkojulkaisu]. ISSN=1798-3533. 2012. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 28.8.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/ktutk/2012/ktutk_2012_2012-11-05_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Jätetilasto [verkojulkaisu]. ISSN=1798-3339. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 9.8.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/jate/2015/jate_2015_2016-12-20_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Jätetilasto [verkojulkaisu]. ISSN=1798-3339. Yhdyskuntajätteet 2016. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 24.1.2018]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/jate/2016/13/jate_2016_13_2018-01-15_tie_001_fi.html

Yle 26.1.2016. Biojätettä kerätään eri puolilla Suomea miten sattuu. Kuningaskuluttaja. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/01/26/biojatetta-kerataan-eri-puolilla-suomea-miten-sattuu>. Haettu 4.8.2017.

Western Sydney University. Institute for Culture and Society. Researchers. https://www.westernsydney.edu.au/ics/people/researchers/gay_hawkins. Haettu 12.2.2018.

Valkonen, Jarno (2015): Onko vanhentunutta puhua jätteestä? <https://www.uutistamo.fi/onko-vanhentunutta-puhua-jatteesta/>. Haettu 31.1.2018

Yle uutiset 10.1.2017. Tekstiilijätteelle etsitään hyödyntäjiä – kuluttajat kyllä valmiita kierrättämään. <https://yle.fi/uutiset/3-9396320>. Haettu 6.2.2018.

Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Vain pieni osa jätteestä päätyy enää kaatopaikalle. <http://www.ymparisto.fi/fi>. Haettu 20.6.2017.

Liitteet

Teemahaastattelurunko

Jäte ja suhteet

1. Onko sinulla selkeitä tavoitteita jätteen käsittelyn suhteen?
2. Vaikuttavatko muut ihmiset kotona JA työpaikalla/koulussa tapaasi toimia jätteen kanssa?
3. Entä vaikuttaako tapasi tai tavoitteesi toimia jätteen kanssa kotona ja työpaikalla/koulussa muihin ihmisiin tai sosiaalisiin suhteisiisi?
4. Mietitkö yleensä, mitä muut ajattelevat, kun suunnittelet jätteen sijoittamista/jatkokäyttöä?
5. Onko jokin tietty sosiaalinen suhde, ryhmä tai muu vastaava vaikuttanut tapaasi toimia jätteen kanssa?
6. Koetko, että oma toimintasi suhteessa jätteeseen eroaa lähipiirisi toiminnasta?
7. Viettekö jätteitä usein naapurin keräyspisteeseen lasipulloja/metalliasiioita? Onko kukaan koskaan valittanut siitä?

Jäte ja arjen vaihtuvat ympäristöt

8. Missä vietät arkisin eniten aikaa?
9. Missä jätettä syntyy eniten?
10. Vaikuttavatko erilaiset ympäristöt tapaasi toimia jätteen suhteen? Toimitko työpaikalla eri tavalla kuin kotona?
11. Missä koet voivasi parhaiten toimia haluamallasi tavalla? Miksi?
12. Vaikeuttaako jokin jossain tyyppillisessä oleskeluympäristössäsi toimimista haluamallasi tavalla?

13. Käytätkö arjessasi paljon aikaa jätteen käsittelyyn ja järjestelyyn? Missä ympäristössä eniten?
14. Kiinnitätkö materiahankinnoissasi ja kulutusvalinnoissasi huomiota mahdolliseen jätteen syntyyn?

Käytännöt ja moraalikäsitteet

15. Onko jotain erityistä syytä tai eettistä tavoitetta, miksi toimit pääsääntöisesti niin kuin toimit suhteessa jätteeseen?
16. Osaatko sanoa, oletko jossain vaiheessa merkittävästi muuttanut toimintaasi suhteessa jätteeseen?
17. Koetko, että haluaisit nyt muuttaa toimintaasi jollain tavalla?
18. Jos haluat, niin miten? Mikä toiminnan muuttamiseen vaikuttaa?
19. Mitä itse ajattelet tuottamastasi jätemäärästä?
20. Mietitkö tai suunnitteletko jätteeseen liittyviä asioita mielestäsi paljon?
21. Herättikö muovin keräämisen lopettaminen jotain tunteita tai ajatuksia?

Jätteen kategorisointi ja liike arvokkaan ja arvottoman välillä

22. Osaatko selvästi määritellä, mikä kotonasi on jätettä ja mikä ei? Toisin sanoen, onko ”turhaa” tavaraa paljon?
23. Jos uusiokäytät jätettä jotenkin itse, miten jätteen kierrättäminen jätehuollon kautta eroaa sen ”omatoimisesta” uusiokäyttämisestä?
24. Määrittele jätteen käsite. Mikä on jätettä?
25. Miten ajatus arvosta tai arvokkuudesta suhteutuu mielestäsi jätteeseen, vai suhteutuuko ollenkaan?
26. Onko jätteelle kotonasi ja muissa arkiympäristöissäsi oma selkeä paikkansa? Yhdistyykö jokin tila kotonasi tai muualla jätteeseen?

Haastattelusopimus

Olen tietoinen, että osallistun haastatteluun, joka on osa Tampereen yliopistossa tehtävää sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielmaa. Tutkielman tekijä on Taru Lehtokunnas ja tutkielman ohjaa apulaisprofessori Olli Pyyhtinen. Haastateltavien henkilöllisyys salataan kaikissa tutkimusvaiheissa, eikä heidän nimiään tai tarkkoja asuinpaikkojaan paljasteta tutkielmassa. Haastattelu nauhoitetaan ja litteroidaan, mutta äänitteet tuhoetaan litteroinnin jälkeen. Litteroidut tekstimateriaalit säilytetään, mutta niistä ei käy ilmi osallistujan henkilöllisyys. Allekirjoittamalla tämän sopimuksen annan luvan käyttää haastattelussa antamiani tietoja pro gradu -tutkielmassa.

Tampereella 30.3.2017

Haastattelijan allekirjoitus ja päivämäärä

Haastateltavan allekirjoitus ja päivämäärä

Jätepäiväkirjan ohje

Päiväkirja pidetään yhtenäisenä ajanjaksona vähintään viikon, maksimissaan kahden viikon ajalta. Päiväkirja on tarkoitus kirjoittaa kotioloissa. Voitte itse valita sopivan ajankohdan päiväkirjan pitämiselle, mutta päiväkirja tulisi olla palautettuna joko sähköpostilla tai paperiversiona **15.4.2017 mennessä**. Päiväkirjan voi täyttää omien mieltymysten mukaan sähköisenä tai käsin kirjoittamalla. Paperiversioisen päiväkirjan palautuksesta voimme sopia erikseen sähköpostitse tai puhelimitse. Myös kysymyksiä voi esittää sähköpostitse tai puhelimitse soittamalla numerooni.

Osallistujan taustatiedot

Asuinpaikka:

Asumismuoto (talotyyppi sekä samassa taloudessa asuvat henkilöt):

Sukupuoli:

Ikä:

Koulutusaste (peruskoulu, lukio/ammattikoulu, kolmannen asteen tutkinto):

Päiväkirja

Jos taloudessanne asuu useampia henkilöitä, riittää, että yksi henkilö merkitsee arvionsa poisheitosta päiväkirjaan. Jos jokin kohta ei ole olennainen, sen voi jättää huomiotta. Esimerkiksi jos päivän aikana ei synny yhtäkään kokonaista pussillista roskaa, tietoa ei tarvitse näinä päivinä merkitä. Päiväkirjaan merkitään jokaisen päivän kohdalle mahdollisuuksien mukaan seuraavat asiat:

1. Mitä heitettiin pois?
2. Mitä poisheitettävälle jätteelle tehtiin (esimerkiksi peseminen, kuivaaminen), ja minne se laitettiin?
3. Kuinka suuri määrä jätettä syntyi päivän aikana? Pussimäärän arvio riittää.
4. Minne jäte vietiin kodin sisätiloista? Jos jätettä kuljetettiin pois kodin välittömästä läheisyydestä, minne se vietiin ja millä?
5. Päivämäärä ja vuosi